

Yasmina Nawal

Kvinnan under Islam

Översättning (från franska): Irene Finne

Svensk utgåva 1982

Innehåll

Introduktion.....	1
1. Arabvärlden före Islam och situationen för kvinnorna	2
2. Kvinnorna i Islam sedan Hidjra-perioden.	10
3. Studium av några särskilda aspekter i världen idag	26
4. Kvinnorna och den politiska makten.....	43
Kvinnan i Iran.....	56
Bilaga 1: Marockansk familjelagstiftning	57
Bilaga 2: Tunisisk familjelagstiftning.	62
Noter.....	66

Anmärkning

Noterna är placerade allra sist. Lagg märke till att notnumreringen är i oordning, förmodligen är också en del av nothänvisningarna felaktiga. Eftersom vi inte har tillgång till de citerade texterna och således inte kan kontrollera noterna har inget försök att rätta till dem gjorts.

Introduktion

De västerländska kvinnorörelserna bryter nu det patriarkaliska samhällets förmyndande tystnad och driver fram kvinnorna till den politiska scenens front.

Hur är det då med de arabisk-muselmanska kvinnorna? Hur kan kvinnornas plats under Islam beskrivas, när vi vet att isolering, förnedring, hemarbete, upprepade graviditeter, besvikelser och berövandet av alla deras rättigheter är alldagligt i arabländerna?

De strider som skakar vissa områden i världen såsom Oman, Dhoffar, Palestina och nu nyligen Sahara och Iran har naturligtvis medfört ett nytt perspektiv när det gäller kvinnornas frigörelse.

Och även om dessa kvinnor arbetar politiskt på lika villkor, tar del i det ekonomiska livet, har hand om lägrens organisering och vänder upp och ner på den "gamla världens" ideologi sida vid sida med männen, så förblir de ännu bara ett avlägset exempel för sina arabiska systrar eftersom dessa nationella strider är isolerade.

Kännetecknet för arabländerna är, bortsett från dessa få exempel, att de ligger långt efter när det gäller kvinnornas ställning. Detta kan bara förklaras i nära samband med den historiska utvecklingen: med Islams uppkomst och avgörande inflytande fram till vår tid och med produktionssättets natur. Vi är dock i vår fulla rätt att bli förvånade över en situation som innebär fortlöpande försämringar för kvinnorna och som för många framstår som "normal" och kanske till och med "naturlig". Men genom en historisk analys kan vi tolka orsakerna till denna situation: kvinnoförtrycket verkar hänga samman med den patriarkaliska familjens framväxt.

De villkor som präglade uppkomsten av denna nya familjform var den ökade produktivitet som människans arbete gav. Särskilt tämjandet av husdjur och växtodling i stor skala som tack vare högt utvecklade redskap gjorde det möjligt för männen att lämna det marginella levnadssätt som var knutet till gruppens livsuppehälle. Men detta medförde också att samhällets överskott ackumulerades och blev privatägt och slutligen uppstod ett behov för de besuttna att försäkra sig om faderskapet till sin avkomma för att därigenom kunna bevara arvsrätten.

Med utgångspunkt från en historisk analys kan vi se att vare sig kvinnoförtrycket eller familjen, som den ser ut i det kapitalistiska eller förkapitalistiska samhället, var "naturliga" företeelser. Vi ser tvärtom att deras uppkomst var följden av ett invecklat samspel mellan utvecklingen av samhällets produktionsprocesser och strukturförändringarna i släktskapsförhållandena. Ideologin ansträngde sig att genomföra det hela genom att rättfärdiga kvinnoförtrycket.

Denna analys förkastar uppfattningen att kvinnornas underlägsenhet i huvudsak skulle vara en biologisk fråga, att den beror på deras graviditeter. Det är i stället nödvändigt att vi i vårt arbete undersöker de sociala följderna av kvinnornas reproduktiva roll.

Utöver den historiska synvinkeln återstår det för oss att studera frågan i förhållande till Islam.

Koranen, *Fiqh* (den muselmanska lagen), och *Hadith* (de tal som tillskrivits profeten och hans följeslagare) är oföränderliga ting som fixerats i en oändlighet. Ur denna traditionella ohistoriska karaktär framträder en rad stereotypa mönster som på ett mycket subtilt sätt påverkar samhällets organisering och inskränker kvinnornas liv med fruktansvärda förbud och

tabun som omintetgör all möjlighet till utveckling.

Och genom upplysningsfientlighet underhålls skickligt förvirringen mellan mycket gamla seder och religionen.

Koranen lagstiftar och uttalar sig bestämt om kvinnornas ställning.

Om Allah för ”De Rättfärdigas belöning” öppnar paradiset portar till de eviga jungfruarna (de ”houris” som utlovats för att ge männen evig njutning), så påbjuds från första stund på jorden hierarkin, för att inte säga överhögheten, män-kvinnor.

”Männen skall ansvara för kvinnorna, emedan Allah ju begåvat könen med olika företräden och emedan männen underhåller kvinnorna. En rättskaffens kvinna skall vara lydig, trogen och tystlåtet förtegen, på det att Allah måtte beskydda henne. Men om ni fruktar att hon genom sitt uppförande skall reta er till vrede, då skall ni ge henne tillrättavisingar och lämna henne ensam i sin säng och tukta henne. Bli hon åter hörsam, sök då inte tillfälle att utlösa er vrede över henne. Allah är stor och upphöjd.” [1]

Ett påbud som förvisso är teologiskt, men som innebär stränga sociala följder: åtskillnad av könen, slöja, polygami, förskjutning, underkastelse. Sådan är de arabiska kvinnornas lott.

1. Arabvärlden före Islam och situationen för kvinnorna

Trots att vi har få fakta om hur samhället var organiserat och hurdan kvinnornas ställning var i Arabien före Islam, är det viktigt att försöka se den perioden ur historisk synvinkel, att se vad som skiljer den från det samhälle som senare uppstod. Statsapparaten var stark såväl politiskt, ekonomiskt som militärt och den satte stopp för regellösheten och för stam fejderna mellan å ena sidan ökenbeduinerna och å andra sidan Arabiens rika handelsmän.

Lite mer än tusen år efter Kristi födelse segrade kristendomen på Bosporens stränder.

Två stora kejsardömen som man ansåg vara de enda civiliserade förde en våldsamt kamp; det persiska sassanidiska kejsardömet och det islamska bysantinska kejsardömet, kristendom i Bysans och mazdaism[2] i Iran. Kärnan i konflikten utvecklades kring dessa två vitt skilda ideologier. Resten av den civiliserade världen (Kina, Indien, Khmerernas kejsardöme, Japan, Indonesien) var okänd och förknippades med drömmarnas mytiska område. Man kände alltså varken till dessa civilisationers historia eller deras institutioner. Därifrån kom dock de handelsvaror som var värdefulla på den tiden, siden och kryddor. Dessa fraktades av barbarfolk som bebodde en vidsträckt zon mellan de två världarna och de skaffade sig nästan ensamrätt på den förbindelsen. Det var turkarna i norr och araberna i söder.

På ett område som var lika stort som ”en tredjedel av Europa”[3] och som till stor del bestod av öken, bodde sarasenerna eller snarare den arabiska befolkningen.

Sättet att leva formades av landskapet. Man var tvungen att föra ett nomadliv som herdar och invånarna koncentrerades kring oaser och några vattensamlingar där man odlade dadelpalmer och även säd. Beduinerna, som på arabiska kallas ”badw”, var tack vare tämjandet av kamelen militärt överlägsna de bofasta, som för att få ”lugn och ro” betalade en skatt som benämndes broderskapsskatt eller ”khnawwa”. Bortsett från razziorna, vars betydelse vi ska studera, upprätthölls något så när fredliga förbindelser mellan de olika klanerna och stammarna, och där var handeln en av de viktigaste faktorerna. Karavanerna band i själva verket samman de mest civiliserade zonerna i Sydarabien och det bördiga Turkiet, och för sin genomfart betalade de till beduinerna på de områden dessa kontrollerade. Dessutom förekom kring städernas marknader och handelsplatser en mer begränsad byteshandel mellan beduiner och bofasta.

Längre söderut i samma område träffar man på ett land med en annan geografi. Indiska Oceanens monsuner når bergen i södra Arabien och regnvattnet förs genom ett bevattningsystem av kanaler som använts mycket länge, och ger större möjlighet till odling av säd, vin, frukt, grönsaker, aromatiska kryddor och rökelseträ.

Dessutom erbjöd Sydarabien en handelspassage för de produkter som kom dit från Indien och östra Afrika för att sedan skickas norrut. På så sätt gynnades framväxten av en aktiv grupp handelsmän. Deras civilisation hade kort sagt kommit till det bofasta och kanske också urbana stadiet. Den baserades på jordbruk och handel med stater som bildats sedan 800-talet före Kristus.[3]

Ett stamsamhälle: en form av samhällsorganisering

Beduinerna i det arabiska ökenområdet befann sig på ett något högre stadium, som kan definieras såsom boskapsskötsel och en viss typ av jordbruk och handel. Det specifika sociala system som kom ur detta var organiseringen i klaner och stammar. Det fanns ännu ingen stat som på ett eller annat sätt påtvingade sin lag och sina institutioner. Klanerna indelades efter släktskap och knöts till en stam. Makten tillkom hövdingen, vars beslut först diskuterades inom gruppen. Det rör sig dock inte om ett samhälle där alla stammar är jämlika:

”Vissa klaner blev rika genom razzior, genom handel och genom att ta ut avgifter av de bofasta eller till och med av andra nomader.” [2]

En del stora stammar hade slavar som man tagit under razzior, men på denna civilisations stadium kunde man inte permanent upprätthålla underkastelsen. Slavarna frigavs också, allt under det att de förblev bundna till sin före detta husbonde. Dessa samhällsstrukturer, som var utmärkande för öknen, stadfästes likväl av ett visst antal sedvänjor. En av de viktigaste var ”tha'r” eller vendettan, beduinsamhällets stöttepelare och samtidigt en stor källa till konflikter. Blodsbanden hade avgörande betydelse, det var det enda sättet att värna om gruppssammanhållningen. Förlusten av en medlem gjorde i själva verket att gruppen förlorade sin enhet och därför försvagades. Att hämnas innebar att göra den andra klanen svagare. Beviset för detta är att tha'r inte nödvändigtvis utfördes på mördaren utan på vilken som helst av medlemmarna i hans grupp eller på alla medlemmarna. Det var definitivt gruppen som drabbades och man hämnades på en annan grupp.

Bichr Fares[5] skriver:

”Genom repressalier ansträngde man sig att utgjuta blod, och om man inte kunde det krävde man förutom kamelerna människoblod, t ex två kvinnliga släktingar till mördaren. Man sökte förmodligen kompensation för de förlorade fränderna, ty genom att kvinnorna födde söner åt offrets grupp, berövade de mördarens grupp detta.”

När vi tänker på den viktiga roll släktskapet spelar i alla barbariska folks samhällsformer förstår vi bättre, trots att informationen är knapphändig, kvinnornas ställning i detta gamla stamsamhälle. Kvinnorna hade, enligt *Friedrich Engels*, ”en fri och mycket respekterad ställning”[4].

Hur det än är med den saken så befinner vi oss ibland inför ”en situation där kvinnan har makt och med samma rätt som mannen åtar sig alla plikter och deltar i alla aktiviteter...Hon var en verklig beduindam och styrde kollektivets medlemmar som lydde hennes befallningar, särskilt då hon var mor”.[6]

De äktenskapliga banden var mycket lösa och lydde ännu inte under familjen stränga regler. *Ammien Marcellin* säger om saracenerna på 300-talet:

”Föreningen mellan man och kvinna är bara ett hyreskontrakt. Vid varje slags giftermål medför bruden som förlovats till uppgjort pris och tid, en lans som hemgift till sin make och håller sig beredd att, när hyran betalats, vid minsta tecken lämna honom...” [3]

Även om beskrivningen verkar vara något överdriven hade kvinnorna en betydligt mindre undanskymd roll än vad fallet var hos de bofasta och senare hos de araber som övergått till Islam. När det gäller religionen så hade den väldigt liten betydelse för nomaderna och utgjorde därför inte på något sätt en tvångsfaktor för kvinnorna. Många år senare, under de icke nomadiserande perioderna, började en ny merkantil ekonomi utvecklas. Parallellt med byteshandeln infördes penningtransaktioner med dinarer (guld) och dirham (silver). Beduinerna skuldsatte sig hos de rika handelsmännen i städerna i söder och tvingades efterhand till slaveri. En process som innebar att en upplösning av den gamla stamstaten tog sin början och förde med sig samhällsförändringar: blodsbanden försvagades till förmån för intressegemenskapen. Alltifrån den tiden började nya värderingar formas.

Gahilyyaepoken: Kvinnans ställning var speciell

Nya omständigheter inträffade på den arabiska halvön i området kring Hidjas några år innan profeten Muhammed framträdde. Denna period var Gahilyyaperioden[7]. Vi har tidigare sett att handeln var under full utveckling. Koncentrationen av ekonomisk makt ledde mycket snabbt till en dominerande ställning för mannen och i fortsättningen utestängdes kvinnorna från äganderätten.

Uppkomsten av privat ägande markerade början till en tid av förfall för de arabiska kvinnorna. På grund av ekonomiska förlopp skedde denna nedvärdering dock inte på likartat sätt över hela halvön. Situationer av motsägelsefull karaktär fortlevde och kvinnan behöll i vissa fall en privilegierad ställning. Detta var utan tvekan en rest från den gamla stamperioden.

J. Henninger skriver:

”Man finner motsägelsefulla detaljer: mycket stark fadersauktoritet, till och med rätten att förfoga över barnens liv och död, och svag auktoritet. Stränga seder och slappa seder; patrilineär och matrilineär härstamning; patrilokal och matrilokal bosättning. Kvinnans mycket låga ställning, där hon bara lär ha varit en sak som såldes utan att hon själv visste om det, och till och med lämnades i arv, och hennes mycket upphöjda ställning som gick ända till rätten att äga tältet och rätten att förskjuta sin man”. [8]

Dessa många motsägelsefulla och vid första ögonkastet virriga företeelser var i själva verket bara resultatet av en så kallad ojämn och sammansatt utveckling. Den snabba utveckling som ägde rum på den arabiska halvön (på 500-talet efter Kristus) utsträcktes nämligen ända till de områden där stammarna fortfarande levde nomadliv. Den utvecklingen sammanföll å ena sidan med det levnadssätt som följde av den ekonomiska underutvecklingen under nedgångsperioden, och å andra sidan med den instabila utvandringen. Alla dessa faktorer gav tillsammans Gahilyya dess speciella karaktär. Vi ska titta närmare på några av de viktigaste dragen.

”Wa'd” eller att begrava flickor levande

Att begrava flickor levande visar, vilka skäl historikerna än förser oss med, både att kvinnorna dominerades av männen och hur männen i alla avseenden ignorerade kvinnorna.

”På några assurbanipalska tavlor finner vi att vissa arabiska stammar åt upp sina barn när hungern drev dem till det.” [5]

Det här exemplet är emellertid bara en av varianterna för att rättfärdiga denna sedvänja som påtvingades av svåra förhållanden, i detta fall hungern.

Bichr Fares framlägger hypotesen om det ”religiösa offret” och försöker belysa det. Om begravningen i sista hand utmynnade i ett religiöst offer, är det svårt att förstå orsaken till att en arab blev vanärad när en flicka föddes. Särskilt om hon, enligt den tidens mytologi, hade sitt ursprung i tre högt vördade gudinnor: Uzza i Qorays, Allat i Tail och M'anat i Yatrib. Vi befinner oss i stället inför en förenkling som röjer, enligt Bichr Fares:

”både den första känslan, nämligen vanäran en arab känner inför att få en flicka, och det motiv som fantiserats ihop, dvs. att flickan genom begravningen återvänder till gudinnan som hon har sitt ursprung i.” [9]

W'ad verkar alltså inte stå på någon religiös grund, utan enligt den hypotes som bekräftas av denna författare, gjorde man med tanke på år av hungersnöd sig av med några av de munnar man hade att mätta, flickornas, för de ingick inte i den krigarkategori man behövde. Men, detta var början till en ond cirkel: morden på flickor medförde ett ständigt underskott på kvinnor och man tog till krig och kvinnorov för att skaffa sig nya. Sociohistoriskt fick denna miljö av krig och grannskapet till andra krigiska folk till följd att man behöll och bevarade en uppnådd situation med maskulin dominans.

Wad blev mindre vanligt hos araberna under Gahilyya, och det var endast några få stammar som fortfarande utövade det. Man försökte även sätta stopp för det genom att erbjuda dem som fortfarande tillämpade det ekonomisk ersättning.[6]

Kvinnor rövades bort eller blev krigstroféer

Att undanröja kvinnorna innebar att undanröja de som återskapade den huvudsakliga styrkan, den mänskliga styrkan. Så blev också inriktningen mot kvinnorov, och sedan det ständiga bekymret med att samla krigsfångar, bestående inslag i arabsamhället under Gahilyyatiden, och detta fortsatte även många år efter Islams uppkomst.

Araberna ägnade sig åt kvinnorov i dess mest kommersiella form. Det var i själva verket en rent ekonomisk operation: de bortförda kvinnorna blev ägodelar, de fördes till marknaden eller blev helt enkelt utlämnade åt husbondens och hans vänners olika sexuella nycker.

”Kvinnorovet sammanfattar och spänner över alla faktorer som ingår i strävan att göra kvinnan underlägsen och är ett förspel till alla de andra.” [11]

I den situationen måste kvinnorna, för att bli tillfångatagna, försättas i ett taktiskt underläge.

I stora grupper tillfångatogs de beväpnade och väl förberedda männen ensamma och obehäpnade kvinnor vars fysiska motstånd naturligtvis inte var dem till någon hjälp; de kunde inte skydda sig själva utan detta kom an på männen i deras grupp. Då kvinnorna tillfångatogs för att säljas, eller behölls av männen i deras egen grupp, hamnade de snabbt i beroendeställning. Från båda sidor brydde man sin hjärna för att av en eller annan anledning skydda kvinnorna på grund av deras ”sociala sårbarhet”. Den fysiska svaghet som ofta åberopas som grund för kvinnornas underlägsenhet är också, som *Claude Meillasoux* så riktigt påpekar, ”snarare en nutida reflex av deras sociala svaghet och en produkt av en sekelgammal utveckling än en naturlig underlägsenhet”. [11]

Då kvinnorna inte utlämnades till prostitution sattes de att arbeta under männens dominans med jordbrukets och hushållets tråkigaste uppgifter, och avskildes alltså från de krigsaktiviteter som låg till grund för de sociala värderingarna.

Kriget främjar hos mannen kulten av "morowa"[12], och gynnar hos "nugaba"[13] uppkomsten av en stark, godtycklig och brutal makt. Att ta kvinnor till fånga betraktades sålunda som en modig handling och vissa uttryck i berättelser bekräftar det:

"De har fångat en hop och fört bort kvinnorna"

"De har tagit många kvinnor"

"De har tagit kvinnorna i byn"[14]

Bruket av våld ökade kvinnornas rädsla för att bli tillfångatagna. Under striderna uppmuntrade de krigarna med skrik och "youyou" eftersom det endast var de själva som kunde sätta sig in i det öde som väntade dem vid ett eventuellt nederlag. En del beduinkvinnor uppträdde nakna mitt under striden. Det var en symbol för deras ångest, för att återuppliva de stridande männens mod. Araberna kallade de kvinnor de tog från fienden för "sabaya" och i enlighet med en gammal tradition gifte sig krigarna med dem[15]. Trots denna ibland privilegierade ställning, avskydde kvinnorna "sahy" (den bortrövades ställning) i så hög grad att "sabaya" lämnade barn och make, ofta genom list, för att återvända till sin ursprungliga klan.

Att kvinnoroven ökade i omfattning berodde på strider mellan stammarna vilket gav kvinnoroven en ny betydelse: de ledde till prostitution. Överskottet av sabayas användes för affärer i prostitution, något som bidrog till halvöns rika ekonomi.

Just under denna period av Gahilyya skötte emellertid kvinnor från adelsfamiljer stora förmögenheter för eget bruk och deltog i handelsinvesteringar, såsom t ex fallet var med Profetens första hustru, Chadidja. En del av dem hade, när de en gång var gifta, till och med möjligheten att stanna kvar eller att avvisa sin make.

Alla dessa minst sagt motsägelsefulla faktorer medförde en djup förändring av det arabiska samhället: en ekonomisk, politisk och social förändring. Det ekonomiska uppsvinget under tiden före Islam kom emellertid att på ett oåterkalleligt sätt framhäva mannens dominans. Privategendomens ökande utbredning, de rika handelsmännens köp och försäljning av slavar och kurtisaner och en ny organisering av hushållsekonomin kom att skapa instrumentet för utsugning och förtrycket av de arabiska kvinnorna under Gahilyya.

I följande kapitel ska vi försöka att närmare analysera de olika, faktorer som kännetecknar denna period av Gahilyya: matrilinearitet och patrilinearitet, polygami, prostitution, äktenskapet och dess värderingar.

Arabernas familjeorganisering under Gahilyya. Släktskaps- och äktenskapsförhållanden

Den ekonomiska utvecklingsprocessen gick allt fortare på den arabiska halvön och bidrog till att lägga grunden till den patriarkaliska familjen. Under tiden försökte man komma ifrån och begränsa de tidigare formerna för sexualitet och släktskap.

Matrilinearitet och patrilinearitet [8]

J. Henninger, citerad ovan, talar om den samtidiga förekomsten av två släktskapsförhållanden i början av Gahilyyaepoken. Matrilineariteten gav avkomman till den grupp modern kom ifrån och släktskapet fastställdes indirekt genom systrarna eller döttrarna till männen i gruppen. Denna kom att försvinna till förmån för patrilineariteten med relationen far-son. Barnens upptagande i makens klan och släkt kom slutgiltigt att institutionaliseras. Kvinnornas förmåga att föda barn kom att inte bara övervakas på grund av arvsfrågorna, utan blev också indirekt

en ”förhandlingsfråga” genom äktenskapet.

”Den tonvikt som läggs på äktenskapet, de äktenskapliga och para-äktenskapliga inrättningarna, släktskapsförhållanden (...), oron som föds ur äktenskapsbrott och utomäktenskapliga födslar, de sexuella förbuden, är alltsammans vittnesmål om den plats denna funktion innehar.” [11]

Polyandrin⁴³, den fria förbindelsen eller ”safah”, kontraktsäktenskapet, paräktenskapet kom att helt ställas åt sidan till förmån för det polygama äktenskapet. Därav kommer också den sed som hos araberna erkänns vara mycket gammal och som i våra dagar inte helt har försvunnit, att förlova sig med mycket unga flickor och att göra upp giftermålen genom familjerna. Ett uttryck för bekymret med att reglera långsiktiga förbindelser.

Polygami [43]: Det huvudsakliga kännetecknet för den arabiska familjens utveckling under den förislamiska epoken

Det polygama äktenskapet förutsätter handel med slavar och kurtisaner och förstärker på så sätt indirekt den patriarkaliska familjens grundvalar. Men innan vi går in på den typen av äktenskap i egentlig bemärkelse, är det nödvändigt att i korthet skildra slavkvinnornas villkor, som radikalt skiljer sig från de fria kvinnornas eller ”horas”.

Stabiliseringen av den polygama förbindelsen innebar också att den förstärktes av ett visst antal faktorer som hade till uppgift att särskilja den från alla andra slags förbindelser. Dessa faktorer kom att utgöra en ”heders”kodex. ”Hasab” (förteckning över förfädernas namn eller släkträd) kom att utgöra grunden för aristokratin.

Äktenskapen med slavkvinnor började bli mindre väl sedda utan att den seden därför försvann. Detta tog större proportioner under Profetens tid, till följd av Arabiens sociala förhållanden.

”Idiomet 'son till en slav' var ett av de obehagligaste epiteten (...) ty det innebar 'son till kurtisaner'.”[16]

Poeter som levde samtidigt med profeten ordnade talarturneringar eller ”mofahara”, ”monafara” eller också ”monaza'a”[17], där det svåraste provet var att räkna upp moderns förfäder. Morbrodern fick avsevärd betydelse, ty han gav glans åt de kvinnliga anförvanterna.

”Låt oss inte ta efter, lär den allvarlige Omar (Profetens måg) ha sagt till nabatéerna från Babylonien. När man frågar om deras ursprung, svarar de med namnet på sin by.”[18]

De bortrövade kvinnor som senare blev sina tillfångatagares hustrur behandlades alltid som slavinnor av stammens övriga kvinnor. Deras barn betraktades som barn till slavar, vilket uteslöt all annan aktning. Henri Lammens rapporterar att, under inflytande av de nya sederna, var det inte ens accepterat att ha blivit uppfostrad av en slavkvinna eller att ha blivit ammad av en.

”I nomadlivets fruktansvärda promiskuitet, där ordet kyskhet inte har något absolut värde, där kvinnlig ärbarhet är något aristokratin har monopol på, kan man med svårighet föreställa sig vilka avgrunder av förnedring slavinnan, som var absolut egendom och en brutal herres leksak, ibland var tvungen att sänka sig till.”[19]

Slavkvinnorna var för det mesta hänvisade till de tyngsta arbetsuppgifterna och hade ibland inte ens kvar en fullvärdig ställning som kvinna.

Utvecklingen under den förislamiska epoken, inklusive slavhandeln, kom alltså att förstärka den patriarkaliska makten och privategendomen alltmedan man tillät uppkomsten av det polygama äktenskapet i det *qureishitiska* samhället.[20]

Det polygama äktenskapet försåg mannen med ett obegränsat antal hustrur, och förekomsten av slavinnor ökade konkubinernas "andel".[21]

Allt detta möjliggjorde det slutgiltiga införandet av manligt släktskap och lagen om arv på faderssidan.

Förutsättningarna för det polygama äktenskapet fanns emellertid hos de privilegierade skikten av Meckas aristokrati, hos några rika stamfamiljer vars kännetecken var ekonomisk makt. Detta hänger nära samman med den ekonomiska utvecklingen som, genom slavhandeln och privategendomen, gjorde en viss "lyx" möjlig under denna period av historien. När det blev möjligt att äga slavar och kurtisaner, mångfaldigades antalet hustrur.

Polygamin kom alltså att slutgiltigt lägga grunden för mannens privilegier, som gick så långt som till ensamrätten att förskjuta, vilken social och ekonomisk ställning hans hustru än hade.

De kvinnor som löstes från äktenskapet i "grupp" befann sig åter i polygamins mitt i en ny situation, som därför medförde ett annat slag av främlingskap.

Deras värde sjönk genom mannens överlägsenhet och konkurrensen från slavinnorna och de var för honom inte längre något annat än mödrar till de "legitima" arvtagarna, hushållerskor och slavvaktare.

Vid sidan av det polygama äktenskapet fortlevde emellertid paräktenskapet bland de fattiga befolkningsskikten, på grund av frågor av ekonomiskt slag. Islam tolererade och "organiserade" senare den typen av äktenskap genom att kräva att kvinnorna skulle få en livränta.[22] Denna allians gav också kvinnorna en viss form av frihet, vilket dock riskerade att undergräva polygamins institutionaliserade dogmer.

På så sätt hade Islam, som tog hänsyn till den sittande makten och gynnade den härskande klassen, snart förbjudit paräktenskapet och skapat ordning i kvinnornas relativa frihet.

Prostitutionen

Produkten av handeln med slavar och kurtisaner under denna epok gav alltså upphov till polygamin. Men även om denna äktenskapsform inte helt och hållet hämmade de förbindelser som fanns tidigare så gynnade den utan tvekan prostitutionens uppkomst och utbredning.

"I städerna och huvudsakligen i Mecka bredde det utsvävande livet ut sig med ännu större oblyghet än då man bodde i tält. Allt där gynnade detta: tillströmningen av främlingar, slavar, handelsbefolkningens täta förflyttningar." [24]

Vid sidan av den lyx som de privilegierade skikten samlade, blev många stammar skuldsatta och fattiga. De ekonomiska svårigheterna drev kvinnor utan social förankring, såsom krigsfångar och kurtisaner, till prostitution. Andra, som befann sig i en husbondes våld, tvingades också till det.

Prostitutionen, som etablerade handeln med kvinnans kropp, fick sin självfallna följd: löntagarna. Arabiens marknader gav den dess ekonomiska betydelse. Inlemmandet av prostitutionen i sederna fick den att framstå som en allt vanligare form av sexualitet. Men den officiella moralen, som ville bevara den polygama familjens första bastioner och som hela tiden tjänade på prostitutionens utbredning, var inte sen att överösa den med förakt, utan att för den skull fördöma den. Detta helt enkelt med avsikten att i egna ögon bevara den prestige dess "höga sedlighet" gav.

Kvinnorna såg också sin ställning försämrats alltmer under denna period av det qureishitiska

samhällets ekonomiska utveckling. Den var början till en period av öppet förtryck.

Kvinnorov (som gått tillbaka alltmer på grund av att slavmarknaden organiserades bättre), polygami, prostitution gav dem inte längre annat än en ställning som privategendom och sexualobjekt för männen att disponera över.

Olika värderingar inom äktenskapet

Kvinnoroven hade förpassat kvinnorna till en situation där de "beskyddades". I takt med den ekonomiska utvecklingen och utvecklingen av det qureishitiska samhällets produktionsmedel blev kvinnorna, genom hemsloveriet och polygamin "rätt och slätt ägodelar", som vi just sett ovan. Den situationen utestängde slutgiltigt kvinnorna från det ekonomiska området och befäste detta samhälles värderingar kring krig, kvinnorov och männens monopol på handelsverksamhet.

När släktskap på faderssidan inrättades förlorade de helt sin egendomsrätt. Mödrar, döttrar och små barn uteslöts från arvsområdet till förmån för männen. "Endast den som kunde utföra kvinnorov och slåss till häst skulle ära"[25].

I äktenskapen försattes de fria eller köpta kvinnorna i ekonomiskt beroende av männen.

De förbindelser som införts var förbindelser mellan herre och slav. Kvinnorna hade för att "överleva moraliskt" ingen annan utväg än att underkasta sig auktoriteten, hushållsarbetet och att bidra till hushållningen med husbondens förmögenhet.

Genom ackumuleringen och ökningen av rikedomar fick aristokratin av qureishitisk börd möjlighet att stoltsera med sina gemåler och kurtisaner. Dessa återspeglade tillgångarnas sociala betydelse. Dessutom fick mannen odelad "makt" inom familjen.

De förnedrade och kuvade kvinnorna hade rätt och slätt blivit redskap för reproduktion. I den polygama familjen, som var grundad på mannens makt, fanns ingen kärlek som förenade parterna. Man började kräva trohet av kvinnorna utan att man gjorde det för mannen som gick och "roade" sig med slaverna och kurtisanerna. De enas välmåga och utveckling tog plats samtidigt med att de andra led och hölls tillbaka.

"Monogamin var ingalunda en frukt av den individuella kärleken mellan könen, med vilken den absolut inte hade något att skaffa eftersom äktenskapen förblev (...) konvensäktenskap.

Det var den första familjeformen som inte grundade sig på naturliga betingelser utan på ekonomiska betingelser (nämligen på privategendomens seger över den ursprungliga och naturligt uppkomna gemensamma egendomen) (...).

Äktenskapet tar alltså inte sin plats i historien som en försoning mellan man och kvinna och ännu mindre som dess högsta form. Tvärtom uppträder det som det ena könets underkuvande av det andra, som proklamering av en i den föregående historien hittills okänd konflikt mellan de två könen."[4]

Förtrycket av kvinnorna under Gahilyya var så djupt att det inte kunde ignoreras i poesin och den har förmedlat oss bara klagomål och stor smärta[26].

Om vi stöder oss på den arabiska poesin under denna etapp kan vi i det avseendet förstå värdet av kärleksförbindelserna och särskilt, som Engels uttrycker det, av "den individuella kärleken mellan könen". *Imru' al Qays*[27], den qureishitiska aristokratis profet, ägnar bara intresse åt kvinnorna när det gäller den sexuella njutning de ger i en helt tillfällig förbindelse.

Det utsävande livet utökas alltså med äktenskapsbrott, den enda tillfredsställelsen för de

ansedda qureishiterna.

Vi har i alla fall hört talas om ett enda exempel på den individuella kärleken mellan könen genom de nästan mytiska figurerna Antar och Abla, vars harmoniska och strålande kärlek bryter mot omgivningens känslolöshet. Ytterligare eftersom Antaz Al'Absis kärlek var genomsyrad av hjältemod.

De exempel vi just har citerat belyser med få undantag att riktigt mänskliga relationer saknades i den tidens polygama familj. Kvinnoförtrycket kom att öka och utvecklas annorlunda på grund av klassmotsättningarna som nu utvecklades. Uppenbarelsen av den islamska Kallelsen kom att bli en ventil för att undvika att denna situation brast. Men vem tjänade på det? Vilka reformer kom att genomföras i den polygama institutionen? Vilka nya lagar kom att stiftas för kvinnorna?

2. Kvinnorna i Islam sedan Hidjra-perioden.

Innan vi går in på studiet av den andra delen vill vi slå fast att avgränsningarna för vårt ämne tvingar oss att endast följa de olika etapperna i Islams utveckling i arabvärlden i den mån de introducerade kvalitativa förändringar, d v s nya svårigheter i kvinnans situation. Vi väljer alltså att utelämna detaljer om de olika regimer som avlöste varandra på den arabiska halvön och i de länder som erövrades under muselmanskt styre. [28]

Islam och dess uppkomst

En profet är född

Det var i ett av Arabiens viktigaste handelscentra, i Mecka, som Muhammed föddes år 571.

Eftersom han var av Qureishstammen upptogs han genom sin far Abdallah i Hashims klan. Hans mor, Amina bint Wahb, var från Banou Sohraklanen. Han blev tidigt föräldralös, kände inte sin far och förlorade sin mor i tioårsåldern. Efter qureishiternas sed placerades han hos en amma, Halima, från nomadklanen Banou Saad.

Qureishiternas stam, som var högt ansedd, hade en privilegierad ställning på grund av att en släkting till Muhammed, Qocapy, sedan slutet av 400-talet kontrollerade templet Kaba[29] i Mecka, för hednadyrkan.

Qureishiterna, vars förmögenhet grundlagts genom betydelsefulla handelsuppgörrelser, gick en lysande framtid till mötes.

”Historien om de femhundra år som följde skulle kunna ses såsom födelsen av denna stams makt fram till dess utbredning över hela världen.”[30]

Dessutom fick de genom sitt ekonomiska inflytande en viss politisk roll och genom de äktenskapliga förbindelserna försäkrades de om grannstammarnas bistånd.

Allt detta kom att sätta spår i Muhammeds karaktär. Han var en fattig man och gifte sig först när han var tjugofem år med en rik änka på fyrtio år, Chadidja, som innan dess hade gett honom anställning.[31] Medan han utåt verkade vara en harmonisk, lugn man, skicklig i offentliga affärer, dolde han under det ett nervöst, otillfredsställt sinne, som skulle leda till de nervösa kriserna under Uppenbarelseperioderna. En av hans största besvikelser var att inte ha fått någon manlig arvinge. Och man talade om honom under namnet *abtar* som betyder: amputerad, lemlästad. I alla sina äktenskap fick han endast flickor, utom med en koptisk konkubin, Marya, som gav honom en pojke som dock dog vid mycket låg ålder.

En vers ur Koranen bekräftar detta bekymmer som Muhammed upplevde som en verklig besvikelse:

”I sanning, vi har välsignat dig med al-Kauthar, överflödet. Bed därför till din Herre och förrätta offer. I sanning, 'den som hatar dig skall själv bli barnlös'.”[32]

Till denna besvikelse kom känslan hos en man som ännu inte ”förverkligat” sig själv. När han såg hur hans släktingar med relativ lätthet ägnade sig åt de politiska affärerna i Meckas församling fick han en förkänsla av att kunna ”bekräfta sig” på ett annat sätt och överträffa alla dessa normer.

Uppenbarelsen: en teologis födelse

Muhammeds sinne för meditation ledde till att han drog sig tillbaka till en liten grotta på slutningen av Hira, några kilometer nordväst om Mecka.

Det var mot den bakgrunden, fram mot 610 i den kristna tideräkningen (natten mellan den 26 och 27 i ramadan[33]), som en teologi genom Allahs mun skulle komma att förkroppsligas. Den skulle komma att ta form under årens lopp, utvecklas och tränga sig in över ett väldigt arabiskt kejsardöme.

”Läs! I din Herres namn Som skapat (...) människan av levrat blod.”[34]

Det var ärkeängeln Gabriel, kallad Djabrails, som enligt muselmansk tradition gav Muhammed inspiration till denna första mening i Koranen.

Men Muhammeds ringa förmögenhet, hans isolering, den härskande ideologins kraft, de hedniska traditionerna gjorde honom försiktig under denna första period av Kallelsen. Hans första uppenbarelsen kom också att hållas hemliga, utom för hans närmaste, Chadidja och hans adoptivson.

Om denna omdanares ”strömning” emellertid bara var en samling tal, så skulle den ha kunnat finna en plats bland det mångfald av religiösa ideologier som inte i grunden bekymrade ett spekulerande marknadssamhälle som kämpade med svårigheterna under ett ekonomiskt uppsving.

Muhammeds profetia predikade inte rätt och slätt att Allah var unik utan skulle sticka sina rötter djupt ner i den sociala och politiska ”magman” och detta skulle de rika Meckaborna snart förstå och hålla stånd mot, även om denna profetia i mycket tillvaratog deras intressen.

Att föra ett moraliskt rättfärdigt liv bestod också och huvudsakligen i att använda sin rikedom på ett riktigt sätt.

”Den som ger och är gudfruktig och bekänner sig till den härligaste trons sanning, för honom ska vi göra vägen till saligheten lätt. Men den som är girig och endast strävar efter rikedom och som förnekar den härligaste trons sanning, för honom skall vi göra vägen till eländet lätt — och när han huvudstupa störtat i helvetets avgrund skall alla hans rikedomar icke kunna gagna honom.” [35]

Och vidare:

”... öva inga välgärningar i avsikt att därigenom få tillbaka mer än du ger. Visa tålmod och håll ut för din Herres skull.” [36]

Organisering av den första kärnan i den muselmanska församlingen: en kontinuerlig förstärkning av doktrinen.

På grund av den sociala och ideologiska kris den förislamiska epoken befann sig i samlades

runt Muhammed en första kärna av ”fria själar” som brutit med den konformism som fanns hos de styrande skikten i Meckas samhälle. De som först omvändes var Chadidja, hans kusin och myndling Ali, Zaid Ibn Haritha, en frigiven slav och Abu Bakr, en köpman vars namn kom att genljuda i Islams historia.

W. Montgomery[37] närmar sig denna första kärna på ett intressant sätt, och delar upp den i fem kategorier:

- Ungdomar från de mest inflytelserika familjerna och klanerna i Mecka, från de familjer och klaner som hade makten.
- En kategori människor som är mindre inflytelserika, mindre aristokratiska, till största delen unga människor under trettio år.
- En grupp som är sammansatt av de som inte genom födseln tillhör en klan. De som inte var qureishiter och som anslutit sig till klanen såsom bundsförvanter. Klanen var i regel skyldig att beskydda dem.
- De som hade lägre social rang, frigivna slavar.
- Och slutligen riktiga slavar, som t ex Bilal, en neger från Abessinien, och Amin Ibn Fohajra som en tid därefter köptes av Abu Bakr och frigavs.

Denna klassificering gör det möjligt för oss att se att Kallelsen inte i första hand drog till sig de mest utblottade skikten. När det gäller slavar och kvinnorna (som vi kommer att se senare) nöjer sig Koranen med att inta en beskyddande attityd och rekommenderar att de första friges och att de sista får några rättigheter. När emellertid den första vågen av repression störtade sig över denna kärntrupp blev endast slavar de verkliga offren. Men Muhammeds lära fick allt fastare form och innehållet i uppenbarelserna tvingade honom att i Allahs namn göra anspråk på den högsta makten. Efter detta fogade han sig inte längre efter något av de politiska beslut Meckas aristokrati fattade, inte ens när de försökte förhandla fram en kompromiss.

Eftersom samspelet mellan det andliga och det världsliga var så omfattande skulle det inte dröja länge innan Gud genom hela Koranen uttalade sig om inrikes- och utrikespolitiska frågor, och om den ekonomiska organiseringen. De ansedda qureshiternas reaktion skulle bli häftig och de påtryckningsprocesser som påbörjades slutade med att Muhammed och hans församling blev bortjagade från Mecka. På det här stadiet skyddades emellertid Profeten och hans anhängare av sin klan, ty enligt de stamregler som gällde var de skyldiga att ge alla sina medlemmar ”beskydd”, utanför alla personliga och sociala tvister.

Klanen Banou Hashin förblev solidariska med honom trots att de var motståndare till hans lära. Då de konservativa qureshiterna inte blev nöjda beslutade de sig för en annan taktik: att ekonomiskt och socialt bojkotta klanen Banou Hashin och deras allierade, bland andra klanen Al Motalib. Under en tid av minst två år avtalades inga handelsaffärer eller giftermålsförbund med dem. Denna bojkott hjälpte obestriddligen upp affärerna för klaner som Makhzoom och Ab Shans som snart fick mycket stor ekonomisk makt i Mecka.[37] De fattigare klanerna som var anslutna till bojkotten insåg att detta företag förstärkte dessa klaners inflytande. Eftersom stamorganiseringen också var föga stabil fick Muhammed hjälp av en del klanmedlemmar i stammar som var hans motståndare, som fallet var med Al Arqam Ibn Abd Manaf, från Makhzoomklanen.

Tack vare den hjälpen och den från Abu Talib lyckades Muhammed ordna det så att han

undvek mer omfattande förföljelser. En första liten grupp muselmaner kunde emigrera till Abessinien (Etiopien) som på den tiden var lätt att komma in i på grund av handelsutbytet.

Andra inflytelserika medlemmar kom och förstärkte den muselmanska församlingen, som fallet var med Omar Ibn Al-Khaltab, innan den gemensamma avfärden till Medina år 622 i den kristna tideräkningen.

Hidra eller början av en framgångsrik period för en ”beväpnad Profet”.

Ett förbund slöts med invånarna i Medina, varpå Muhammed slog sig ner i staden.

”De Troende och Undersåtarna (muslimer och Guds undersåtar) från Qureish och Yatrib (det gamla namnet på Medina) och de som följer dem förenar sig med dem och kämpar med dem (...) bildar en enda församling (omma), skild från andra människor (...) Ingen av hedningarna må ge någon från Qureish beskydd, vare sig det gäller hans förmögenhet eller hans person och han må inte ingripa till hans förmån till förfång för den troende.” [38]

Den politiske mannen, likaväl som den religiöse mannen skulle växa fram i Muhammed under denna period.

Den materiella organiseringen av immigranterna från Mecka ställde problem som man var tvungen att lösa. Församlingen delades in i grupper. De immigrerade qureshiterna bildade en klan, var och en av klanerna från Medina bildade en annan med de judar som var knutna till dem.

Denna ursprungliga organisering respekterade fortfarande den gamla stamordningen och hade ännu inte formen av en stat. Muhammed verkade inte ha någon särskilt framträdande roll, men förutom de predikningar han höll åberopade man sig ofta på honom för viktiga beslut och hans roll som skiljedomare i ”bonapartistisk”[39] stil, där han avgjorde alla sorts tvister, lade redan det grunden för hans inflytande.

För övrigt behöll varje etnisk grupp sin ledare. Men förutom den sociala organiseringen och organiseringen av de religiösa aktiviteterna, var man tvungen att hitta ett sätt att hålla hela denna församling vid liv.

Man fann några arbeten inom Medina för immigranterna från Mecka, men de räckte inte.

På Profetens initiativ bildades en arme (av män som alla troligen var frivilliga)[40]. I början sysslade den huvudsakligen med att lägga sig i bakhåll för de qureshitiska köpmännen från Mecka och säkrade på så sätt livsuppehållet och delade bytet. Då dessa operationer upprepades och kryddades med några slagsmål började Muhammed framstå som en allvarlig fiende till Mecka. Dessutom gjorde styrkan hos denna arme det möjligt för honom att eliminera politiska motståndare.

Den första attacken riktades mot judarna, närmare bestämt mot Banou Qaynoqaklanen. En blockad som påtvingades fyrahundra människor tvingade dem att utvandra. Mot slutet av mars månad år 627 var judarna fortfarande de muselmanska arméernas skottavla. Det var massakern av Qorayzanerna där sex- till sju-hundra judar dödades.[41]

Muhammeds församling började bli stadigare. De många striderna förde det goda med sig att man fick en församlingskassa. Muhammed gjorde på Allahs befallning anspråk på en femtedel av bytet för de extra uppgifter han ensam påtog sig, såsom den hjälp han gav åt föräldralösa och utgifterna för församlingen.

Från en stamorganisation till upprättandet av en stat

Fem år efter Hidjra skulle en stark stat komma att upprättas i Medina.

Muhammed gick i spetsen för ett politiskt-religiöst parti. Han hade förvärvat en beväpnad styrka som var oberoende, stadig, som kunde eliminera den inre oppositionen och de som ej kunde anpassas.

Koranen visade i det sammanhanget upp ett nytt ansikte. Sura-etappen, som hade uppenbarat den gudomliga maktens natur, lämnades till förmån för mycket mer konkreta problem. I Medina hade den heliga boken blivit ”en slags tidning där truppernas dagorder publicerades, med domar i de interna ordningsfrågorna”[41]. Likaså preciserades familjeorganiseringen, en livsviktig fråga för den muselmanska ”omman”. [42] Vi ska här nämna några av de delar den bestod av, och till dessa återkommer vi senare i vår analys:

— Polyandrin[43] förbjöds slutgiltigt.

— En väntetid föreskrevs för kvinnor som gifte om sig så att man på ett obestridligt sätt skulle kunna försäkra sig om faderskapet till barnen.

— Arvsrätten reglerades och gav kvinnorna en del som motsvarade hälften av det männen fick.

— Eftersom adoption inte innebär verkligt släktskap gav det bandet ingen arvsrätt.

— Att ha slavar och fångar som konkubiner tilläts, men reglerades.

— Polygamin begränsades till fyra hustrur.

— Förbud för muselmanska kvinnor att gifta sig med hedningar.

Denna mer stabila familjeorganisering motsvarar i själva verket den samtida förstärkningen av den medinska staten, vars ideologi skulle komma att trygga sammanhållningen mellan de framtida muselmanska staterna.

Regeringen i Medina och de olika etapperna i dess utveckling.

Utvecklingen av denna stat kom att i stort sett bevara stamstrukturens huvudsakliga delar under den första etappen, trots att denna i viss mån börjat falla sönder innan Islam.

Muhammed hade den lagstiftande, juridiska och verkställande makten. Den upprätthölls dock på traditionellt sätt. Förhandlingarna ägde rum med alla som hade något inflytande, bland andra ledarna för stammen, klanen och familjen.

Rättvisan tillämpades enligt en ny lagstiftning, i enlighet med allmänhetens mening och med hjälp av dess påtryckningar. Stöld, som ett exempel, straffades med att handen högs av.

En gammal sed hos araberna, blodshämnden, begränsades. Stamanarkin försvann på grund av att Allah som den högste domaren förbehåller sig rätten att hämnas och Muhammed betalade oftast blodspriset ur församlingskassan till de stammar som krävde denna hämnd. En polisstyrka skapades men den var ytterst ostadig och mycket begränsad.

Ur finansiell synpunkt fylldes församlingskassan regelbundet på genom en speciell skatt som lades på de kristna araberna som inte anslöt sig till Islam samt på de folkstammar som lidit nederlag mot den muselmanska armen. Det var först strax innan sin död som Profeten tvingade de nyligen besegrade folken att betala en bestämd del av sina ägodelar och inkomster. Lån med ränta förbjöds av Koranen. Denna föreskrift var framför allt riktad mot

judarna, som i början av vistelsen i Medina vägrade ge lån utan ränta till den behövande omman.

För att klara av församlingens ekonomiska åtaganden fick Muhammed dessutom personliga gåvor eller gåvor genom testamenten.

En religiös ideologi reglerade de sociala, ekonomiska och politiska förhållandena. Den från början trevande staten stärktes på så sätt kring en central institution. Denna stats storhet skulle ge Muhammed möjligheten att vända sig mot Mecka.

Återfärden till Mecka

I mars 628 (år 8 i Hidjra) tillkännagav Muhammed att han skulle resa till Mecka för att utföra somraren[44].

Muhammeds erkända makt fick de rika qureishiterna att sluta ett fördrag som var till medinaternas fördel. Detta tillfälle som de länge väntat på gav dem möjlighet att bege sig till Mecka under tre dagar en gång om året. Meckas befolkning skulle under den tiden vara utflyttade. För övrigt skrev man under en vapenvila för tio år mellan Medina och Mecka.

Denna grundläggande punkt lämnade fritt spelrum åt Muhammed att koncentrera sig på att definitivt reglera judeproblemet.

I själva verket upplöstes alliansen mellan judarna från Chaibar, qureish och beduinstammarna från Ghatafan och Fazara.

Det gavs ett tillfälle att anfalla det rika centralt Chaibar, femton mil från Medina. Judarna i Chaibar var uppdelade i flera stamgrupper och lydde därför inte under en och samma auktoritet, vilket minst sagt underlättade Profetens uppgift. Belägringen varade mer än en månad, därefter gav befolkningen upp. De övriga stammarna i Fadak Wadil'gora regionen gav också upp.

Muhammed försökte också tränga in i det bysantinska kejsardömet men den hastiga expeditionen slutade i ett misslyckande.

Den 10 i ramadan, år 10 i Hidjra, samlade Profeten en armé på tiotusen män och gick in i Mecka som segrare.

Segern över Mecka, Al Fath[45], var det konkreta uttrycket för Muhammeds politiska och religiösa revansch på hela qureishitstammen.

Avgudabilderna i Kaba förstördes. Befolkningen svor Muhammed trohet och erkände Allahs existens. Omvändelserna ägde emellertid inte rum omedelbart, men efter någon tid fick man genom det sociala trycket kontroll över alla.

Med tolv tusen män till hjälp, qureishiter som nyligen anslutit sig, reste Muhammed efter den striden iväg för att besegra stammen Hawazm. Frukten av den segern gjorde det möjligt för Profeten att gynna de nyligen omvända när man delade bytet. När de återvänt till Mecka vidtogs också snabba åtgärder för stadens administration.

Profetens gamla fiender, qureishiterna, hade kommit in i Meckas härskande klass. Abu Sofjan blev Muhammeds förtrogne. Han förde sin familj, Banou Ommajja, in i de främsta leden. De gav senare namn åt omajjaderna.

De politiska problem som rörde hela Arabien fortsatte emellertid och det var av yttersta vikt att befästa denna muselmanska stats livskraft. Ideologisk och religiös enhet var nödvändig och

Muhammed gjorde styrkan i den åskådningen helig genom Hadjceremonin. Sammanställningen av Profetens alla påståenden, föreskrifter och råd utgjorde Islams dogmer. Jämlikhet mellan män, utan klassåtskillnad, proklamerades.

Muhammed, som nu återvänt till Medina, fortsatte att notera militära framgångar. Den viktigaste var den över perserna, som omvändes till Islam.

Två månader senare skulle den sjuke Muhammed dö.

Muhammeds död eller förstärkt framgång efter hans död.

Profeten dog i den hydda som tillhörde en av hans hustrur, Aysha den 13 juni 632, dvs den 3:e i månaden ramadan. Denna död skulle försätta den muselmanska staten i ett tillstånd av förvirring eftersom man hade inte vidtagit några åtgärder för att utse en efterträdare. Ingen ville tro på att denne berömde person hade dött och Abu Bakr, Profetens måg, var tvungen att lugna massorna.

”Muhammeds själv är ingenting annat än ett sändebud. De andra sändebuden före honom är döda. Ifall nu också han skulle dö eller bli dräpt, skulle ni då vilja vända tillbaka till otron och följa era tidigare vägar?”[46]

Allt verkade upplösas. Grupperna, som var isolerade från varandra och som Muhammeds starka personlighet hade lyckats ena, uppträdde som fiender.

Medinaborna, särskilt de i stammen Khazraj, anade att de som emigrerat från Mecka tänkte ta makten och tränga sig på dem. De sökte också att i Medina välja en ledare som kunde skydda deras intressen, genom att föreslå Sa'd Ibn 'obada. Abu Bakr och de andra politiska personligheterna, bland andra Omar och Abu Obayda, tillsammans med ledaren för den medinska stammen Aws, diskuterade och förhandlade så att valet av efterträdare utföll till Abu Bakrs förmån. Under en lång period vägrade Ali, en av Muhammeds svärsöner, onkeln Abbas, den adopterade dottersonen Ossama att erkänna Abu Bakrs auktoritet. De hade också på ett mycket summariskt sätt begravt Muhammeds lik på den plats där han dog.

”Det Verkar som om Ali, Abbas och deras vänner ville undvika en ceremoni där Abu Bakr, då han ledde begravningsprocessionen, skulle ha framstått som den efterträdare Profeten utsett. Man tänker på Antonius vid Caesars begravning, och på hur Stalin utnyttjade Lenins begravning (...)”[41]

En stat som förstärks och antar världsdimensioner

De tre män som Muhammed utbildat, Abu Bakr, Omar och Abu Obayda, skulle ta över ledningen och bevara statens politiska och ideologiska sammanhållning.

Den krigsaktivitet som inletts gav den ett ”imperialistiskt” drag. Två veckor efter Muhammeds död riktades också ett angrepp mot Syrien. Ett år efter leddes operationer mot det persiska kejsardömet och bysantinska Palestina som slutade i seger.

Samtidigt som den muselmanska staten noterade yttre framgångar uppträdde emellertid de inrikespolitiska problemen med större skärpa. Detta på grund av den antagonism som rådde inom de styrande skikten där varje parti försökte lägga beslag på makten utifrån sina egna intressen. Från den tidpunkten dröjde det inte länge innan konflikten bröt ut i en militär drabbning, i Ciffin, mellan Ali och Muawija.

”Allahs makt var stor” och den politiska taktik man använde för att strypa konflikten var det demagogiska uppopp som riktades till truppena, om broderskap mellan alla muselmaner.

Maxime Rodinson skriver om hur de stridande fäste en Koran på sina lansar. Konflikten upphörde tillfälligt och motståndarna, förutom några som kallades "kharishiter", anslöt sig till den utpekade efterträdaren.

Det arabiska kejsardömet utvidgade sina gränser och i spetsen fanns qureishitfamiljen tillsammans med omajjaderna.

Perserna, syrierna, egyptierna, goterna, grekerna hade knutits till araberna. Omvändelserna hopade sig alltmer på grund av att klaner av olika ursprung slöt sig till de arabiska klaner som gått över till Islam. Så möjliggjorde den här blandningen av nationer födelsen av en rent muselmansk civilisation. Den enorma politiska enheten (som i våra dagar begränsas till en ideologisk, kulturell och geografisk enhet) grundade en ny kultur med egna värderingar som gjorde utvecklingen av konst, vetenskap, muselmanska filosofier möjlig.

Profeten Muhammed och hans hustrur.

Profetens hustrur var de första som berördes av de inskränkande dragen i Koranens bud och deras strikta tillämpning kom att stå som modell för alla muselmanska kvinnor.

Vi ska emellertid nöja oss med en kort översikt och vänta med att analysera alla de religiösa påbud som, genom historiens överlägsenhet, kom att prägla de arabiska kvinnornas utveckling fram till våra dagar.

Profetens hustrur

Polygamin var, som vi påpekade ovan, begränsade till fyra hustrur. Men profeten Muhammed tillät sig av i huvudsak politiska skäl och för att samla ett visst antal stammar kring sig att ha så många hustrur och konkubiner som var nödvändigt. Detta gick för övrigt hand i hand med hans erotiska läggning...

"För dig, Profet, är alla kvinnor tillåtna som du köpt dig genom en morgongåva, och på samma sätt dina slavinnor dem Allah skänkt dig som krigsbyte, (...), så ock varje troende kvinna som överlämnar sig åt Profeten och som denne vill äkta. Denna frihet skall du ensam ha framför de övriga rättrogna." [47]

Under hela den tid hans första äktenskap varade ingick inte Muhammed någon annan allians trots att folkseden, innan Kallesen [48], tillät var och en och särskilt köpmän och resande att ta sig gemåler för en begränsad tid. Hans ekonomiska situation tillät det emellertid inte dessutom stod han under Chadidjas inflytande och han kände fortfarande en viss tacksamhet mot henne för det stöd hon erbjöd honom under de första perioderna av Uppenbarelsen. I den förbindelsen fick han fyra döttrar.

- När Chadidja dog år 619 gifte han sig med Sawda, en trogen som inte hade något inflytande över honom. Hon trädde enligt partiarkalisk tradition i hans tjänst, och sysslade huvudsakligen med uppfostran av barnen och hushållsarbete.

Abu Bakr erbjöd honom sin sex år gamla dotter Aysha för att öka hållbarheten i det band som knöt honom till Muhammed och förstärka sin politiska makt. När Aysha var nio år blev hon i Medina Profetens hustru och han hyste verklig tillgivenhet för henne.

Under samma period rekommenderade Koranens bud en särskild respekt för Profetens hustrur och på Alis förslag tvingades de bära slöja.

Att bära slöja var emellertid inte något som infördes av Islam, som uppkom *ex nihilo* eller helt enkelt rekommenderas av Allah. Dess uppkomst har klassursprung. I själva verket tvingade

aristokratins adel sina hustrur att bära slöja långt innan Kallelsen, vid tiden då privategendomen uppkom. På samma sätt som förmögenheten inlemmades de i deras personliga egendom. De särskilde dem på så sätt från de prostituerade, slavarna och resten av kvinnorna av folket.

Islam rättade sig efter den uppfattningen och krävde det på samma sätt för Profetens hustrur. På så sätt angav man ”rangen” hos de Troendes Mödrar. Senare spreds bruket till alla muselmanska kvinnor och en vers i Koranen rekommenderade den:

”Säg, Profet, till dina hustrur och döttrar och till de rättrognas hustrur att de skall dra en flik av sin överklädnad djupt ner över ansiktet när de går utomhus. Detta är mest passande på det man igenkänner dem som ärbara kvinnor och inte antastar dem. Men Allah är dock försonande och barmhärtig.”[48]

På så sätt förstärkte Islam mannens makt inom den patriarkaliska familjen och snart tillät man endast kvinnorna att lämna sina fötter och händer bara.

Det hade blivit otillåtet att kasta blickar på andras hustrur. Förheligandet av blicken underströk mer än någonsin skillnaden mellan könen. Detta skulle senare döma åtskilliga arabiska män till voyeurism[49], det enda alternativ de hade att ta till.

Svårigheter i profetens hemliv skulle ständigt komma att inspirera honom till nya predikningar. Uppenbarelsen om äktenskapsbrott präglades av en händelse som Aysha, Muhammeds flickhustru orsakade.

Uppsatt i en bärstol följde Aysha, år 5 i Hidjra d v s år 626 i den kristna tideräkningen med Muhammed och hans arme på deras expedition, mot Babou l-Moçtaliq i Moraysi. Under en rast dröjde hon sig kvar för att leta efter ett halsband. Trupperna märkte inte att hon var borta utan bröt lägret. Och i sällskap med en ung poet, Çafwann Al Go'attal As Solami, som också han blivit efter hann hon upp resten av soldaterna. Det blev en stor skandal som huvudsakligen utmärktes av anklagelsen om äktenskapsbrott[41]. Svartsjukan plågade Muhammed. Men behovet att återse Aysha var starkare och han for och hämtade sin hustru, som enligt arabisk sed hade återvänt till sin familj som ett uttryck för hans missnöje.

”Anse inte dem för ett ont, vilka kom med det stora förtälet bland er. Tvärtom var just detta till ert bästa. Var och en av dem skall straffas efter graden av det brott han gjort sig skyldig till. Men han som bär största skulden, som funnit på och blåst upp förtälet, han skall lida ett kvalfullt straff. Varför trodde inte varje sann muslim gott om sina egna och sade: 'Detta är lögn och förtal?' Framfördes det kanske fyra vittnen på saken? Eftersom ryktessmidarna inga vittnen kunnat prestera, blir de av Allah hållna för lögnare. (...) När ni hörde detta förtal, varför sade ni då inte: 'Det tillkommer inte oss att tala om detta. Allah bevar oss. Detta är ju tarvligt ryktessmideri!'”[50]

Ayshas fall blev prejudicerande. Och varje anklagelse om äktenskapsbrott måste därefter stödjas av fyra vittnen.

Då Muhammeds makt blev allt starkare i Medina försökte varje klan närma sig Profeten politiskt och det bästa sättet var ”cirkulationen”[51] av kvinnor.

Så gifte han sig i tur och ordning med Omars hustru Hafza, en änka på arton år, två andra qureishitiska kvinnor, Omm Salama och Zaynab bint Khozayna, vars män dött under striderna vid Badr och Ohod...

I december 626 i den kristna tideräkningen, gifte han sig under en strid mot Banou l-Moçtaliq med dottern till den stammens ledare. Genom det giftermålet skyddade Jawayriya bint el Marits sin stam, som blev släkt med Muhammeds.

Muhammed gifte sig en tid därefter i Medina med Zaynab, hustrun till hans adoptivson Zaid. Detta en smula överraskande giftermål illustrerar utmärkt väl Predikantens makt och prestige över sin omgivning.

Muhammed hade blivit förvirrad när han såg Zaynad och när Zaid fick veta det var han beredd att överlåta sin hustru på honom. Sålunda förändrades inte kvinnornas ställning och när dessa inte betraktades som rätt och slätt barnaföderskor, hemslavinnor eller medel för politiskt köpsläende, blev de helt enkelt sexualobjekt.

”När Allah och hans Utsände beslutat en sak passar det sig icke för de troende männen och kvinnorna att ta sig friheten att vilja annorlunda. (...) När du sade till honom som både Allah och du själv bevisat nåd: 'Behåll din hustru och frukta Allah!' — då sökte du fördölja din kärlek i ditt hjärta, men Allah hade velat få den uppenbarad: du fruktade människorna där det varit billigare att frukta Allah. När nu Zaid äntligen fattat beslut att skilja sig från henne, då gav vi henne åt dig till hustru på det att de troende inte längre skulle betrakta det som överträdelse om de gifte sig med sina adoptivsoners frånskilda hustrur. (...) Muhammed är icke fader till en enda människa bland er, men han är Allahs Utsände och profeternas insegel...” [52]

De olika striderna som utkämpades av de muselmanska arméerna utgjorde ett osvikligt medel att skaffa sig kvinnor. Och det var på så sätt Muhammed under belägringen av Chaibar bland fångarna gifte sig med en ung judinna på sjutton år, Zafijja bint Yaya.

En ny strid försåg honom med en ny hustru, Zaynab.

Återkomsten till Mecka, sju år efter Hidjra, präglades av giftermålet med systemen till hans onkel Abbas, Maymouna bint el Marits. Och senare förstärktes förbindelsen med querishitklanen i Mecka genom giftermålet med Abu Sofyans dotter Omm Habiba.

Profeten åldrades och då han var sextio år fick han ytterligare två hustrur, år 629-630 i den kristna tideräkningen, under intagningen av Mecka. Dessa äktenskap blev misslyckade och för första gången blev han tvungen att skiljas.

Haremet innebar problem och Muhammed tänkte göra sig av med den äldsta, Sawda, men på denna inrådan behöll han henne:

”Jag ber dig inte att ligga hos mig. Jag överlåter min tur till Aysha. Men jag vill på domens dag finnas bland dina gemåler.”[53]

För att bevara sammanhållningen i organiseringen av haremets hushåll tillbringade Muhammed emellertid en natt i taget hos var och en av sina hustrur. Detta tillvägagångssätt blev på Profetens initiativ en regel i den arabiska polygama familjen.

Genom de förbud som påtvingades Muhammeds hustrur var de tvungna att skydda och förstärka familjens grunder. Genom deras klasstillhörighet hade dessutom familjekulten ökat. Det var nämligen de som skulle föda muselmanernas högsta ätt, de adliga eller ”shoraffa”.

”... ty Allah vill endast avlägsna allt orent från er emedan ni tillhör hans Profets hus, och göra er fria från all synd”. [54]

Den muselmanska traditionen påstår sig inte känna till något slag av förtryck som rör Muhammeds hustrur. Och det är en snedvriden och förfinad bild som lämnats till oss. Visserligen utförde de religiösa riter såsom bön, ramadan, vallfart, zakat[55], etc, men det var inte i första hand till dem predikan riktades. Den inneslöt dem snarare, som vi ska se, i ett system av befallningar och undervisning, i en noga bestämd ideologi som i allt följer den helgade sfären.

Kvinnorna och Islam: lärans teoretiska aspekt

Islam har, som vi såg ovan, under hela sin utveckling nöjt sig med att undvika en politisk-social konflikt. De moralbud den påbjöd skyddade oligarkins intressen och dolde under föreställningen om broderskap mellan alla muselmaner den klassmotsättning statsstrukturen fortsatte att avsöndra.

De reformer som infördes förändrade inte den bestående situationen i grunden och kvinnorna dominerades fortfarande av mannen, uteslutna från hela produktionsprocessen. I själva verket förvisades kvinnorna uteslutande till hemmets uppgifter då privategendomen befästes, och rikedomarna koncentrerades bara till männens händer. Arbetsdelningen mellan könen påtvingades genom den ekonomiska utvecklingen och genom övergången från kalifat till kungamakt.

Hur Islam förhåller sig till kvinnorna

Kvinnornas ställning som i slutet av den förislamiska perioden hade försämrats, förändrades något litet genom Muhammeds reformer, men på sådana obetydliga punkter som: återinförandet av arvsrätten, begränsning av polygamin till fyra hustrur etc, som på intet sätt radikalt förändrade mannens förhärskande inflytande i den patriarkaliska familjen.

På grund av detta, och eftersom Koranen påbjöd mannens överhöghet: ”Männen skall ansvara för kvinnorna, emedan Allah ju begåvat könen med olika företräden och emedan männen underhåller kvinnorna”[56] nöjer den sig med att inta en välvillig och beskyddande attityd mot de varelser vars underlägsenhet Allah påbjudit. Kvinnornas inställning i början av Kallelsen satte igång skilda, ibland häftiga, reaktioner.

Det var så som Hacna bin Marwan[53] i Medina blev mördad av Muhammeds män därför att hon uppmanade sin klan till revolt mot denne ”maktmissbrukare”. Men denna religions beskaffenhet, som i huvudsak vände sig till männen och välsignade deras överhöghet, kritiserades också av de redan omvända kvinnorna.

”Hur kommer det sig att Koranen talar om männen och inte låtsas om kvinnorna? Vi har blivit muselmaner som ni (har blivit muselmaner), vi har handlat som ni (har handlat), ni citeras i Koranen och vi ignoreras? Sallama, Ibrahims (Profetens son) amma vände sig till Profeten och sa till honom: 'Du lovar männen alla fördelar och du lovar inte kvinnorna någonting!' Han svarade: 'Är det dina små väninnor som skickar dig för att säga så till mig?' Hon svarade: 'Mycket riktigt, de befallde mig att göra det.'”[57]

Och när Profetens Meditationer vände sig till kvinnorna var det huvudsakligen för att befästa männens privilegier och en redan fastställd situation.

”Om jag måste befalla en person att böja sig för en annan person, vore det make jag skulle befalla att böja sig för sin make.”

”Kvinnan har inte uppfyllt sina förpliktelser mot Allah förrän hon har uppfyllt sina förpliktelser mot sin make.” [58]

När Profeten dog utmanade de prostituerade fullständigt vad som under Kallelsen blivit praxis. Deras situation hade inte förändrats, på grund av statens ekonomiska organisering, tillströmningen av kvinnor som skaffats genom Jihad (heligt krig) och att organisationen med slavhandel fortsatte.

Kvinnorna från Hadramawat, från Kindastammen målade sina händer med henna (högtids-symbol) och sjöng. De prostituerade från Hadramawat som hade anslutit sig till den första

gruppen av kvinnor fyllde byarna och visade sin glädje.[59]

Men detta är bara några allmänna karakteristiska som vi fått genom historikernas arbeten. En annorlunda bild av kvinnorna i litteraturen, poesin och konsten berättar andra saker om deras situation under den muselmanska civilisationens utveckling.

De arabiska kvinnorna, en ny gestalt som påtvingades av den muselmanska civilisationen.

Om det "dagliga" i kvinnornas liv till stor del styrdes av dogmerna, Koranens institutioner, Chari'a (muselmansk lag) och hävd, så kommer till detta hela den specifika betydelse som produktionsprocessen utgjorde. Eftersom produktionen inte förutsatte kvinnornas medverkan, förvisades de till haremet eller till det enskilda hushållet. Till den patriarkaliska familjens skruvstäd. Den verklighet kvinnorna levde under uppmärksammades föga eller inte alls av litteraturen, poesin eller konsten. Endast "Qass"[60] folksagor eller sagorna i "Tusen och en natt" som inspirerades av verkligheten, ger en symbolisk föreställning om detta.

De omajjadiska och abbassidiska regimerna, under vilka en intellektuell förnyelse utvecklades, gynnade en hel produktion av kärlekslitteratur och kärlekspoesi. Denna produktion kom i alla fall att skapas av de härskande klasserna. Och det är i huvudsak bilden av "lätta kvinnor" poesin håller sig till. En förvanskad och mytomspunnen bild, som skildrar männens längtan, och vilken en liten elit av kvinnor försöker rätta sig efter. Sålunda avslöjar den här poesin på grund av sitt klassursprung ingenting om kvinnornas situation i de breda folklagren, men den är ändå av stort intresse för vår studie eftersom den reflekterar en hel historisk period då männens makt, allteftersom den muselmanska civilisationen utvecklades, blev alltmer framträdande.

Kvinnorna i litteraturen och konsten

Sedan Gahilyaepoken var poesin arabernas äldsta konstnärliga uttrycksform. I den muselmanska föreställningen blev den också ett ständigt inslag i civilisationen.

Kärlekspoesin, som utvecklades genom flera skolor, utvecklades samtidigt med att kvinnornas roll och plats i de omajjadiska och abbassidiska samhällena förändrades. Ett kvinnoideal, som fastställdes och beskrevs av männen, framträdde utan att det för den skull reflekterade en verklig bild. Paradoxalt nog föddes denna kärlekspoesi i de heliga städerna, i Mecka och i Medina i det sjunde och åttonde århundradet i den kristna tideräkningen. Eftersom regeringen hade flyttats från Medina till Damaskus befann sig dessa städer vid sidan av de politiska angelägenheterna.

Dessutom upplevde Hidjas[61] en fantastisk kulturell utveckling på grund av att den härskande klassen hade blivit rik genom handel och de byten man fick efter Islams erövringar. Författare, skrifttolkare etc arbetade med att fastställa Koranens lag och det arabiska språket.

"I samma städer som Profeten ger glans åt, i Mecka och Medina, lever ungdomen i lyx och ignorerar övermodigt de religiösa förbud som riktas mot musik, vin, sidenkläder. Rik, fri och sysslolös är den mycket öppen för konstnärliga och litterära inflytanden från Bysans, från Persien och därifrån indirekt från Indien via den sassanidiska civilisationen."[62]

Qass eller de folkliga berättarna.

Qass, som uppträdde under den omajjadiska perioden, skildrar folksagor på torgen (enligt traditionen) eller i palatsen.

Deras berättelser har påverkats av olika traditioner och har olika källor, men för det mesta beskriver de i legendform de inspärrade kvinnornas liv. Hur strängt kvinnorna bevakas i haremets och hur de mot makens styrka ställer listen som ger dem möjlighet att få en viss frihet och till och med att ta emot andra män.

Den muntliga traditionen har bidragit till att befästa psykologiska drag som delvis utvecklats ur ett verkligt förtryck som dessa kvinnor levde under. Senare, under abbassiderna (750-1258) berättade gass sagor som inspirerats av olika traditioner (från det att andra civilisationer trängde in i landet, den persiska etc), av Bibeln, och ofta beskriver kvinnan som drottning, som den om Zenobia, drottning av Palmyra och Balqis, drottning Saba. Kärleksförbindelser och öden blandas med religiösa minnen. Så är fallet med berättelsen om Antara där svärmodern, besviknen i de närmanden hon gjort mot sin svärson, vänder på situationen och hämnas genom att låtsas att han försökt uppträda opassande mot henne. Denna legend inspirerades av en berättelse som Koranen skildrar och som är väl värd att stanna till vid: Zuleika, Putifars hustru, dras till sin adoptivson. Josef[63] vägrar att ha zina (otillåten sexuell förbindelse). Genom sin flitiga uppvaktning driver Zuleika honom till äktenskapsbrott, som till slut ändå inte fullföljs. I själva verket sker ett under: bilden av Jakob, Josefs far, framträder för denne. Bilden av fadern stoppar alltså stegringen av lusten och Josef dukar inte under för frestelsen.

Abdelwahab Bouhdiba[64] föreslår en symbolisk tolkning: först segrade verkligheten över lusten. Sedan, medan scenen rullas upp, väcker en stängd dörr Josefs uppmärksamhet. Bakom den dörren befinner sig Zuleikas make.

”Allt kretsar kring dörrar, d v s kring det förbjudna, det hemliga, det tabubelagda, kring hurumat (synden). Josef vägrade att gå in genom husbondens äktenskapliga dörr...”. Likaså ”att faderns bild hejdade honom på tröskeln till den förbjudna syndens stora dörr”. Josef går segrande därifrån och Koranen drar därutöver slutsatsen om Zuleika och med avseende på alla kvinnor: ”Er förslagenhet är ofantlig!” och understryker därmed deras sinnliga makt.

En annan litterär form, den i berättelserna i ”Tusen och en natt” motsäger den idealiserade och stereotypa bild som, såsom vi kommer att se i fortsättningen, framträder i poesin. Utan tvekan eftersom de berättas av en kvinna, Sheherazade, och förs vidare som ett verkligt arvegods av kvinnorna i haremets. Dessa berättelser väcker tanken på hårda kvinnliga gestalter som verkar hämnas på det förtryck de upplever i familje- och samhällslivet.

”Tusen och en natt”, som lär härstamma från Indien, översattes från sanskrit till arabiska och överfördes till den arabiska litteraturen[65]. Den arabiska versionen föreligger på åttahundratalet i den kristna tideräkningen. I olika delar mellan åttahundratalet och femtonhundratalet bekräftade den arabiska redigeringen den sedeslöshet man framhäver i övriga arabiska verk.

I den sagolika miljön vid Haroun Al-Rashids hov i Bagdad genomför de av männen tillfångatagna kvinnorna en förbittrad hämnd och deras reaktion förklaras av den påfrestning denna underkastelse innebär. Olika typer av kvinnor skildras: grymma kvinnor, häxor, amasoner men aldrig mödrar.

Berättelserna utspelas i en alltigenom kvinnlig sfär, och tonen anges redan från den första berättelsen genom den systerskaps känsla Sheherazade utvecklar för att rädda de andra kvinnorna som kungen, bedragen av sin hustru, beslutar att döda efter att ha tillbringat en enda natt tillsammans med var och en av dem.

De förtalade och förtryckta kvinnorna hämnas med glans och går ofta ända till brott, vilket

inte avskräcker dem.

Sådan är alltså de kvinnliga gestalterna vi får uppleva i ”Tusen och en Natt” och de skiljer sig, som vi ska se, i grunden från det kvinnoideal poesin fastställde.

Kärlekspoesin: två utvecklingsformer

Det var i Hidijasregionen två skolor föddes.

Poeten Djamils skola eller ”den rena kärleken” och poeten Umar ibn abi Rabi'as skola eller ”lustens”.

Den första gör kvinnan till en otillgänglig varelse som den förälskade nöjde sig med att betrakta som en idealfigur. Det var beduinernas poesi, präglad av en social omgivning som föga genomsyrats av civilisationen, som förklarar de föråldrade tankarna om ”kärlek under stjärnbeströdd himmel” för oss. Denna poesi representerades av Udhrastammen vars kärlek och känslsamhet har givit upphov till adjektivet ”udhritisk”, motsvarande ”platonisk” kärlek.

”Den kärlek som denna poesi lovsjunger följer bestämda regler och skildrar en kvinnoideal som är kringrädd av sociala förbud. Det är en kysk och sorglig kärlek eftersom den alltid motarbetas. Den älskade är otillgänglig på grund av trycket från omgivningen, hennes förmyndares vilja och poetens, som vägrar att söka tillfredsställelse även då han skulle kunna. Känsloutbrotten är desto våldsammare eftersom sinnligheten begränsas och de älskande för det mesta är åtskilda. Kärleken blir en 'strävan', ett 'sökande', jakten på en vålnad.”[66]

Den första regeln var kyskhet som fortsatte att stämma överens med den religiösa synen på den rena kvinnan, vars frihet helt kontrollerades och reserverades för en enda man.

Den andra regeln var trohet. Den älskande svär kvinnan han älskade evig trohet, även om hon gifte sig med en annan man. Kärleken borde alltså klara alla prövningar och vara höjd över det sociala och materiella livets gång.

Den tredje regeln härleds ut den andra, dvs den totala underkastelsen under den dyrkade kvinnan. Kärleken får sin näring bara av den andra varelsens totala känslökyla, och även om poeten inte dolde namnet på den kvinna han älskade blev det i alla fall bevarat inom de gränser de sociala relationerna krävde.

Djamil beskriver ett kvinnoideal. Silhuetten är lång och smal, benen välformade och det är åt den kvinnan poeten viger sitt liv.

”(...) Vad än jag må glömma ska jag aldrig glömma dina ord:

Om det inte fanns ögon som såg skulle jag komma till dig.

Ack förlåt mig (att jag inte kommer) (...)

Ack mina vänner, min hemliga smärta brister här. Och mina tårar röjer kärleken jag vill förtiga. (Idag) när jag säger till min älskade:

'Du sårar mig till döds med din kärlek', svarar hon: 'Ha, du ska få se den bli dubbelt så stor'.

Jag bönfäller henne: 'Ge mig tillbaka en del av mitt förstånd så att jag kan möta människor', men hon svarar: 'Hädanefter kommer du inte längre att kunna det'. 'Mellan dig och mig, påminde jag henne, kom ihåg det, fanns det en överenskommelse, löften vi gav inför Gud. Din kärlek skulle vara stark och evig.'

Ty kärleken kan inte vara annat än stark och evig.

Men mitt liv försvinner medan jag tänker på min älskade.

Och på henne har jag offrat min ungdom.”[67]

Umar ibn abi Rabi'as skola

Emellertid utvecklades i Mecka och Medina en annan uppfattning om kärleken bland den ungdom som hade förmånen att tillhöra aristokratin och åtnjöt ett bekvämt och luxuöst liv. Kärleken föddes och fortlevde endast av den lust den ständigt väckte. Kärleken var i huvudsak lättsinnig, på det sättet att den inte speciellt förknippades med en enda kvinna utan åträdde dem alla samtidigt. Denna lustens skola följde också regler. Till en början borde kärleken i allmänhet bara utspelas i ”förbindelser utom äktenskapet”, mellan en gift man och en gift kvinna, båda väl bevandrade i konsten att leka. Kvinnans personlighet i just den här typen av relation var utslätad. De borde göra allt de kunde för att dra till sig männens blickar.

”I synnerhet kvinnan som är föremål för denna fodrande uppvaktning måste se till att hennes sociala underlägsenhet glöms bort och underblåsa mannens lust genom kvickhet, skönhet och begåvning.”[65]

Den andra regeln ålade männen att vara framförallt förförare, lättsinnigheten fick bakom dessa regler betydelsen av moralisk och social etik.

Kvinnorna uppfattades bara som föremål för lust och detta är i sista hand bara produktionen av en levande verklighet, reflexen av den härskande klassens seder, med en poesi som kommer från deras palats.

Syrien under de omajjadiska kaliferna

Innan vi går in på ”kärlekspoesin” under den abbasidiska regimen är det viktigt att, med tanke på den historiska kontinuiteten, understryka att Syrien fram till slutet av Hidjra-periodens första århundrade befunnit sig vid sidan av den intellektuella förnyelsen. Detta beror huvudsakligen på det faktum att de omajjadiska kaliferna som hade makten, för att bevara en viss prestige beträffande ”Islams höga moral”, påtvingade landet mycket strikta seder och ideologi, förbud mot vin, poesi och sång.

Men denna politik som påtvingades hela landet hindrade inte precis de högt uppsatta personerna och kaliferna att förvränga den, som Nada Tomiche rapporterar. Vissa poeter, som var måna om att kurtisera abbasiderna, betecknade senare deras seder som fördärvade. Och vissa berättelser avslöjar den entusiasm hovets kvinnor la ner på förberedelserna för valfärden till Mecka. Den resan gjorde det i själva verket möjligt för dem att lättare träffa och bjuda in de män de var ”avskurna” från. Och det var de mest övervakade kvinnorna, i fri ställning, vars seder blev lättsinnigare än kurtisanernas.

Den abbasidiska regimen: en fortsättning på de två skolorna.

I Bagdad, under abbasidernas regim, återföddes och framträdde de två kärleksskolorna vi såg tidigare. Denna poesi följde spåret och schemat för de tankar Djamil och Umar ibn abi Rabi`a utvecklade och höll sig. huvudsakligen till de förnämsta kvinnorna. Under tiden upprätthölls fortfarande kvinnornas speciella sociala villkor. Man uppskattade dem som ”mödrar” men man började kränka alla deras rättigheter.

Abbas ibn al-Ahnafs skola (död 870 i den kristna tideräkningen). Denna poesi prisade fortfarande den kyska kärleken men från den beduinmiljö där den uppstod förflyttades den till en ”hovmiljö” som den tog intryck av. Kvinnor som begåvats med tankeförmåga, gynnats av födsel, samhällsställning och ”fysisk charm”, representerade en ren leksak, ett föremål att titta

på. Men det var också kvinnobarnet, som genom äktenskapet i förtid kastats in i palatsen som ännu är likgiltiga för kärleken, som väckte poetens inspiration. Ett kvinnoideal framträdde också, av en ung kvinna som var välmående, sysslolös, oskyldig och ännu hade allt kvar att upptäcka om kärleken.

Abou Nuwas skola (död 816 i den kristna tideräkningen). Denna andra skola framhärdade med Abou Nuwas i Bagdad, som mer cyniskt återupptog de arabiska stadsbornas lättsinnighet. Det behövdes inte längre några regler. Mannen stod över alla sociala regler och spelet bestod i att varken vara måttfull, hemlighetsfull eller ha någon känsla för trohet.

”Kvinnan blir ett nöjesobjekt. Hon förlorar sitt egenvärde för att framför allt vara, på samma sätt som vinet eller efeben, katalysator för mannens spirituella och virila möjligheter.”[66]

Det framträdde genom dessa två skolor två kvinnliga idealgestalter: ”fulländade” eller ”sinnliga”, något som mindre motsvarade verkligheten än läggningen hos den tidens män.

Slavkvinnorna eller anti-hustrurna

Denna intellektuella rörelse som egentligen bara utvecklades bland de privilegierade skikten, som hade fördel av sin klasstillning och koncentrationen av rikedomar, möjliggjorde en ny företeelse som dittills varit okänd i den muselmanska civilisationen avseende kvinnornas ställning.

De så kallade fria kvinnorna eller ”horas” var oåterkalleligen instängda i haremet. Eftersom de var analfabeter och hade som enda uppgift att föda barn blev de rätt och slätt föremål som rörde sig i en påtvingad och begränsad manlig värld.

Kurtisanerna, favoriterna, slavkvinnorna gick förbi kvinnorna i fri ställning.

Slaveriet försvann inte med Islams uppkomst och utveckling. Handelsmännen började att göra verksamheten lönande genom att först överlämna kvinnliga musiker och sångerskor till slottsherrarna och senare kvinnor som blivit filosofer, läkare, grammatiker. De hämtades från erövrade områden och gjorde alla konstformer i de bysantinska och persiska kulturerna kända.

”Utbildade i konsten att behaga av mästare, begåvade musiker, befrämjar de de rika kretsarnas nöjesliv. De är tilldragande på grund av sin skönhet och sin konst och de är mycket lättare att träffa än de så kallade fria kvinnorna.” [68]

Dessa kvinnor blev en verklig elit, medvetna om sina möjligheter och om den makt de kunde utöva i den manliga världen. Och med utvecklingen av det abbasidiska hovet i Irak ökade slavsångerskans rikedom, makt och fulländning. Hon förfogade över en personlig förmögenhet som hjälpte henne att köpa sin egen och sina kamraters frihet.

Sålunda var framgången för qiyān (slavkvinnorna) oändligt mycket större än för de fria kvinnorna, och de fick en allt mer avancerad undervisning. En nästan mytisk gestalt fanns kvar: Tawaddud[64], som kostade kalifen Haroun Al-Rashid tiotusen dirham och som då hon ställdes inför en jury bestående av de största vetenskapsmännen framgångsrikt besvarade alla frågor hon fick om filosofi, astronomi, matematik, medicin, retorik, fiqh och hadith.

Paradoxalt nog var denna civilisation fortfarande i hög grad inriktad på slavhandel, varken Islam eller produktionsformen hade lyckats få bort den. Åsidosatta av samhället var det endast slavkvinnorna som verkligen kunde tränga sig in i männens värld och få intellektuella (de kom till ett stadium där vissa av dem höll sammankomster i egenskap av mecenater) och ekonomiska möjligheter. De bröt med de fria kvinnornas situation, där dessa fortfarande hölls i beroendeställning till männen och förmyndarna i den patriarkaliska familjen.

Islam begränsade inte systemet med konkubiner. Detta gjorde det möjligt för jawari (konkubiner) och för qiyān att på så sätt ”ersätta” den lagvigda hustrun. Om deras förmögenhet inte gav dem möjlighet att bli frigivna, fick de när de födde barn status som mor (”um al-walad”[69]). De kunde inte längre säljas eller överföras som egendom till någon annan. Dessa kvinnors inflytande på arabvärlden, särskilt qiyāns, var av stor betydelse. De skakade om det muselmanska samhällets tabun och dogmer för att stärka sin ställning som kvinnor. ”Allvaret” och underkastelsen lämnade de åt de lagvigda hustrurna. Och detta var kanske en viktig faktor för vår syn på historien, för den visar att arabkvinnorna inte alltid varit det männen — den patriarkaliska familjen, den härskande ideologin — senare gjorde dem till.

3. Studium av några särskilda aspekter i världen idag

Trots den historiska utvecklingen med övergång från ett stamsamhälle till ett förkapitalistiskt samhälle, har kvinnans ställning ur ideologisk synvinkel inte förändrats i grunden. Detta faktum beror främst på underutvecklingen, kolonisationen, imperialismens inträngande och på att man bibehållit de religiösa lagar, som tillsammans styr minsta händelse i det dagliga livet.

Algeriet, Tunisien, Marocko är underutvecklade länder, i huvudsak jordbruksländer. Vid sidan av en modern sektor finns en traditionell fattig sektor kvar som nätt och jämnt räcker till för självförsörjningen. Den moderna sektorn som ockuperades av de europeiska kolonisterna förvaltas idag av stora lokala jordägare eller också är de under självstyre. Mark som inte ger tillräcklig avkastning och låg industrialisering gör att arbetslösheten är allmänt utbredd. Nativiteten i Maghrib är fortfarande mycket hög och analfabetismen (80 till 90 procent) drabbar till största delen kvinnorna.

Kolonisationen gav i sin tur upphov till en efterforskning på faktorer som skulle bibehålla den specifika ”arabiska personligheten”, men på många punkter innebar detta:

- att de religiösa sederna förstärktes (exempel: att små barn skulle lära sig Koranen utantill);
- att denna sed urartade: marbutism, magi, vidskeplighet;
- att flickornas skolutbildning reducerades till ett minimum och att de fick en rent traditionell uppfostran;
- att de familjestrukturer där traditioner var av stor vikt bevarades och upprätthölls;
- att mödrarna tilldelades en ”konservativ” roll;
- och slutligen att männen, som fråntagits alla initiativ utanför den patriarkaliska familjen, förstärkte sin makt inom den. Fadela M'Rabet skriver om Algeriet:

”De koloniserade hade varit män, de hade haft sin historia och några känner den... Erinrandet om gångna storheter lugnade de förtryckta: förr eller senare skulle de återfå sin frihet. Men kvinnorna? Vilken utopi kunde de söka sin räddning i? De kan inte ens ha förlorat sin personlighet, inget i dem kan ha motstått trycket från männen, de är helt och hållet deras verk — och många är knappast mer.”[70]

Kvinnorna i den muselmanska lagen

Jfr. Bilagorna i denna bok.

Den muselmanska lagen fastställdes från Uppenbarelseperioderna fram till tredje århundradet i den muselmanska tideräkningen (dvs. nionde århundradet i den kristna tideräkningen). Den reglerar enligt de olika juridiska skolorna kvinnornas rättsliga ställning. Låt oss precisera att

den lagen utarbetats än genom att man hänvisat till traditioner ("Profetens sunna är förebilden man använder, det idealiska uppförandet som är i överensstämmelse med det Heliga Ordet"[64]) än genom att man kringgått dem.

- Muselmanskans rättsliga ställning regleras av någon av de ortodoxa, sunnitiska skolornas lagar, mellan vilka man framhåller detaljartade skillnader. Den malikitiska[71] riten styr idag Nordafrika, främst Tunisien och Marocko, men också t ex Libyen. Turkiet är hanafitiskt[71] liksom Sudan, Afghanistan och Syrien, dessutom officiellt Egypten, trots att en majoritet av befolkningen där är shafiiter[71]. Hanbaliternas lag, som tillämpas i Saudiarabien för alla muselmaner oberoende av vilken ortodox juridisk skola de lyder under, upphäver i regel, om än inte i praktiken, sedvanerätten.

Slutligen följer shiismen[71] i Iran noggrant renlärigheten i principerna för den rättsliga ställningen trots att den inte är sunnitisk.[72]

Regler som är gemensamma för de olika skolorna bildar en sammanhängande enhet som styr kvinnans rättigheter och skyldigheter. Likväl ger var och en av dessa skolor henne vissa speciella fördelar eller tar ifrån henne dem.

Äktenskapet

De arabiska kvinnornas juridiska ställning är fortfarande förankrad i patriarkatets äldsta form. I Maghrib är lagen som berör den rättsliga ställningen bara en anpassning av den gamla islamska lagstiftningen som motsvarar bestämda utvecklingsetapper i dessa länder, på politisk, ekonomisk och social nivå.

Reglerna för den rättsliga ställningen är i sista hand bara en ombildning av Islam och på sätt och vis en medveten återgång till det förflutna.

Äktenskapet i Islam kretsar kring två procedurer.

- Den första, överenskommelsen om äktenskap, dvs. det kontrakt i vilket de blivande makarna uttalar sin ömsesidiga vilja att ingå äktenskap, utesluter kvinnorna från proceduren (dvs. förutsätter bara deras närvaro på formell nivå). I den arabiska patriarkaliska familjen betraktas kvinnorna, oavsett samhällsställning (ungmö, änka, skild) och ålder, som evigt minderåriga. Och i det ärendet kan endast en man representera dem — en man de inte valt själva utan som utsetts automatiskt av lagen. Giftermålsrepresentanten eller "ouali" är i allmänhet den närmsta manliga släktingen, dvs. i hierarkisk ordning: sonen, fadern eller den förmyndare som utsetts genom testamente, farfadern, kusinen och så vidare undan för undan alltefter graden av släktskap. Fosterföräldern godkänns också och de kvinnor som inte har någon familj ställs för giftermålet under domarens förmyndarskap. På så sätt tar lagstiftningen ifrån kvinnorna allt initiativ rörande deras eget öde och inget äktenskap kan ingås utan oualins obligatoriska samtycke.

Detta faktum möjliggör mycket ofta för familjerna att gifta bort sina döttrar utan att invänta deras samtycke. Dessa tidiga och påtvingade giftermål innebär att kvinnorna underkastas de förbindelser som bestäms av deras ställning, och att de görs mottagliga för den underkastelse som alltid blir nödvändig, ett arv från ett alienerat förflutet. (Lagen om rättslig ställning har nyligen förbjudit giftermål för minderåriga. I Syrien är åldern fastställd till sjutton år för kvinnorna (paragraf 16), i Irak till arton år (paragraf 8), i Marocko till femton år (paragraf 8), i Tunisien till tjugo år (paragraf 5, omarbetad), i Algeriet till sexton år (paragraf 4), men i allmänhet kan domaren ge dispens och låta flickorna giftas bort när de är yngre.)

Om kvinnorna försöker göra uppror i den här typen av äktenskap är det sociala trycket sådant att det oundgängligen leder dem till galenskap, som en läkares" uttalanden visar 1965 i Alger:

"Z., gift vid femton år, deflorerad utan problem, drabbad av sinnesförvirring; L., nitton år, fem barn, vägrar att ha någon sexuell kontakt...drabbad av barnsängspsykos...; M., tjugotvå år, bortgift mot sin vilja... rymmer gång på gång...; B., trettio år, förskjuten, lyckas inte få tillbaka sina barn som maken behåller trots ett domstolsbeslut... drabbad av paranoida fantasier...; T., arton år, togs ur skolan trots strålande studieresultat, bortlovad till en fyrtioårig tjänsteman... Drabbad av anorexia..."

Läkaren sluter sig till att det påtvingade giftermålet nästan alltid medför psykosomatiska störningar, neuroser och ganska ofta psykos. De unga kvinnorna i städerna idag undkommer inte och man börjar till och med komma till läkarna med kvinnor från landet.

Hemgiften eller "mahr" är en grundläggande fråga i äktenskapsavtalet, den är det slutmål som krävs, dvs. att maken överlämnar hemgiften till kvinnan (i regel, enligt Koranen, men för tillfället ger man den till fadern).

Ursprungligen var hemgiften antagligen inte motsvarigheten till kvinnans värde i pengar. Vid den tid då familjen utgjorde en ekonomisk enhet (ett arbetskollektiv) medförde förlusten av en medlem i den gemenskapen en ekonomisk nackdel. Hemgiftens uppgift var att avhjälpa detta. Man betalade alltså inte för kvinnan utan för värdet av hennes arbete. Dessutom, som Claude Meillas-soux preciserar[74]:

"Hemgiften representerar inte en kvinna utan överlåtelsen av henne (...) Denna överlåtelse skapar bara ett förbud (mot att fritt välja partner)..."

Kvinnorna och hemgiften, fortsätter han, hade två motsatta uppgifter:

"Genom giftermålet försvinner kvinnorna — om de inte skiljer sig — ur cirkulationen". 'Förbrukade', utnyttjade tills deras förmåga att föda barn uttömts, medan hemgiften, som består av varaktiga men improduktiva föremål, har en obegränsad livstid vilket gör att de ständigt kan återinföras i cirkulationen. Och hemgiften, inom gränserna för den äktenskapliga cirkulationen, får ett bytesvärde."[74]

Men i det arabiska äktenskapet, särskilt jämfört med den borgerliga familjeuppfattningen, är det inte tillräckligt att ha en hemgift för att öppna förhandlingar om äktenskap. Villkoren är framför allt att parternas samhällsställning och klassposition måste godkännas. Och om en "väl tilltagen" brudutstyrsel ökar familjens anseende har fadern allt att vinna på att kräva en stor hemgift, dvs. ge sin dotter till högstbjudande. Så har klassamhället avlägsnat mahr från dess ursprungliga funktion som innebar ett "rimligt pris", för att inte längre se den som något annat än ett sätt att bli rikare och bekräfta sin ställning i samhällshierarkin.

- Den andra proceduren är *äktenskapets fullbordan*. Oberoende av vilken ritual de olika skolorna har förbjuder Islam skenäktenskapet och kräver därför att äktenskapet fullbordas.

"Det som skiljer, sa Profeten, det tillåtna från det otillåtna är trumman och skriket vid nikah"[76]

Den sålunda uttänkta äktenskapsritualen har just som mål att ge ceremonin maximal publicitet och därigenom bekräfta att relationen är lagenlig, vilket också innebär att man konkretiserar nya plikter, ett nytt slags liv och framför allt nya förbud.

Det bästa beviset på att äktenskapet fullbordats, enligt de lokala maghribinska traditionerna, är fortfarande att visa upp ett linne fläckat av den unga flickans blod och det är på det sättet "myten om oskulden" har skapats, som upplevs som ett trauma och väcker verklig ångest hos många arabiska kvinnor.

”I hela norra och södra medelhavsområdet är flickornas oskuld en angelägenhet som konstigt nog i första hand angår deras bror, och mer än de övriga bröderna: deras äldsta bror.” [77]

I familjen underkastas flickorna redan från den tidiga barndomen en ofrånkomlig maktideologi som utövas av alla manliga medlemmar och särskilt av bröderna som har största kontakten med sina systrar.

Denna makt, dold bakom benämningen ”försvar av familjeäran”, driver släktingar och äkta män till brott. Ett exempel ur tidningen *Le Monde*:

”Kvinnorna i Irak har just fått ett allvarligt besked: de kan dömas till döden och avrättas av sin egen familj om deras uppförande anses vanhedrande.

I själva verket utdömde domstolarna fram till idag relativt stränga straff för de bröder och anförvanter som av familjerådet uppdragits att döda en flicka vars uppförande lämnade övrigt att önska. Dessa 'hedersbrott' — som de kallas i Orienten — gav förövarna straff på upp till tio års fängelse. Men den nya regeringen i Irak ansåg att familjens makt inte fick försvagas och att det var lämpligt att i fortsättningen utdöma milda straff för de som begår 'hedersbrott'.

Två av marskalk Arefs förordningar har just blivit antagna för att 'återställa jämvikten' mellan de domar som i fortsättningen kommer att avkunnas av domstolarna och de straff som i ett nära förflutet drabbat förövarna av 'hedersbrott'.

Den första förordningen benådar helt de fyrtiotre personer som är skyldiga till att ha dödat sina systrar från de straff de har kvar att sona. Den andra förordningen reducerar alla domar som överstiger tolv månaders fängelse, och som redan avkunnats för tretton andra bröder som dödat sina systrar, till ett år.

Kvinnans 'dåliga uppförande' betraktas som vanhedrande för familjen i följande fall: när hon prostituerar sig; när hon begår äktenskapsbrott; när hon överger det äkta hemmet och när hon har för avsikt att gifta sig eller gifta om sig utan familjens samtycke.”[78]

Flickornas uppfostran består alltså, för att de ska få tillträde till äktenskapet, i att lära sig underkastelse, respekt för mannen och förneka sin sexualitet, det enda sättet att bevara de patriarkaliska värdena.

Polygamin[43]

Polygamin är, som vi såg i början av vår studie, ett arv från en bestämd historisk period, produkten av en ekonomisk situation som berodde på att slaveriet utvecklades.

Övergången från stamsamhället till klassamhället förstärkte förutsättningarna för kvinnans sociala beroende med avseende på den privatcell, dominerad av mannen, som familjen blev.

Kvinnorna kom alltefter sin klasstillhörighet, att drabbas av olika slags förtryck. För kvinnorna i den härskande klassen förenas samtidigt klassprivilegierna (materiellt välstånd, de kan t ex om mannen tar sig flera hustrur bli inkvarterade i ett annat hus) med förlusten av större delen av de rättigheter den patriarkaliska arabiska familjen bara ger männen.

För kvinnorna i den undertryckta klassen förenas exploateringen och den ställning männen i deras klass har (och om männen tar sig flera hustrur tvingas de ibland bo under samma tak som medhustrun) med ett speciellt förtryck som förpassar dem till rollen som enkla tjänarinnor, barnaföderskor och sexobjekt.

Av hänsyn till den härskande ideologin fortsätter man att på ett otidsenligt sätt upprätthålla polygamin, som fanns långt innan Islam och sedan godkändes av Profeten. Den bevarar i själva verket den patriarkaliska familjens struktur.

Låt oss som exempel se på några utdrag ur Syriens, Marockos och Iraks lagstiftningar som allt under det att de bibehåller rätten till polygami försöker införa ett visst antal restriktioner genom juridiska klausuler.

I den syriska lagen, paragraf 17, fastslås:

”Domaren kan välja att inte tillåta en gift person att taga sig ytterligare en kvinna om det fastslås att intressenten inte kan sörja för utgifterna för en hustru till.”[79]

Enligt domstolens bedömning kan endast överväganden av ekonomiskt slag beträffande makens ställning förändra dess utslag. Den lagstiftningen undergräver inte på något vis polygamins grundvalar och tar dessutom ingen hänsyn varken till den första eller den andra hustruns åsikt, för rättsväsendets är i grunden baserad på principen om männens privilegier.

När det gäller den marockanska lagen (par. 30 i Mondawwana") så förbjuder den i början, rent formellt, polygamin i det fall då den skulle ge upphov till ojämlikhet mellan hustrurna. Den är mycket diskret i fråga om personen som uppbär domen.

”Polygami är förbjuden då ojämlikhet mellan hustrurna kan befaras.”

Den andra delen av lagen går längre:

”Då maken tar sig en andra hustru tillkommer det den första — om hon inte vid tillfället för giftermålet uppställt villkor — att låta domaren ta del av hennes krav på uppskattning av den skada hon lidit. Giftermålet med den andra får inte äga rum förrän denna blivit underrättad om att hennes friare redan är gift.”

Om mannen har fått möjligheter att vara polygam, så kan kvinnorna, enligt lagen, möta den situationen genom att å ena sidan låta införa som klausul i äktenskapsavtalet att de inte vill ha någon medhustru, och å andra sidan kan de vända sig till domstolen, även om den punkten inte nämns i äktenskapsakten.

Genom dessa åtgärder försöker den marockanska lagen att få kvinnorna att ta del i sin egen framtid inom familjen, men hur många av dem har verkligen möjligheterna och de materiella förutsättningarna för att göra det?

Enligt den irakiska lagen, slutligen, måste en man varje gång han vill gifta sig ha tillstånd av domaren. Om han struntar i det föreskrivs fängelsestraff eller böter:

”Det är inte tillåtet att gifta sig med mer än en kvinna utan tillstånd av domaren. Detta tillstånd ges om följande två villkor uppfylls: att maken har en förmögenhet som räcker till för mer än en hustrus behov och att detta medför en befogad fördel för honom. Om man kan befara att rättvisa inte kommer att skipas mellan hustrurna är det inte tillåtet att ha flera. Bedömningen av detta tillkommer domaren. Den som avtalar äktenskap med mer än en kvinna, i strid med vad som sagts i paragraferna 4 och 5, ådras sig fängelse under en tid av högst ett år eller böter på högst etthundra dinarer, eller båda straffen. (par. 3,4,5 och 6)”[79]

Trots de reformer man genomfört är det alltså inte för någon av dessa lagar fråga om att förbjuda polygamin, eftersom också lagstiftningen återspeglar samhället med dess klassrealitet.

Lagreformerna utgör bara, förutom en omorganisering av grunderna, en nödlösning som många utan svårighet kan ställa sig bakom.

Det var därför framträdande personligheter i arabvärlden såsom: Shaykh Muhammad'Abduh, Mausur Fahmi, Qasure Amin, fru Hoda Sha'rawi i Egypten, Tahar al-Hadad i Tunisien redan 1905 förde en kampanj för att polygamin så småningom skulle utrotas. Av dessa ”liberala själar”

stödde sig de flesta på det faktum att Koranen samtidigt som den förespråkade materiell jämlikhet mellan hustrurna: kläder, mat etc. påpekade att det var omöjligt för mannen att vara lika fäst vid dem alla.

”Det är lämpligt att en man som har flera hustrur upprätthåller jämlikhet mellan dessa och inte gynnar några på bekostnad av de andra. Mannens rättvisa gäller bara gåvorna han ger sina fruar och nätterna han tillbringar med dem. Men när det gäller kärleken och den nära kontakten kommer dessa inte an på mannens fria vilja. Allah, den allsmäktige har sagt (*Koranen*, 4): 'Ni kommer inte att vara i stånd att iaktta rättvisa i kärlek och själens böjelse'. Det är alltså detta skillnaderna i de nära kontakterna beror på. Guds sändebud (välsignad och hälsad vare han) iakttog rättvisa gentemot sina hustrur i vad han gav dem och i nätterna han fördelade mellan dem, men han sa: 'Ack Allah, jag har gjort allt jag kan, men det står inte i min makt att utföra det Du styr över och inte jag'. Han menade kärleken. Aysha (må hon vara Allah till behag) var hans favorithustru och alla de andra visste det.

Varje gång en medhustru överlåter en natt till sin kamrat, med makens samtycke, etableras den rättigheten. Allahs sändebud, som gav akt på att fördela nätterna, tänkte förskjuta Sawda Bent Ima'a, som höll på att bli gammal, men hon gav Aysha de nätter hon hade rätt till och bad profeten behålla henne som hustru för att hon på den Yttersta dagen skulle få vara bland hans hustruskara. Han lämnade henne ifred men gav henne inga fler nätter: Aysha fick två, jämfört med en enda för alla de andra.

Men när Profeten (hälsad vare han) hade haft lust till en av dem som inte stod i tur, och varit tillsammans med henne, brukade han, på grund av sin stora rättvisa och virila potens tillbringa samma dag och följande natt hos alla de andra. På så sätt utförde enligt Aysha (må hon vara Allah till behag) Allahs sändebud (välsignad vare han) en sådan runda på en enda natt. Enligt Anas (hälsad vare han) fick hans nio hustrur mottaga hans äktenskapliga visit på en enda förmiddag.”[82]

Men om polygamin idag fortfarande är ett klassfenomen så berör det också ett visst antal familjer vars ekonomiska ställning inte alltid är avgörande. Flykten från landsbygden leder ofta till att männen ”tar sig en andra hustru hellre än att behöva betala en tjänare”. I andra sammanhang förekommer den också på grund av att leviratet fortlever och på grund av frågor som hänger samman med att den patriarkaliska familjens struktur bibehållits:

”Två bröder är gifta med varsin kvinna och de har båda barn; en av bröderna dör; för att undvika att familjen skingras gifter sig brodern ofta med änkan”

Eller också: ”En man har en sjuk, gammal eller steril hustru; han förskjuter henne inte utan gifter sig med en annan, yngre kvinna och på så sätt slipper den första hustrun bli övergiven.”[81]

Det sista exemplet avslöjar klarare vilken logik polygamin ofta följer: kvinnorna, som står utanför produktionen, hålls kvar i beroendeställning och ger mannen hans roll som beskyddare. Eftersom samhällsutvecklingen inte har medfört ett massivt deltagande av kvinnorna, kan situationen inte vara annat än bakåtsträvande och döma kvinnorna till att stå ut med den patriarkaliska arabiska familjens alla ”orättvisor”, som inte några ”åtgärder” som rättsväsendet vidtar kan lyckas utplåna.

Förskjutning och skilsmässa

Mannens makt i den arabiska familjen, som utövas på många sätt i hemmet, gynnas och understödes som vi har påpekat av lagstiftningen. Förutom den rätt han har att vara polygam ger man honom också rätten att förskjuta sin hustru:

”Den obegränsade rätten att förskjuta (talaq), den rätt mannen ensam har att avsluta äktenskapet när han finner för gott, utan att behöva anlita rättsväsendet, används ännu i våra dagar, enligt de pålitligaste observatörerna, på ett minst sagt överdrivet sätt i alla klasser i det muselmanska

samhället, trots de lagliga och administrativa åtgärder som vidtagits under de senaste åren i Orienten och Mahgrib i avsikt att försvåra verksamheten och begränsa skadeverkningarna.”[83]

Den muselmanska lagstiftningen räknar med tre former för upplösning av äktenskapet: den första eller ”talaq” uttalas enbart av mannen, den andra eller ”khul” görs på kvinnans begäran på villkor att mannen får kompensation och skilsmässa, slutligen, ges av domaren på hustruns begäran och förkommer bara i den malikitiska riten, som t ex i Marocko.

Talaq kan i sin tur utföras på tre sätt:

- *Talaq redjai* är inte definitiv utan ger mannen möjlighet att åter leva med sin hustru.
- Vid *Talaq bain* krävs ett nytt giftermål efter den första förskjutningen.
- *Talaq talat* är oåterkallelig.

Dessa tre former av talaq, som utgör den största tvångsfaktorn i kvinnoförtrycket, får sitt innehåll ur den religiösa ideologin och Koranen stöder ”den gamla manlighetsprincipen” i den förskjutningsritual som utspelas i en verklig social och sexuell rymd, rena magin hos en formel vars blotta ordalydelse är tillräcklig för att lösa upp det äktenskapliga bandet.

Talaq redjai utförs på följande sätt: maken uttalar ”bil l'haram”. Den formeln innebär dock bara en verklig förskjutning om kvinnan är ren, d v s att hon inte får ha menstruation eller tidigare ha haft en sexuell förbindelse som avbrutit detta rena tillstånd.” Förskjutningen träder i kraft i frågan vid tidpunkten. Om maken bestämmer sig för att åter leva samman med samma kvinna räcker det att han klart uttrycker detta genom en formell förklaring som åtföljs av en kärleksfull gest eller en sexuell förbindelse.

”Återtagandet förhindrar att äktenskapet upplöses men makens förskjutning registreras. Om maken genom redjai förskjuter samma kvinna ytterligare två gånger blir hon förskjuten genom den trefaldiga förskjutningen eller talat.”[85]

Talaq bain förkommer när maken redan använt sig av en redjai utan att däremellan ha återupptagit sexuell kontakt med sin hustru.

Till skillnad från den första förskjutningen löser bain omedelbart upp det äktenskapliga bandet. Ifall mannen vill leva tillsammans med sin hustru igen krävs ett nytt äktenskap. Det innebär att en hemgift måste anskaffas, att hustrun samtycker och att en ouali närvarar.

Talaq talat (trefaldig) förbjuder slutgiltigt maken att ta tillbaka samma hustru. Den träder i kraft antingen genom att formeln upprepas tre gånger eller genom att den följer på en talaq redjai eller talaq bain.

Liksom när det gäller polygamin har Syrien, Marocko och Irak, som vi nämnde som exempel, i sina respektive lagar in fört restriktioner för förskjutningen med fyra syften:

”Att kräva att den som förskjuter gör det av sund och fri vilja.”

”Att påbjuda en formulering som inte är tvetydig och som gör det möjligt att vid ett enda tillfälle uttala tre förskjutningar som man i regel anser ska följa på varandra.”

”Att förbjuda att förskjutningen underställs uppfyllandet av något villkor.”[86]

Och slutligen: ”Att införa viss publicitet vid upplösningen av äktenskapet och på så sätt ta ifrån förskjutningen den rena ”familje” karaktären den alltid har haft i det förflutna.”[83]

Alltså gör t ex berusning, tvång... förskjutningen ogiltig och trefaldig talaq är under alla omständigheter förbjuden.

I Syrien säger paragraf 92 i lagen:

”Skilsmässa som uttalas muntligt eller genom tecken och följs av en siffra, anses vara uttalad bara en gång.”

Paragraf 51 i den marockanska lagen säger i sin tur:

”Varje två- eller trefaldig förskjutning gäller som en enkel förskjutning, oberoende av det sätt den uttrycks på.”

Och slutligen har liknande åtgärd vidtagits genom paragraf 37-2 i den irakiska lagen:

”Förskjutning som upprepas muntligt eller genom tecken räknas som en enda.”

De reformer som genomförts genom dessa lagar, som fortfarande håller sig inom den islamska lagens allmänna ramar, skyddar inte på något sätt kvinnorna. När de av någon anledning förskjuts måste de lämna de äktenskapliga hemmet och i den katastrofala ekonomiska situation de befinner sig, utan arbete och utan yrkesutbildning, är det ibland bara hemarbete eller prostitution de har att ta till.

”Under våren 1959”, rapporterade *Revolution africaine*, ”avslöjade en undersökning att i Alger låg förskjutning bakom 70 % av de upplösta äktenskapen. Är de fler än de juridiska skilsmässorna idag? Absolut inte! (enligt en domare); åtminstone lika många (påstår socialassistenterna) de är säkert fler (försäkrar en sociolog).”[87]

Och i Algeriet där förskjutning är förbjuden sedan 1959, avslöjar en undersökning att i staden Alger hade de tillfrågade gifta männen i genomsnitt redan förskjutit två hustrur. Det var inte ovanligt att en man använt sig av den metoden fem eller sex gånger.[88]

Talaq genom ömsesidigt samtycke: khul.

”Om en kvinna fruktar råhet eller likgiltighet från sin make finns det ingen anledning att förebrå dem om de vidtar någon uppgörelse sinsemellan, ty uppgörelser är av godo.” [89]

Den patriarkaliska auktoritetens tvingande villkor är ibland sådana att kvinnorna hellre än att lida föredrar att frigöra sig från det äktenskapliga bandet. De kan alltså få stöd av den koranska lagen som erbjuder paret en uppgörelse. Men den typen av talaq är naturligtvis fortfarande till mannens fördel. Om han inte själv har tagit initiativ till förskjutningen kan han i själva verket kräva ”en ersättning som är större än hemgiften”, i utbyte mot den frihet han ger sin hustru.

De syriska (par. 94 till 105), marockanska (par. 61 till 65) och irakiska (par. 46) lagarna bibehåller denna speciella förskjutning som erkänns av den muselmanska rätten:

”Makarna kan sinsemellan komma överens om förskjutning i utbyte mot kompensation.” [70]

Den juridiska skilsmässan är något som kännetecknar den malikitiska ritten. Den förekommer inte i länder med hanafitisk rit, och ger den muselmanska kvinnan möjlighet att träda inför domaren och begära skilsmässa. I malikitisk rit kan den begäras av fyra anledningar:

- för att maken underlåtit att underhålla sin hustru,
- för våld och misshandel,
- på grund av frånvaro,
- för att maken inte bott tillsammans med hustrun.

Den marockanska lagen förbehåller hustrurna rätten att begära juridisk skilsmässa medan den

i de syriska (par. 112) och irakiska (par. 4) lagarna kan begäras av den ena eller den andra maken.

Som vi just har sett utgör den mycket utbredda förskjutningen för den arabiska kvinnan ett ständigt hot som är större än skilsmässan. Rädslan för "herren" ökar alienationsprocessen i hennes känsloliv och klassamhällets profittänkande försvårar ytterligare hennes materiella liv.

Kvinnorna och arvsrätten

I slutet av Gahilyyaperioden hade kvinnorna fullständigt förlorat sina rättigheter. Då Islam uppkom lyckades man införa arvsrätt, men fortfarande enligt den patriarkaliska familjens logik. Ett ojämlikt förhållande, ett numerärt förhållande som gick från två till ett. Nästan ingen av arabländernas "lagar om rättslig ställning" har i våra dagar vågat ändra på den principen. Dessutom har, efter privategendomens logik, vissa Mahgribstammar inte tvekat att göra sina kvinnor arvslösa.

Koranens lag ger varje dotter en del av hennes fars tillgångar som motsvarar hälften av de manliga barnens del, och hälften av arvet om han inte har någon son. När det gäller änkan så ärver hon en fjärdedel av sin mans förmögenhet om han inte har några föräldrar och en åttondel i det motsatta fallet. Till föräldrarna, då den avlidne fortfarande har sådana, anslår lagen lika stora delar, en tredjedel till fadern och en tredjedel till modern eller också en sjättedel om den avlidne mannen också har en son.

Enlig Germaine Tillon bryter man öppet mot den lagen (eller kringgår den) på landsbygden i hela arabberbervärlden, utom hos Tuaregerna och Maurerna.

"Sambandet mellan kvinnors arv och de bofasta stammarnas undergång är lätt att förklara för det är det kvinnliga arvet som förstör stammarna." [77]

Den muselmanska lagen följs av nomadsamhällena ty dessa äger endast boskap eller låter slavar odla jorden. Om det finns anledning, är det möjligt att ta ut förskott på arvet utan att tvinga familjen att acceptera grannskap, alltså samförstånd med främlingar. I bofast område däremot, där arvegodset utgörs av åkermark, medför ett accepterande av den religiösa lagen oundvikligen att traktens stamstruktur på längre eller kortare sikt bryts ner:

"Det är inte bara nödvändigt för dessa stammar att förbjuda att marken säljs till människor utanför ätten, utan det är också nödvändigt att införa det endogama äktenskapet." [77]

När en kvinna inte gifter sig med sin kusin, sin "ould el am", tillhör barnen i själva vecket enligt lagen sin fars familj och är alltså utanför morfaderns ätt. Under Islams införande såg sig bondstammarna i Nordafrika tvingade att göra ett val, antingen att tillkämpa Koranens bud och överlåta en del av arvet på kvinnorna (med möjligheten att stammen krossades), eller att inte tillämpa den och rädda stammen. Det är förklaringen till "det faktum att det fortfarande finns ett så stort antal intakta stammar i Mahgrib." [77]

Kvinnorna och slöjan

Bärandet av slöja hos de maghribinska kvinnorna hänger nära samman med förändringen av samhällets traditionella strukturer och framförallt med urbaniseringen. De beslöjade kvinnorna påträffades bara i städerna och inte på landsbygden där kvinnorna var knutna till jordbruksarbetet och gick omkring med bart ansikte.

"Den geografiska utbredningen av slöjan och instängningen av kvinnor motsvarar ungefär Koranens iakttagelser beträffande arvsrätten. Under ett sken av gudfruktig underkastelse verkar den vara ett skydd, en sista fördämning som rests mot den skada som tillfogats arvegodset i de

endogama familjerna genom religiös lydnad; i alla fall motsvarar den inte maximal alienation. Maximal alienation för kvinnorna förekommer inom de befolkningsgrupper som utsatts för förändringar, dvs de vars stammar upplöstes genom att de blivit bofasta eller nyligen urbaniserats.”[90]

Att stammarna blev bofasta, flykten från landsbygden, medförde i själva verket att männen försökte återskapa ”det universum som gått förlorat”. Att försvara sig mot staden innebar att ”isolera” sin familj, förstärka sin makt och gömma sina hustrur genom att stänga in dem och tvinga dem att bära slöja. Under de senaste åren har emellertid bruket av slöja tenderat att minska i städerna. Småbourgeoisin tenderar, som ett tecken på sin klättring på samhällsstegen att låta sina kvinnor vara utan slöja. De kritiserar ständigt av massmedia och de nykoloniala värderingar som tränger in. I gengäld har kvinnorna på landet (Algeriet, Marocko, Libyen t ex) börjat bära slöja medan deras mödrar inte gjorde det.

Detta ”tecken” på kvinnans förnedring avskaffades i Turkiet av Mustafa Kamal (vald 1923, död 1938), i Iran av Shah Reza Pahlavi (kung av Iran 1925, död 1944).

Enligt Germaine Tillon: i Irak 1961 såg man mycket få kvinnor på gatorna, men alla var inte beslöjade. I Syrien, i Egypten, i Jordanien märker man att det finns några få beslöjade kvinnor i lyxkvarteren men i de fattiga kvarteren är slöjan fortfarande vanlig. 1965 i Syrien och Egypten är slöjan nästan ett undantag. I Saudiarabien, i Jemen, i Afghanistan är kvinnorna fortfarande lika instängda, beslöjade, övervakade som deras mor- och farmödrar. Och fram till idag är bruket av slöja fortfarande mycket utbrett i Marocko, Tunisien, Libyen, Algeriet.

Dessa uppskattningar ger oss egentligen bara en ungefärlig uppfattning om bruket av slöja eftersom många kvinnor i alla arabländerna, vilken förordning eller allmän tendens som än finns fortsätter att bära slöja om deras män vill det eller på grund av tradition och den härskande ideologin.

Kvinnorna och prostitutionen

När Islam införde grunderna för den monogama familjen och släktskap på faderssidan, i överensstämmelse med upprätthållandet av privategendomen, reglerade man samtidigt sexualiteten. Om det var nödvändigt att ha legitima söner var det också nödvändigt att inte tillåta någon ”olovlig” sexualitet utanför de äktenskapliga förbindelserna. Kvinnorna blev följaktligen de första offren: instängningen, slöjan, systrarnas ärbarhet är några av de karakteristiska dragen i detta förtyck.

Myten om oskulden har i Algeriet fram till idag bibehållits i stor utsträckning och familjerna går så långt som till att kräva av sina döttrar att de låter ”undersöka sig” för att få ett intyg på att de är oskulder.

”Det är inte (oskulden) en privatangelägenhet för paret som just gift sig, det är en angelägenhet som angår hela familjen, båda familjerna, makens, som inte vill låta ”lura” sig, och den unga kvinnans, som ser det som en hederssak att leverera en ”vara” av god kvalitet. Vi ber om ursäkt för det hårda språket men det är en bra återspeglning av verkligheten.” [91]

Stympande åtgärder som skadar kvinnans fria sexuella instinkter, som klitorisomskärelse på flickor (okänt i Mahgrib) träder i kraft:

”Man låter de egyptiska kvinnorna undergå ett slags omskärelse; man utför den operationen på flickor mellan sju och åtta år. Då de har uppnått den önskvärda åldern för man dem till badet och det är baderskorna som, utrustade med sax, stympar dem. Jag vet inte vad orsakerna till en sådan sed är. Den verkar emellertid ha till mål att i grunden minska de egyptiska kvinnornas böjelse för

vällust; för det är ingalunda, som det har sagts, en hygienisk åtgärd som skulle ha bestått i att skära bort blygdläpparna, som inte är mer utvecklade hos egyptiska kvinnor än hos de europeiska. Religionen föreskriver det inte. Det sägs att man gjorde så i det gamla Egypten.”[92]

Där familjens officiella förslavande av kvinnan slutar börjar den allmänna opinionen att utöva sina rättigheter. Denna allmänna opinion, som upprätthålls av bourgeoisin för att bevara privategendomens ”heliga institution”, används för att bekräfta en hycklande moral. Det borgerliga samhället låser den arabiska kvinnan i ett ekonomiskt skruvstäd genom att betala hennes arbete (när hon får något) med en löjligt liten lön. Det berövar henne de rättigheter männen har och ger henne som enda val att acceptera förtrycket inom familjen eller att prostituera sig.

Trots att den förbjöds av Islam har prostitutionen genom hela den arabisk-muselmanska världens historia blomstrat. Den utgör idag ett nödvändigt bihang till klassamhället, en avledning av det tvång familjeformen utgör:

”Äktenskapet är en av sidorna i det borgerliga samhällets sexualliv, den andra är prostitutionen. Äktenskapet är medaljens framsida, prostitutionen är dess baksida. Om mannen inte blir tillfredsställd i äktenskapet, söker han sig vanligtvis till prostitutionen. För män som har valt att leva ensamma eller blivit tvungna till det, såväl som för gifta män som väntat förgäves, är det mycket lättare att tillfredsställa den sexuella driften än för kvinnorna.”[93]

Den attityd alla arabländer intar gentemot prostitutionen måste förstås ur klassynpunkt. Trots att den fördöms av Islam och straffas av samhället och lagen, så tolereras och regleras den av staten. I Egypten ”har bordellerna och de illa beryktade kvarteren, efter att ha varit mer eller mindre hemliga, slutligen blivit en del av sederna. Staten godkände dem för övrigt till slut. Den såg i dem en icke försumbar källa till inkomster.”[94]

Prostitutionen har blivit en företeelse som erkänts av maktavarna och legaliserats. Om den officiella moralen än fördömer den så är den ändå ett tecken på att formerna för den patriarkaliska familjen har misslyckats och hur den har växt under de kapitalistiska förhållandena.

Arabstaterna upprätthåller alltså någon slags dubbeltidighet gentemot prostitutionen. Å ena sidan fördömer de den och å andra sidan är de benägna att tolerera att hundratals kvinnor prostituerar sig från det ögonblick de blivit registrerade som gifta. Naturligtvis finns det förutom denna legala prostitution (som 1967 i t ex Tunis uppmäts enligt följande fördelning: 20% är kvinnor mellan 20 och 25 år; 80% är kvinnor mellan 25 och 30 år; 40% är kvinnor mellan 30 och 40 år; 35% är kvinnor mellan 40 och 50 år; 7% är kvinnor över 60 år) kvinnor som fortsätter prostituera sig i hemlighet, framför allt på den maghribinska landsbygden, såsom flickorna i den arabiska stammen[96] Oulad-Nails, där familjerna har sin huvudsakliga inkomstkälla av detta.

Det nuvarande klassamhället har till och med lyckats dela upp prostitutionen i två kategorier: de välbeställda prostituerade betjänar hög- och lågbourgeoisin och kan fram till en viss gräns dra fördel av sina klassprivilegier; de prostituerade i slumområdena, i köpingarna och i ”de—sämre stadsdelarna”, i medinorna där de små sångerskorna eller ”chekhates” (och de professionella) säljer sin kropp och bara får uppleva beroende och förnedring.

Problemet med prostitutionen kan bara lösas genom att de sexuella förhållandena blir sundare. Dessutom är det för arbetarklassen mycket nära sammankopplat med villkoren för arbete och produktion.

Kvinnan och politiken

Vad kan man säga om kvinnan och politiken i arabvärlden när man vet att de under sekler varit utestängda från detta område där kollektivet utformas, får sin inriktning och gör sina val.

Utöver de samhälleliga bestämmelserna finns mannens vilja, en "självtilräcklig" företeelse i en värld där kvinnan bara har "en underordnad rätt att existera som tillåts och kontrolleras av dem som lagen gör till hennes förmyndare"[97].

Och vi är frestade att ta upp problemet ur en annan synvinkel, på grund av den arabiska sociala verkligheten: att försöka förstå hur "politiken" berör kvinnorna.

När man går med på att öppna den "sociala parentes" till den hemmiljö där kvinnorna har sitt liv, kommer i själva verket två uppfattningar fram:

- Den första skapades i kraft av den manliga ypperligheten och uppfattar endast kvinnorna som en dold och destruktiv kraft:

"Ännu idag i Marocko förklarar kommentatorerna av situationen i Sahara (...), i folkkretsar, det ogynnsamma röstresultatet i en internationell instans med att en mycket vacker och mycket dyr dansös närvarade i det algeriska lägret."[97]

- Den andra uppfattningen, enligt gammal arabisk sed, består i att använda kvinnorna för politiska ändamål. Den marockanska monarkin t ex ingår äktenskap med flickor från berberfamiljer, inte bara för att ge sken av en viss popularitet, utan framför allt för att samla kring sig de stammar som kan vara eller visa sig vara oppositionella. Kvinnornas roll som "politisk propp" upprätthålls och skyddas av de olika politiska regimerna, de lokala traditionerna, sederna och religionen.

Men när de arabiska kvinnorna visar sig på den politiska scenen (Marocko, Algeriet, Libanon) såsom tänkande varelser, utgör de inte bara en fara för den manliga överhögheten hos den klass som har makten och träffar djupt i myten om deras manlighet, utan de utgör en dittills oanad kraft som är kapabel att ifrågasätta hela ideologin bakom de patriarkaliska värderingarna. Kvinnorna visar sig som drivkraften i en verklig politisk strid inom arbetarklassens sida vid sida med andra förtryckta grupper. Det dröjde inte länge innan de olika arabiska regimerna förstod detta. Och den repressiva apparat som satts i gång förföljer dessa kvinnor.

Denna nya ideologi tillämpas dock ännu inte i massiv skala i arabvärlden på grund av århundraden av isolering, statsapparatusens repression och att kvinnornas deltagande i produktionsprocessen ännu är mycket litet. Den förblir emellertid av största vikt på grund av den nya dynamiken och den klasständpunkt den introducerar, utan samband med de ansatser till kamp av borgerlig karaktär som förekommit i historien.

Vi ska som exempel säga några ord om dessa strömningar som bara kunde uppkomma på initiativ av kvinnorna i den arabiska lågbourgeoisin och som genom några händelser har präglat Egyptens historia. Detta kan inte bli en analys utan en enkel illustration av en rörelse som utvecklats lite överallt i arabländerna.

Kvinnorna i Egypten

De intellektuella inom Egyptens bourgeoisin har sedan 1925 framträtt på den politiska planet framför allt när det gäller den juridiska diskriminering som alla kvinnor utsätts för. På så sätt skapades på deras initiativ mer än etthundra femtio kvinnoorganisationer. "L'union des femmes égyptiennes" och "l'Organisation des filles du Nil" med de respektive tidskrifterna *El*

Marcia och la Femme nouvelle slogs i huvudsak för att få regeringen att gå med på att genomföra reformer på lagnivå. Trots den avsevärda tyngden hos "Freres musulmans", reaktionens plantskola, fick kvinnorna rätt till skilsmässa. 1945 utfärdades en facklig lag" som gjorde slut på arbetsgivarnas försök att låta kvinnorna arbeta under obegränsat antal timmar och 1956 beviljades de slutligen rösträtt. Den sista åtgärden behöll sin klasskaraktär och var dessutom diskriminerande, ty bara de kvinnor som kunde läsa och skriva kunde utnyttja den rätten. Dessa olika strider som påbörjades höll sig inom ett borgerligt perspektiv och störde inte i grunden maktens grundvalar. Utanför städerna fanns det många kvinnor som inte ens kände till att dessa organisationer fanns. Lantkvinnornas öde och exploatering förblev oförändrade i ett land där mer än hälften av lantbrukets arbetskraft är kvinnlig. Men i stället för att verkligen göra sig hörda utförde dessa olika organisationer spektakulära aktioner.

Den 19 februari 1951 bestämde sig kvinnor som samlats i en föreläsningssal för att tränga in i parlamentet för att göra sina krav hörda.

Den 22 januari 1952 samlades de framför Barclaybanken och bojkottade de utländska anläggningarna i Egypten[99]. Också 1952 påbörjade Doria Shafik och hennes kamrater en hungerstrejk för att "Revolutionskommittén" bättre skulle uppmärksamma "den egyptiska kvinnans sociala villkor".

En fetwa av betydande längd ger den 11 juni 1952 Oulemas svar på kvinnornas krav. Författarna går emot ett beviljande av rösträtt och stöder sig på teorin om "det svaga könets naturbundna oduglighet" och på mannens oinskränkta och exklusiva auktoritet i statsangelägenheter, enligt den islamska lagen.

"Eftersom den kvinnliga naturen är underkastad känslor och passioner är kvinnan oförmögen att handha politiska uppgifter och fälla sunda omdömen."[98]

När republiken utropades antogs emellertid nya åtgärder och i författningen stiftar paragraf 19

"Staten försäkrar kvinnan att hennes roll i samhället och hennes plikter i familjen går att förena."[98]

Denna kvinnorörelse i Egypten, som var ett "privilegium" för mellan- och lågbourgeoisin, speglar väl hur många strömningar nu utvecklas, med samma dynamik, lite överallt i arabvärlden.

Regeringarna, i Algeriet, i Marocko, i Tunisien, tolererar dem och samtycker till och med eftersom de inordnar sig inom en klassram och tar hänsyn till bourgeoisins intressen.

De sahariska kvinnorna, ett nytt ansikte hos ett kämpande folk

Sedan några år tillbaka pågår ett krig i Västsahara, det förra "spanska" Sahara. Saharas befolkning kämpar mot Marockos och Mauretaniens militära ockupation av landet. Motståndet organiseras främst av Polisario. Konflikten utvidgades till en debatt på internationell nivå och ledde 1976 Marocko och Algeriet till öppet krig.

På hösten 1975 började den marockanska regimen nästla in trupper i Västsahara, som fortfarande ockuperades militärt av spanjorerna. Detta under det att den nationalistiska mobiliseringen som ledde till "den gröna marschen" stöddes av oppositionen.

Marockos militära anfall, som utfördes samtidigt med att man förgiftade brunnar och dödade boskap, kännetecknade de första omfattande sammanstötningarna med de sahariska gerillasoldaterna. Evakueringen av befolkningen mot den algeriska öknen började genomföras.

Den 28 februari 1976 utropades det sahariska folkets demokratiska arabiska republik (RASD). Eftersom den stöddes av Vietnam, Kuba, erkänns av Nordkorea och några afrikanska och arabiska stater, åtnjuter den ett styrkeförhållande som förstärks genom deras motstånd på fältet. Det har också blivit svårt att i fortsättningen föra förhandlingar och kompromissa bakom ryggen på det sahariska folket och att bromsa den revolutionära dynamiken i Västra Arabien, som satts igång genom deras kamp.

Kvinnorna i det sahariska folkets kamp

I det sahariska folkets kamp befinner sig kvinnorna i en särskild situation på grund av den geografiska verklighet kriget utspelas i. Sedan de marockanska trupperna invasion 1976 tvingades kvinnorna på grund av befolkningsutflyttningen att ta på sig hela organiseringen av lägren.

”Och dessa läger är inte en hamn för några flyktingar som gått vilse i öknen, de är också en verklighet i det sahariska folkets civila liv, den framtida statens bas. Det är mycket ovanligt i historien att en uppdelning av en socialgrupp i två delar: männen å ena sidan och kvinnorna å andra, med ett geografiskt avstånd på två- till tre-hundra kilometer, sammanfaller med att ett nationellt medvetande uppstår, en stat föds, en kamp påbörjas, en politisering utvecklas, en politisk organisering företas, som den materiella organiseringen av det kollektiva livet”. [100]

Denna omvälvning gör det möjligt för kvinnorna att föra kampen på två fronter. Å ena sidan möjliggör den politiska kampen en verklig medvetandehöjning som gör dem till ”agenter” för sin egen framtid och å andra sidan öppnar dynamiken i det kollektiva ansvarstagandet vägen för deras egen frigörelse och skakar om de gamla traditionernas tyngd.

En social och politisk omorganisering inom lägren. En ny roll för de sahariska kvinnorna.

På grund av nomadlivet åtnjöt Saharas kvinnor innan kriget en relativ självständighet jämfört med det liv som fördes av de andra kvinnorna i Mahgrib. Särskilt då männen var borta kunde de ta hand om allt och ta fullt ansvar. Männen reste ofta bort för att delta i strider (som t ex mot spanjorerna som fanns i landet på femtonhundratalet, efter ockupationen av Centa, Melilia, Agadir, vilket mobiliserade hela stammar) eller helt enkelt för ”stora förflyttningar”.

På grund av detta stannade kvinnorna vid tälten och hade hand om organiseringen av det kollektiva livet och då männen var borta tog de emot främlingar, gav dem mat och husrum, något som var omöjligt i den övriga arabvärlden, trots att gästfriheten traditionellt är stor.

De sahariska kvinnorna hade alltså innan kriget en dynamik som innebar ”att de tog ansvar” förankrad i sin kultur och detta drag förstärktes i positiv riktning genom den nya situationen.

Livet i lägren

Om gerillakrigets utveckling ledde till att befolkningen förskansade sig i lägren, så gjorde den samtidigt en verklig organisering på social, administrativ och politisk nivå nödvändig. Detta lämnade stor plats för kvinnornas medverkan. Men innan vi beskriver kvinnornas roll måste vi säga några ord om hur denna organisering fungerar.

Lägren är fördelade på tre enheter som omfattar hundratio till hundratjugotusen personer uppdelade efter hemort, nämligen: Smara, El Ayon och Dakhala.

Dessa enheter är sammanslagna av dairas (vilket motsvarar kommuner) som var och en har en självständig administration. Inom dairan är alla vuxna, som huvudsakligen utgörs av kvinnor,

uppdelade i celler där varje medlem har ansvar för ett speciellt område, nämligen: säkerheten, hälsan, provianteringen, undervisningen. Det är ur denna omorganisering på basnivå som den nya kvinnans roll uppkommer, som formar henne genom att hon får lära sig de olika politiska uppgifterna och öppnar vägen till hennes egen frigörelse.

Kvinnornas uppgift

Exemplet med de algeriska kvinnorna och deras medverkan i motståndsrörelsens strider, likaväl som deras ”misslyckande” efter revolutionen (kvinnorna återvände till hemmet), är ännu alltför aktuellt för arabkvinnorna för att det ska få ligga till grund för sahariskornas roll. Det är i själva verket så att även om en kvinnomilis ligger i träning i Sahara, bär gerillasoldaternas uniform och övar sig i skytte för att skydda lägren, och om några också deltar i den väpnade kampen, så kvarstår likväl att vägen till frigörelse först går genom en ökad medvetenhet. Den utvecklas redan med de olika ansvarsområden de har såsom kvinnor, de kan tränga in i den politiska världen, genom att de själva skapar alla möjligheter till det, och krossar den gamla ”idealbilden” av kvinnan som enbart är mor och hushållerska. Och det är denna dubbla kamp som utgör ett framsteg, en punkt utan återvändo för kvinnorna.

Livet i lägren är framför allt ett liv fyllt av kamp. Det kollektiva ansvarstagandet på basnivå gör det möjligt att ifrågasätta lärdomar och omintetgöra de maktförhållanden som kan uppkomma.

På så sätt har, när det gäller skolundervisning, alfabetiseringsgrupper bildats för att uppfylla ett krav som ställts av hundratals kvinnor. Undervisningen varar bara åtta månader men ger ett minimum av kunskaper som dessa kvinnor kan vidarebefordra till barnen. När det gäller hälsovården diskuterar och botar läkare tillsammans med kvinnor som har kunskap om örter.

Vad gäller den materiella organisationen: kvinnorna har hand om vattenförsörjningen (eftersom det inte finns något åtkomligt grundvatten i området forslas vattnet i lastbilscisterner), vedförsörjning etc.

Men det är framför allt vid folkkongressernas möten på basnivå, då en hel दौरa samlas och där Polisariofrontens olika kongresser förbereds, som kvinnornas aktivitet och närvaro tydligast märks. Deras politiska inlägg, den lätthet med vilken de yttrar sig är bevis på en medvetenhet och en självständighet som utvecklats avsevärt sedan början av kriget.

”Och om det idag bara finns två kvinnor bland de tjugo medlemmarna i Polisariofrontens politbyrå, så medger alla att de tror att det vid utgången av nästa kongress kommer att finnas fler (...).” [100]

Det är så den nya sahariska kvinnans ansikte formas. Den dynamik som satts igång förändrar alla relationer mellan män och kvinnor och också barnet får en annan bild av modern. Det är inte längre bara en kvinna som är sysselsatt i köket utan en kvinna som ses ta del i de politiska uppgifterna, som ses i en alfabetiseringsgrupp, som ses öva sig i skytte, eller vid en lastbilsratt.

Men det kvinnorna har lärt och erövrat idag måste de i morgon kunna ålägga männen i en annan kamp som ännu inte genomförts.

”Det genomgripande, påtagliga, fysiska avståndet mellan könen har varit en förutsättning för kvinnornas möjlighet att få tillträde till alla plan av det sociala och politiska livet, det har ställt i skuggan allt det som i mäns och kvinnors traditionella gemensamma liv, i fördelningen av roller och makt, vidmakthöll ett förtryck.”[100]

Vi har under det här arbetets gång sett kvinnornas plats under Islam. Under hela historien

(från Gahilyaepoken fram till våra dagar) har den hängt nära samman med förändringen och utvecklingen av produktionssättet. Genom sina dogmer och institutioner bekräftade Islam bara en situation där samhället genom privategendomen och slavhandeln redan var uppdelat i klasser. Och om formerna för den mycket väl förankrade patriarkaliska familjen utgör det huvudsakliga medlet för förtrycket och exploateringen av kvinnorna, ger förhållandet till ideologin genom institutionerna och lagarna som vi sett olika utslag beroende på om kvinnorna tillhör den ena eller andra klassen.

Så blev i de härskande klasserna (vi minns de rika qureishitfamiljerna i Mecka) utvecklingen från gruppäktenskap till det polygama äktenskapet, som för kvinnorna innebar ett tvång, den enda plats där kvinnorna var skyddade socialt, deras horisont. Detta beroende vidmakthölls genom att de utestängdes från alla politiska och kulturella aktiviteter. Från denna ”onda” cirkel fanns ingen utväg. I själva verket utgjorde kvinnorna ett medel att få allierade för de stora stammarna och befäste därigenom klanernas och familjernas sociala prestige.

Kvinnornas värde var beroende av deras förmåga att föda pojkar, vilket gjorde det möjligt att föra arvegodset vidare från en generation till en annan. Privategendomen krävde också deras kyskhet och oskuld före giftermålet, och deras absoluta trohet efter äktenskapet, för att vara säker på vem som var far till avkomman.

Mannen som ensam drog försorg om ekonomin fick från detta sociala privilegium sin oinskränkta makt och sin rätt att kontrollera hustruns sexualliv. Eftersom kvinnan var utestängd från skolgång och det offentliga livet kunde hon inte ta sig ur den situationen. Hon hade bara rätten att i alla sina göromål tjäna sin make som en trogen hustru, med privilegiet att ha tjänare eller slavar till hjälp och, som kompensation för sin roll, den sötma och lyx som tillkom de rika familjerna. Hennes kyskhet, hennes absoluta trohet till maken kunde egentligen bara skyddas om hon helt och hållet hölls utanför allt umgänge med andra män. Slöjan, inlåsningsen, haremet var trumf i männens händer. Dessutom var hennes sexualitet helt stympad, hennes kropp var endast en kropp som födde, för att hon inte skulle frestas att söka tillgivenhet eller njutning någon annanstans, eftersom det skulle ifrågasätta äktenskapets stabilitet.

Hela moralen, den islamska religionen, den härskande ideologin stödde sig sedan århundraden på kvinnans roll som barnaföderska, på hennes modersinstinkt och på hennes förmåga att själva ta hand om barnen och hemmet, för att rättfärdiga att hon hölls utanför allt det man uppnått genom civilisationens och kulturens utveckling. Ännu idag fortsätter man att ställa hinder i hennes väg: begränsade studier, påtvingade äktenskap, strikt kvinnliga yrken, allt detta avlägsnar henne från möjligheten att förstå hur hon förtrycks. Det var alltså inte frågan om en naturlig underlägsenhet som de religiösa ivrarna i Egypten så säkert påstod, utan om en social utestängning från det offentliga livet och en dubbelmoral att stödja detta förtryck på.

Detta förtryck som förs vidare från generation till generation (och ibland av de arabiska kvinnorna själva), genom institutionerna, de moraliska värderingarna och hela det rådande klasssystemet gör kvinnan till en varelse som endast definieras i förhållande till den man hon kommer att tillhöra.

För att göra sig gällande skapade de härskande klasserna en stat av institutionerna, ideologierna, lagstiftningarna som verkar som om de står över klasserna.

Som om det var ”naturligt” trängde sig kvinnoförtrycket in i hela samhället genom familjeinstitutionen. Men det var aldrig likadant för alla kvinnor: motsvarigheten till kyskhet och trohet var (och är fortfarande) prostitution för kvinnor i underläge. Motsvarigheten till

sysslolöshet (omgiven av pompa och ståt, rikedomar, tjänstehjon för kvinnorna i de härskande klasserna) är slaveri och livegenskap, den nöd som delas av män och kvinnor av folket. Stora barnaskaror, slag och makens maktutövning, som när det gäller kvinnan, är en del av den härskande ideologin och betraktar henne som en underlägsen varelse.

Kvinnoförtrycket var knutet till de härskande klassernas behov och hade alltså inte samma förankring i de undertryckta klasserna. Men det trängde in som en förhärskande ideologi, som avskärmade alla män, och också inom de exploaterade klasserna skapade ett förhållande där männen härskade över kvinnorna. För männen i folklagren handlar det inte om att bevara egendomsprivilegierna. De är utestängda från sådan privilegier liksom kvinnorna i deras klass. De blev själva förtryckta och utnyttjade som slavar, som trälar och som tjänare. Deras enda "förmån", vilket förklarar att de är den härskande ideologins agenter, är att de också "utnyttjar" mannens förtryck av kvinnan (förödmjukelse, våld, hushållsarbete) i folklagren och den kompensation mannen finner i detta är förödmjukelsen och förtrycket han själv dagligen får utstå. Men samtidigt handlar det för hans del om ett avståndstagande som å ena sidan får till följd att hans klassmedvetande försvagas (kvinnan får ta emot den aggressivitet som borde riktas mot systemet och de härskande klasserna, de som är exploaterade splittras, kvinnorna får ta hand om uppgifter som både borde delas och kollektiviseras) och å andra sidan att mänskliga relationer på alla plan utarmas genom att de reduceras till maktrelationer. Männen i folklagren har historiskt inget klassintresse av att bevara kvinnoförtrycket.

En ökad industrialisering och proletarisering av kvinnor och barn i arabländernas kapitalistiska och förkapitalistiska samhällen borde normalt, rent logiskt, undergräva grundvalen för det patriarkaliska samhället.

Men det handlar här om tendenser knutna till kapitalismens behov som står i motsättning till andra krav från klassamhället och vars utformning varierar mycket från land till land.

Å ena sidan utvecklas institutionerna och de kulturella traditionerna mycket långsammare än produktionsförhållandena och å andra sidan har de olika styrelseskick som förekommer (monarki, republik) stort intresse av att bevara de patriarkaliska värderingarna och institutionerna, familjen och kvinnoförtrycket.

Arabstaterna har med ringa möda rentvätt sig genom att genomföra reformer inom de olika jurisdiktionerna (domsrätterna), men kvinnorna i de ägande skikten, bondkvinnorna, arbetarkvinnorna och invandrarkvinnorna är de första att utnyttja dessa magra möjligheter med tanke på den krissituation de upplever i familjen. Detta trots den härskande ideologins mycket starka inflytande bland de exploaterade skikten. För även om man där inte gifter sig av orsaker som bestäms av familjens ekonomiska intressen, är äktenskapet ändå en social trygghet för kvinnan i utbyte mot hennes hushållstjänster. Det är också den enda hamn där kvinnorna och barnen kan få kärlek och beskydd i detta samhälle. Men det är dock en föga lugn hamn, full av kriser och känslolokalla relationer. I och med att husmodern tvingas stänga in sig, isolerad i sitt hem med hushållsuppgifterna, blir hon mindre mottaglig för att det finns en klassrealitet. Hon är utestängd från politiken, från de strider hennes man kan delta i. I proletär- och bondfamiljer känner man inte till preventivmedel och dessutom vägrar kvinnorna att använda dem för det är endast en stor barnaskara som "skyddar" dem från att bli förskjutna. Ofta är mannens dominans brutalare än i andra skikt: kvinnan blir utsliten av de många graviditeterna, av tvätten och hushållet, av dubbelarbetet.

Hon har inte de kulturella, sociala, ekonomiska förutsättningarna för att ta sig ur sin situation och komma ifrån hemmets plikter. Den känslomässiga kontakten mellan makarna försvinner

snabbt när deras förhållande utarmas. Den mellan modern och barnen försämras ofta genom trötthet, dåliga bostadsförhållanden, men också genom att hon överför en tillbakaträngd aggressivitet på barnen, i kombination med känslor av äganderätt och ensamrätt, en motsvarighet till förtrycket av de arabiska kvinnorna som barnen ofta drabbas av.

Sådan är alltså den lott ideologin tilldelar de arabiska kvinnorna och även om denna situation i mycket är underställd en global förändring av hela samhället är det ändå redan idag nödvändigt att slåss mot den patriarkaliska familjens rötter, mot en diskriminerande lagstiftning, mot de religiösa grupper som staten utnyttjar till sin fördel, mot en förtryckande sexualitet, i en självständig kvinnokamp.

Kvinnokampens framväxt i västvärlden, dess intrång i själva arbetarrörelsen, åstadkommer med sin utveckling att mottagligheten hos många arabkvinnor ökar och detta framför allt bland invandrarna.

Men om denna mottaglighet mycket snabbt blivit livskraftig genom att dessa arabkvinnor samlas, kämpar och själva vill ta itu med sina egna intressen (d v s utan att vara underställda organisationer eller politiska partier) är det intressant att se att sådana grupper är mycket få eller knappast alls förekommer i vissa arabländer.

Innebär det att radikaliseringsen av de arabiska invandrarkvinnorna sker genom den franska kvinnorörelsens kanaler, medan de kvinnor som stannar kvar i sitt hemland inte känner till eller avvisar den? Eller är det följden av en komplex situation som inverkar på olika områden: historiskt, politiskt, ekonomiskt och ideologiskt? Det skulle då gå att förstå att bildandet av sådana grupper inte kan tolereras av de olika regimer som har makten.

Inga av monarkierna, republikerna, vare sig de kallar sig socialistiska eller inte, som är på väg mot nationell frigörelse har fram till idag vågat ifrågasätta Islam, när den inte redan utropats som statsreligion. Ur den synpunkten som intresserar oss skulle detta innebära att man verkligen erkänner inte bara jämlikhet mellan män och kvinnor (och inte som Koranen säger: ”Männen skall ansvara för kvinnorna, emedan Allah ju begåvat könen med olika företräden och emedan männen underhåller kvinnorna”.) utan också att kvinnorna får sin samhällsställning som helt självständiga individer.

Det är bara det att de olika regimer som finns, inte är beredda att ifrågasätta den patriarkaliska familjens religiösa dogmer, att frigöra den energi, vars kraft de inte skulle kunna dämpa. Men kvinnorna kommer inte att vänta på någon reform från någon makthavare som skulle mjuka upp de religiösa institutionerna. Redan idag tar de itu med den genom en frigörelseprocess.

4. Kvinnorna och den politiska makten

I självständighetsstriden såg man, i maghribområdet, hur kvinnoorganisationer uppstod som de marockanska och tunisiska kvinnornas nationella förbund, 1956, och de algeriska kvinnornas, 1963. Detta är en klassisk företeelse som har sitt ursprung i makthavarnas allmänna politiska strategi, som syftar till att avleda arbetarna från deras verkliga mål. När den koloniala allsmäktigheten brutits och förintats riskerade män och kvinnor att slå in på de nationalistiska vägarna. Den tidens demonstrationer, till exempel i Marocko, vittnar om detta faktum, trots den fantastiska illusion som skapades av de oppositionspartier som hade kämpat för självständigheten. Illusionen bestod i att tro att det fanns ett perfekt samband mellan självständighet och verklig frigörelse. Marken, arbetet, yrkesutbildningen, alfabetiseringen... lika många viktiga punkter som måste uppfyllas.

De olika ledningarna, och i synnerhet i Marocko, måste först bygga en fast grund, och de fick hjälp med detta av de nationella partierna. Man ägnade sig åt att dämpa striderna och var också angelägna om att åter förpassa kvinnorna till deras traditionella roll, alltmedan man behöll en ton av ”frihet och självständighet”. Även de många och olika kvinnoförbunden blev verkliga ”ekon” av den politiska ledningen. Kvinnorna i mellan- och folkskikten hade i hela Maghrib, i större eller mindre skala, deltagit i respektive lands kamp för nationellt oberoende. Den traditionella kvinnans klassiska ställning ifrågasattes på grund av detta. Kvinnorna gick från ”instängdhet” till ”öppenhet”. De hade fått uppleva världen utanför, och ibland möten, debatter och vapen.

Detta var kanske den första medvetna upplevelsen kvinnorna hade där de insåg att det fanns ett sätt att leva ”annorlunda”, om också bara intuitivt. I Algeriet hade de kämpat vid männens sida. De hade gått in i motståndsrörelsen, och de upptäckte att de i allmänhet var lika duktiga som männen.

Maghribs olika regimer gav demagogiska svar på kvinnornas krav framför allt vad gäller alfabetiseringen, skolgången, arbete åt kvinnorna. I Marocko lät ledningen politiska partier (t ex Istiqlalpartiet) utveckla kvarterskommittéer för alfabetiseringen, i stället för att skapa verkliga alfabetiseringscentrum för kvinnorna, med subventionerade och på lämpliga tider. Detta kostade dem inte något eftersom de helt och hållet byggde på frivilliga insatser. Trots detta lärde sig många kvinnor att läsa och skriva.

De nationella kvinnoförbunden uppstod i ett avgörande ögonblick då striderna på alla områden nådde sin höjdpunkt. De skulle komma att ställas direkt under partiet (FLN i Algeriet) eller en medlem av kunga- eller presidentfamiljen (Marocko, Tunisien.) Ett omfattande program för att integrera kvinnorna i deras traditionella sociala roll skulle komma att genomföras. Hantverkscentrum öppnades snabbt. För en ringa avgift fick unga flickor och kvinnor i alla åldrar lära sig olika hantverk, brodering, vävning etc. De marockanska kvinnornas nationella förbund fick emellertid aldrig någon massförankring. Det förblev ett privilegium för bourgeoisins kvinnor, verkliga pseudo-kvinnor. När det gäller Algeriet spelade kvinnoförbundet där en viktigare politisk roll och det var från 1965, som det under deras första kongress, utvecklades till att bli en stödorganisation till den politiska ledningen. Deras nära samarbete med FLN ledde till att en marionettledning valdes, som utsetts av partiets högre instanser, utan att basmedlemmarna tillfrågats.

”I samband med att regimen institutionaliserades 1976 blev det (de algeriska kvinnornas nationella förbund) en samlingspunkt för stöd till grundlagen och konstitutionen. Så skapades en rad kommittéer för studium av förarbetena till landets grundlag där endast de kvinnor i förbundet som var partimedlemmar ingick... Det var nödvändigt för den politiska ledningen att, genom att organisera den sortens kommittéer, försäkra sig om förmyndarskap över de algeriska kvinnorna och på så sätt utvidga sitt väljarunderlag som genom den liberala bourgeoisins upprepade angrepp smulats sönder.” [101]

Kvinnorna i striderna

I arabvärlden, från Mellersta Östern till Maghrib, i strider av revolutionär typ: i Oman, Dhoffar, Sahara... deltog kvinnorna. Där fanns kanske den första början till en rörelse för de arabiska kvinnornas frigörelse, eller åtminstone en aspekt av den. Klasstrider, väpnade strider, nationella strider, anti-imperialistiska strider, allt detta för fram kvinnorna till den politiska scenens front och definitivt på den historiska arenan. Vilka särdrag varje rörelse än har så har de emellertid alla som gemensam nämnare att de självständiga kvinnoorganisationerna

behållit bandet till de officiella organisationerna som t ex OLP, Polisario.

Vi ska som exempel kortfattat berätta om de palestinska och de sahariska kvinnornas historia.

De palestinska kvinnornas verksamhet präglades av två perioder, den ena under kampen mot den brittiska kolonialismen allt sedan tjugotalet, och den andra mot den sionistiska ockupationen 1948.

Under den första perioden tog de palestinska kvinnorna aktivt del i folkets uppror mot den brittiska kolonialismen och de sionistiska planerna. Därför uppnådde de en strategisk punkt i sin historia och vann en oförneklig erfarenhet: att också ha rest sig mot de traditionella band som förts vidare av ett feodalsamhälles ideologi. Deras deltagande hade förtjänsten att de grundläggande utgångspunkterna för problemet med kvinnornas frigörelse blev självklara, att det inte kunde lösas utan en grundläggande förändring av samhällets klasskaraktär.

Massutvandringen 1948 skärpte de ekonomiska och sociala svårigheterna och gav på ett till synes motsägelsefullt sätt kvinnornas kamp ny inspiration. De deltog fortare i de sociala aktiviteterna, i det politiska livet och i folkrörelserna. När den väpnade kampen sattes igång 1965, och framför allt efter kriget 1967, anslöt sig kvinnorna nästan massivt till de olika motståndsorganisationerna, inom såväl som utanför Palestina.

Låt oss återvända till det palestinska kvinnoförbundets ursprung och mål: det bildades 1921 av Milia Sakanini och Zalikhé Chehabi[102] och dess huvudsakliga linje var projektet att få kvinnorna att ansluta sig massivt till den nationella rörelsen. Mycket snabbt organiserade kvinnoförbundet demonstrationer, gav ut petitioner, krävde nationellt oberoende, att Balfourdeklarationen skulle avskaffas och den judiska immigrationen till Palestina stoppas. Kvinnornas allt större deltagande i striderna gjorde det möjligt att hålla den första kongressen i Jerusalem den 26 oktober 1929. De trehundra delegaterna som kommit från olika områden i Palestina tog en rad beslut som likaså var nationella krav. Detta är vad kongressen uttalade i sitt program:

Kvinnan i Palestina bör:

- tal del av det arabiska nationella uppsvinget med samma rätt som sina arabiska systrar;
- stödja de beslut som tagits under de senaste kongresserna i den arabiska nationen;
- utveckla den nationella handeln och industrin med alla medel, och stärka de ekonomiska banden till Syrien och de andra arabländerna.

Kongressen krävde också:

- att Balfourdeklarationen avskaffades,
- att den judiska immigrationen stoppades,
- att de repressiva åtgärder som företogs mot araberna i Palestina av representanter för myndigheterna upphörde.

Ett första ”Den palestinska kvinnans allmänna förbund” blev resultatet av den kongressen. Den fick sitt säte i Jerusalem. De exceptionella omständigheterna under folkrevolutionen 1936 gjorde det möjligt för de palestinska kvinnorna att åter bevisa sin stridskapacitet.

De demonstrationer som organiserades av de palestinska kvinnorna på den tiden räknas bland det årets viktigaste. I Jerusalem, i Jaffa och i de andra städerna i Palestina tågade tusentals kvinnor bakom likkistor som symboliserade den brittiska rättvisans död. Överallt och på alla

områden aktiverade sig kvinnorna och kämpade. Den väpnade kampens gryning tog sin början redan under den perioden, och många kvinnor mötte också döden då. Så bildade kvinnor i Jaffa 1948 (efter den delning som Förenta Nationerna beslutade om) en hemlig militär grupp: "Zabrat el-Aghawan", som deltog i de militära aktionerna, försåg sig med vapen och också gav läkarvård åt de sårade. Denna första period markerar början till kvinnornas radikaliserings, även om den förblev knuten till de stora politiska målen, utan att ännu klart formulera problemen angående det omedelbara och specifika förtrycket av kvinnorna.

Den andra perioden kännetecknas, som vi redan har påpekat ovan, av kampen mot sionismen. I själva verket medförde annekteringen av Palestina 1948 att det palestinska folket splittrades och förskingrades. Flertalet flydde till olika arabländer och de övriga stannade kvar i Palestina under "staten Israels" herravälde. Den sionistiska statens kolonialpolitik utövades under de mest repressiva former mot araberna. Det sociala förtrycket, den politiska repressionen och rasdiskrimineringen fick ännu allvarligare återverkningar på kvinnornas situation. När det gällde skolan t ex undervisades under åren 1965 och 1967 endast 55,7% av de arabiska flickorna mot 97,7% av de judiska flickorna. Men kvinnorna övergav för den skulle inte den politiska aktiviteten.

De som levde i Israel anslöt sig till vänsterpartierna, framförallt kommunistpartiet (Rakah), och de andra gjorde likadant i arabländerna. Under åren 1950 till 1960 var Jordanien det huvudsakliga området där de palestinska kvinnorna kämpade, tillsammans med de inhemska progressiva partierna, mot hachemitregimen. Den palestinska kvinnans allmänna förbund reste sig på nytt 1966, efter att ha varit förbjudet, och höll sin första kongress kort efter OLP's.

Den politiska radikaliserings av kvinnan utsträcktes till landsbygden som särskilt utmärkte sig i den väpnade kampen. Kvinnor från alla områden anslöt sig till den kamp alla fraktioner av det palestinska folket, från Transjordanien och från Gaza, förde inom själva motståndorganisationerna. De deltog i bojkotten av israeliska varor, i skolstrejkerna och i den breda protesterörelsen mot kolonialismen, för att de politiska fångarna skulle frigges.

En kort tid efter ockupationen demonstrerade kvinnorna för första gången i Gaza. Sedan i Jerusalem mot den militära defileringsarmen ville anordna som en utmaning i staden. Kvinnor som kommit från alla städer och byar i de ockuperade områdena deltog. Denna demonstration var säkerligen den viktigaste under den perioden.

I januari 1969 i Rafah, nära Gaza, sårades tio kvinnor under en demonstration. När två av dem dog gavs ett snabbt gensvar: "Sitins" organiserades i Uppståndelsekyrkan. Kvinnorna protesterade och defilerade också framför distriktsfängelserna och krävde att alla politiska fångar skulle frigges.

De palestinska kvinnornas kamp och den kvinnorna för i Sahara har gemensamma beröringspunkter på många plan, framför allt i det faktum att deras radikaliserings utvecklats genom kampen för nationell frigörelse. De sahariska och palestinska kvinnornas organisering utvecklas under i stort sett samma former. Kvinnor, med hjälp av Partiets officiella grupperingar, organiserar alfabetiseringen, läkarvården, barnens skolgång etc. Förutom dessa uppgifter som kan verka traditionella, lär de på nytt och förevigar ett folks kollektiva historia. Den väpnade kampen blir också kvinnornas uppgift.

Om det är sant att den kampen fortgår inom den globala ramen för nationell frigörelse, står det likväl klart att kvinnorna radikalt bryter med den traditionella bilden av kvinnan. Kvinnornas inhopps i historien kommer säkert att bidra till att ge dem möjlighet att framställa medlen för

att slåss mot sitt specifika förtryck inom en kollektiv och självständig ram. Det kommer an på alla arabiska kvinnor att göra den kampen allmän, att ge den sitt stöd, att diskutera dessa erfarenheter, för att alla ska kunna utvecklas, på ett sådant sätt att de algeriska kvinnornas erfarenhet aldrig någonsin upprepas. De arabiska kvinnorna kan definitivt bara göra upp räkningen 'ned det patriarkaliska samhället genom att alltid själva bevaka sina egna intressen.

Kvinnorna och de politiska partierna

De arabiska kvinnornas historia stannar inte heller vid vad som har intresse för stunden, även när detta, under en tid av några år, drar dem ur deras skuggzon. Vid varje revolutionär etapp märker man att kvinnorna har gjort sig hörda, har kunnat slåss och kämpa. Men annars? I mellanperioderna, vilken är deras historia?... Talen om arabkvinnans situation är många. Många är knappast annat än stereotyper som smittats av den nationella, eller nykoloniala ideologin, såsom de som gör gällande att arabkvinnorna är fullständigt instängda, utblottade, utan någon möjlighet att ta sig ut.

Vi ska försöka visa den andra aspekten av de mångfacetterade striderna kvinnorna utkämpar i sitt dagliga liv: i hemmet, fackföreningarna, de politiska partierna och de första självständiga grupperna.

Arabländernas industri förs, trots att den ännu inte är särskilt utvecklad, enligt kapitalistiska normer och medför att fler och fler kvinnor proletariserar sig. De höjda levnadsomkostnaderna, inflationen, de skärpta klasstriderna etc, gör att kvinnorna mobiliserar sig sida vid sida med arbetarna. För att försöka belysa detta sammanhang ska vi stanna vid Marocko där striderna, som för varje år får allt större omfattning, varken negligeras eller hålls på avstånd från kvinnornas "område". För att väl förstå detta exempel är det också nödvändigt att presentera de allmänna politiska sammanhangen i Marocko.

Om Saharas gränsdragning (en gigantisk nationalistisk och patriotisk förgrening som oppositionen utan vidare anslöt sig till), som spelades ut av Hassan II 1975, på samma gång tillfredsställde vad de franska imperialisterna i området ville och nödvändigheten att ge regimen en andra andningspaus, ger den idag mycket allvarliga bakslag på inrikesplanet. Saharaaffären har i själva verket skärpt klassmotsättningarna med en utveckling av masstriderna som är utan motstycke.

Den marockanska regimens kris är en strukturell kris som beror på att den marockanska staten integrerats i den internationella kapitalistiska marknaden, och på dess beroende av imperialismen. Det faktum att denna kontrollerar en överförd produktion (t ex förädlingen av fosfater) kräver, i den världsomfattande konjunkturella krisen, en politiskt stark stat, som kan neutralisera varje samhällskraft som försöker undergräva dess stabilitet eller ifrågasätta dess berättigande. Och när de inrikespolitiska villkoren inte uppfylls är compradorstatens, liksom varje halvkolonial stats, första uppgift att se till att de förverkligas. Att hybridisera eller halvkapitalistiska samhällsförhållanden återskapas i världsskala är ju en livsviktig ofrånkomlig förutsättning för imperialismen!

Den kapitalistiska produktionens internationalisering härrör inte bara ur återskapandet av beroendeförhållandet utan också ur återskapandet av de kapitalistiska samhällsförhållandena — d v s dominerade och kontrollerade — i själva hjärtat av samhällsbildningen.

Den marockanska regeringens kris utvecklas i huvudsak inom tre sektorer:

— den ekonomiska med misslyckandet med femårsplanen från 1973 till 1977, som ersattes

med en treårsplan, och den låga tillväxttakten på 0,8% 1977 (officiella siffror från Statistiska byrån i Marocko)

— inom jordbruket, där produktionen beräknas minska med 2% (enligt jordbruksministern, inför Rådet för nationell produktion och för planen),

— slutligen inom industrin, för den genomsnittliga ökningstakten har inte överstigit 6,9% för år 1977, varför man systematiskt ökar utlandsskulden (4 miljarder dirham enligt de officiella uppskattningarna för den sista femårsperioden).

Skuldsättningen är 20% högre än exporten. Den sociala situationen försämras också på grund av den interna oenigheten och bakslagen i krigspolitiken i Sahara. Krigskostnaden är enorm. (Jämför Paul Baltas artikel i *Le Monde* den 18 och 19 april 1979, ”Marocko mellan två eldar”: ”Utgifterna som i början av decenniet var löjligt små (5-10 miljoner dirham) uppgår nu till 10 miljarder”). Det är detta sista faktum som blir den viktigaste orsaken till att de magra erfarenheterna som regimen försökte genomföra i samband med ”frigörelse”-året har försvunnit.

Vi ser alltså hur de gemensamt utvecklade uttrycken mellan självbestämmandeprocessen och klasskampens utveckling i Marocko framträder. Det är när de befinner sig i denna nya återvändsgränd som Marockos makthavare måste hitta en annan lösning.

Å ena sidan fortsätta att befästa sina grundvalar (som sattes i allvarlig gungning under statskupperna 1971 och 1972) genom att öppna dörrarna vidare för Istiqlalbourgeoisien, och för oppositionen, USFP (de folkliga styrkornas socialistiska förbund) och PPS (Partiet för framsteg och socialism).

Å andra sidan genom att leda politiken i Sahara (särskilt sedan Tan-Tan attacken i januari 1979), genom att låta alla nationella styrkor gynnas av en ny skenbar demokratisk öppning och illusionen om en nationell koalitionsregering.

Regeringsskiftet som inträffade 1979 (Premiärministern avgick) svarar inte bara mot regimen önskan att ge illusionen av en verklig förändring av ledningen, utan också och framför allt, mot en förändring av comradorklassens funktion. Denna måste visa sin förmåga att leda och att säkra sin övergång till hegemoni. Denna hegemoni skulle då kunna tillförsäkra staten relativ varaktighet och skulle göra slut på rivaliteterna mellan bourgeoisins fraktioner.

Men massorna i Marocko vill inte ha det på det sättet. De vill framför allt inte betala priset med fattigdom när löneskillnaderna kan gå från 1 till 100... Minimilönen är fastställd till 391 dirham (den lägsta i världen) mot 30 000 dirham för en V.D. (jämför *le Monde* den 18 och 19 april 1979, redan citerad, uppgifter som givits av Abdelkanel Reghaye, ny finansminister, till Paul Balta). De vill inte heller fortsätta att bidra passivt till att deras levnadsnivå försämras. ”Det blir allt dyrare att leva, hyrorna höjs... 2 000 till 2 500 dirham för en ny tre- eller fyrummare... Medan minimilönen står stilla...” (*le Monde*, redan citerad). Även om den i praktiken har höjts, vad kan en tjänsteman som tjänar 500 dirham i månaden göra när ett kilo lök (basvara bland marockanska livsmedel) går upp till 3 dirham, och ”kesra” (runt bröd) till 0,60 dirham? På den fattiga landsbygden där den dagliga minimilönen är fastställd till 7,25 dirham, inskränks ofta maten till bröd som doppas i olivolja och mycket sött te. På gatan viskas det: ”Det är Saharas fel..., man skickar allt dit” (*le Monde*, id.)

Det är därför arbetarna, av nödtvång, sedan våren 1979 organiserade en fantastisk strejkrörelse som slutgiltigt bröt den vapenvila Hassan II bad om under den ”gröna marschen”. 1979 började åtskilliga sektorer (järnvägen, banken, sjukvården, skolan, transport,

metall, livsmedel, textil, hamn) strejka nästan samtidigt. Senare gav den oönskade närvaron av f d shahen av Iran, en förgiftad gåva från USA till kungen, upphov till student- och arbetardemonstrationer. De våldsamma sammanstötningarna mellan polisen och demonstranterna betalades med en grym repression: många sårade och massarresteringar som bidrog till att de demokratiska marockanska makthavarnas verkliga natur avslöjats för den internationella opinionen.

Men låt oss återvända till den första varningssignal som raden av strejker var, innan den f d shahen anlände, och i vilka CDT (*Confédération démocratique du travail*, står nära USFP) aktivt deltog, och som ägde rum i nästan alla de sektorer som nämnts ovan. Kraven gällde inte bara lönerna (järnvägstjänstemännen, t ex krävde en 15%-ig löneökning) utan också demokratiska och fackliga friheter. Så krävde bland annat lärarna, tillsammans med studenterna, ”att alla politiska fångar skulle frigges och bland dem lärarna”.

I alla dessa sektorer deltog i striderna 605 000 kvinnor, som var fördelade på följande sätt: 33% inom sjukvården, 30% högstadie- och gymnasielärare, 25% låg- och mellanstadielärare, 26% inom bankväsendet, 18% inom post- och televerken. De som var fackligt anslutna sparades inte. Många arresteringar företogs, framför allt inom undervisningsväsendet, bland annat av: Aysha Maati (medlem av lärarfacket, SNE), Fatima Firdaouissi (SNE), Ghouziani Saida (SNES), Naima Ben Mechich (militant i SNPT, PTT), Zineb Benanin (USFP), för att bara nämna några...

Visserligen är kvinnorna fortfarande i minoritet i samtliga fackföreningar. Men deras kamp är, just på grund av detta, betydelsefull på det sättet att den är ett uttryck för deras radikaliserings och visar att det är i en period då striderna ökar som kvinnorna lyckas bryta de gamla banden, formulera sina problem (som de börjat göra i de studentfackliga kommissionerna, i UNEM, de marockanska studenternas nationella förbund, men för ögonblicket framför allt i Frankrike).

”Oppositionen” och kvinnorna

Sedan några år tillbaka har oppositionen (PPS och USFP), med tanke på ekot som den internationella kvinnokampen givit, och på grund av själva konjunkturen i landet, till en viss grad varit tvungna att inrikta sig på kvinnorna. Genom detta försöker de vinna kvinnornas massiva röster under valperioderna (pressen öppnas för kvinnorna, kongressen röstar igenom resolutioner om kvinnornas frigörelse, och försök till kvinnoorganisationer under partiets beskydd...).

I Marocko är kvinnorna inte ens i minoritet i arbetarrörelsens organisationer. Under sekler har de ensamma haft ansvaret för hushållet och barnen, och de är för övrigt till största delen analfabeter. Eftersom de inte har någon politisk utbildning och inte är klart och säkert medvetna om sina egna intressen har de lärt sig att tåga och skulle alltså bara kunna delta aktivt i dessa organisationers arbete om de fungerade verkligt demokratiskt. Och oppositionen kan inte stå modell för detta... Fram till idag har dessa organisationer aldrig föreslagit kollektiva debatter om lagförslag (och PPS sitter i parlamentet)... Det finns alltså inga planer för kvinnornas befordran, jämlikhet, frihet i arbetet, samhället, familjen...

Långt ifrån att driva på för en verklig förändring för kvinnorna riskerar oppositionen, med sin klassarbetslogik och en anda som fortfarande är starkt patriarkalisk, att inte förändra något alls. Kvinnosektionerna i oppositionspartierna är bara förevändningar för en utvidgning av den militanta basen, utan att man verkligen tar. med kampen för kvinnornas frigörelse i beräkningen. Ingen aktion, ingen kampanj har någonsin förts som gäller den eller den punkten

i den apparat som utnyttjar och förtrycker kvinnorna.

Liksom under kolonisationstiden fortsätter kvinnor som kommit från landet och de fattiga kvarteren i städerna, att redan från gryningen vänta, kring marknaderna, på osäkra och underbetalda hemarbeten. Det blir också allt vanligare att unga flickor arbetar mer än fjorton timmar om dagen; i familjer ur bourgeoisin eller småbourgeoisin, i utbyte mot tak över huvudet och ibland en mycket mager lön. Förutom välvilligt marxistiskt tomprat gör oppositionen ingenting konkret när det gäller kvinnornas krav, vilken vidd, beskaffenhet, eller brådska dessa problem än har.

Inom den marxist-leninistiska vänstern är problemet med kvinnornas frigörelse relativt nytt i den marockanska rörelsen. Om frågan i början inte förkom som programpunkt på grund av ett visst antal politiska a priori, har marxist-leninisterna åtminstone utvecklats under inflytande av kvinnornas påtryckningar, inom eller utanför dessa rörelser.

Först förstod man knappast kvinnoförtryckets specifika karaktär på ett klart teoretiskt sätt. Många marxist-leninistiska militanter håller fortfarande fast vid den ortodoxa leninistiska synen som ser partiet som den enda ramen för att på lång sikt lösa frågan om kvinnoförtrycket.

”De kommunistiska kvinnornas, arbetarkvinnornas omtanke bör inriktas på den proletära revolutionen, som bland annat, kommer att lägga grunden till en förändring av de materiella och sexuella relationerna.[102]

Debatten går ofta längre och frågan om kvinnornas frigörelse, med tanke på dessa organisationers begränsningar och deras teoretiska förvirring, läggs på det maoistiska schemat som till sist reducerar den till en ”sekundär motsättning” som kommer att försvinna när den huvudsakliga motsättningen är löst. Visserligen kommer kvinnoförtrycket, vars rötter är djupt förankrade i klassamhället, först att försvinna när vi får ett nytt samhälle. Men detta förefaller oss bara möjligt i en samordnad kamp på två fronter: den första förs inom det specifika område kvinnoförtrycket utgör, inom en självständig och icke blandad ram, och den andra i arbetarklassens kamp för socialism. Att endast framhäva frågans andra aspekt, det är att reducera den till en enkel ekonomisk aspekt, det är att förvägra kvinnorna möjligheter att slåss själva, och det är att negligera, slutligen, grunden till detta förtryck, som Bebel underströk:

”Alldeles bortsett från frågan om kvinnan som proletär är förtryckt, är hon det som könsvarelse i det privatkapitalistiska samhället. En mängd tvång och hinder, som männen ej alls känner till, motarbetar henne i allt hennes görande och låtande.”[103]

Att tro att det räcker med ett socialistiskt samhälle för att all orättvisa ska försvinna, det är att inte räkna med segheten hos Islams och patriarkatets gamla fördomar, det är också att underskatta den frivilliga ansträngning kvinnorna och männen måste göra för att komma fram till målet.

Kvinnorna i den marxist-leninistiska vänstern har själva utvecklats i frågan: då de gick in i den första självständiga gruppen av marockanska kvinnor i Frankrike, i början med avsikten att vinna över kvinnor till sina respektive organisationer, insåg en del, de var t o m i majoritet, hur fel detta ställningstagande var. Kampen för kvinnans frigörelse kunde bara genomföras med massförankring, utanför de marxist-leninistiska organisationerna. Idag, när de är medvetna om den ideologiska alienationen, medvetna om de tabun som ställts upp kring t ex vad som är tillåtet på det sexuella planet (som utpekar kvinnor med ett fritt sexualliv som horor), har en del kvinnor infört den här typen av debatt inom såväl som utanför organisationerna.

Men om den marockanska marxist-leninistiska extremvänstern vill bli verkligt trovärdig i alla förtryckta massors ögon, måste de ge ett klart besked om problemet med kvinnornas frigörelse. Kvinnokampen, självständigt förd, innebär inte att arbetarklassen splittras, tvärtom, den möjliggör att den blir medveten. Att negligera den frågan, inta en föga öppen eller opportunistisk ställning, det är fortfarande att anse den som sekundär! Att vägra att ta med i beräkningen kvinnoförtrycket i dess politiska aspekt, och inte göra det till en kamp för hela arbetarrörelsen, det är att stympa revolutionen; det är att ge oss en försmak av socialism med patriarkatets ”unkna smak”... Att räkna med kvinnorna är att räkna med en verklig förändring och med en verklig socialism.

Den utökade arabiska familjen, som skiljer sig från kärnfamiljen i industriländerna, är en familj som fortfarande delvis är en produktionsenhet, och som försäkrar sina medlemmar överlevnad och försvar när det inte finns någon social service.

Kvinnorna i de politiska fångarnas familjer, som är berövade det viktiga ekonomiska stöd mannen är, har i själva verket övertagit den rollen. Av detta har de förutom den politiska repressionen också lärt känna de ekonomiska svårigheterna. Deras nya roll som enda familjeöverhuvud, med ansvar för att barnen överlever ekonomiskt och socialt, och det faktum att de är stämplade politiskt, har gradvis gett upphov till en ny dynamik.

Till den politiska medvetenhet som väckts hos dem kommer deras egen medvetenhet om sig själva ”som kvinnor”. De kämpar idag lidelsefullt för att förhållandena i fängelserna ska förbättras för de politiska fångarna, för att familjerna ska få rätt att besöka fångarna mer regelbundet och oftare etc. De informerar om kampen som förs i fängelserna.

Solidariteten hos kvinnorna i de politiska fångarnas familjer tar sig mycket lidelsefulla uttryck känslomässigt och mycket aktivt uttryck politiskt. Om det vittnar t ex den massiva mobiliseringen hos de kvinnor som organiserade demonstrationer, en ”sit-in” i moskéerna, skickade ett protesttelegram då Saida Mnebi dog, en marxist-leninistisk militant som fälldes i Casablancaprocessen 1977, dömdes till fem års straffarbete, och dog i sviterna av en hungerstrejk.

Den strid dessa kvinnor för är en nödvändig strid, inte bara på grund av det moraliska stöd den ger de politiska fångarna, utan också för att den är en utmaning som slängs i ansiktet på regimen, och som visar deras stridkapacitet på alla fronter för demokratiska friheter i landet. Efter att ha sett sina söner, bröder och fäder arresterade ser fångarnas kvinnor också, något som blir allt vanligare, sina systrar eller döttrar fängslade därför att de har deltagit i samma kamp som männen. Mobiliseringen fortsätter för Rabea Ftouh och Fatima Oukacha, dömda i samma process som Saida.

Förutom dessa två fall finns det ytterligare sju kvinnor som sedan tre år väntar på sin dom. Tre villkorligt frigivna, och de fyra andra hålls inspärrade i det civila fängelset i Meknes, där de hålls åtskilda från den del där deras nittiofyra kamrater finns, som dock instämts i samma affär (jämför ”Lettre de prison” i *Cahiers du féminisme*, april 1980)

De politiska fångarnas kvinnor för en ständig kamp. De förmås idag i de familjegrupper som utgör ramen för deras arbete att precisera problem som direkt berör dem i egenskap av kvinnor: frågor som berör arbetet, ekonomiska problem, men också svårigheten att leva i det tabugenomsyrade arabiska samhället. Dessa grupper som de politiska fångarnas familjer bildat, utgör för oss en specifik beståndsdel, en obestridlig erfarenhet i upprättandet av den självständiga kvinnorörelsen.

Verkligheten för kvinnorna i den europeiska immigrationen

I Frankrike, där det finns en del invandrade arbetare (omkring fyra miljoner), har man sedan 1970 sett hur de Maghribinska kvinnorna börjar organisera sig inom icke blandade föreningar och grupper, för att slåss mot sitt förtryck. Verkligheten för dessa kvinnor i den europeiska immigrationen är ur många aspekter lika invecklad som för kvinnorna som lever i hemlandet. Den andra generationen invandrarkvinnor, som är födda i Frankrike, står inför nya svårigheter, såsom dubbla kulturer, dubbla samhällsmiljöer.

Invandrarfamiljen, som flyttat in i ett framskridet kapitalistiskt samhälle, förvirrad och ängslig att förlora all makt där, är övertygad om att den bara kan överleva genom att föra den patriarkaliska familjens traditioner vidare. Alltså övervakar man noga döttrarnas uppfostran och deras sexualitet.

Rädslan för att en dag få se sin dotter komma hem gravid, den totala avsaknaden av kommunikation i förhållandet mellan barn och föräldrar, gör dessa dominanta och auktoritära. Det arabiska samhället som psykologiskt blir ett idealsamhälle därför att det är den enda identitet man har, rättfärdigar de värsta överdrifter. Psykologiskt förtryck — för att inte tala om fysiskt, känslomässig utpressning, blir den enda möjligheten att rädda några smulor av den makt som utsätts för allvarliga angrepp utifrån (skolan, arbetet, etc). Dubbelspel, som döttrarna börjar med, är också den enda möjligheten för att inte gå mot en häftig brytning som de ofta inte skulle ha möjlighet att ta konsekvenserna av.

De unga invandrarkvinnorna ger sken av att utan protest acceptera seder och bruk genom att avstå från cigaretter, smink, liksom allt prat som har med deras ”privata” och sexuella liv att göra.

När det gäller de arabkvinnor, studenter eller arbeterskor, som kommit till Frankrike för en begränsad tid, kämpar de i allmänhet i lokala eller internationella politiska organisationer, och har alltså påverkats av den västerländska kvinnorörelsen, de har fått erfara nödvändigheten av att skapa egna kvinnogrupper för att tänka över och agera mot de specifika former deras förtryck tar. Det är i detta perspektiv de marockanska, algeriska och tunisiska kvinnogrupperna har bildats... som framhåller sin vilja att bryta med reformisternas halvmesyryer och den marxist-leninistiska extremvänsterns tveksamma ansatser.

De olika plattformar som utarbetats av dessa grupper uttrycker dessa kvinnors vilja att själva ta sig an kampen mot den trefaldiga exploatering de utsätts för, i egenskap av kvinnor, i egenskap av arbeterskor, i egenskap av invandrare. De hårda strider som förs å ena sidan mot Bonnets och Stolérus rasistiska lagar och å andra sidan mot de inskränkande delarna i Veils abortlag, visar på ett ovedersägligt sätt att denna kvinnokamp är en del av klasskampen, ty deras krav går i samma riktning som dem de förtryckta klasserna ställer. Att räkna med sin egen styrka, att mobilisera för enhetskampanjer (Iran, Nicaragua...) där arab- och invandrarkvinnor samarbetar, det är att visa att över hela världen finns det inga nationsgränser för kvinnoförtrycket.

Varje strid kvinnorna för inom ramen för klasskampen och för sin egen frigörelse (som är fallet med de iranska kvinnorna) är en erfarenhet för hela rörelsen för kvinnornas frigörelse. Att ge uttryck för detta, som alla de arabiska kvinnogrupperna i immigrationen gör, genom en aktiv solidaritet i demonstrationer, debatter och den feministiska pressen, det är också att mana de fackliga och politiska organisationerna i deras hemland att ta itu med kvinnornas krav.

Om man måste säga att de arabiska kvinnogrupperna i immigrationen bildades på initiativ av ett avantgarde (radikaliserade kvinnliga studenter) måste man också säga att de alltmer tenderar att bli verkliga masstrukturer. För övrigt är inte alla svårigheter för att verkligen nå invandrarkvinnorna i hemmen, analfabeter, som står under makens oinskränkta makt, utjämnade.

Att inrätta mottagningar för misshandlade kvinnor, för sexualupplysning och information om problem kring abort, för alfabetisering, det är också att svara på invandrarkvinnornas omedelbara behov, något som kommer att göra det möjligt för dem att komma ur sin isolering och att kunna börja slåss mot sitt förtryck.

Det arbete de arabiska kvinnogrupperna i den franska immigrationen utför, ofta i nära förbindelse med de grupper som finns i deras hemland, är en viktig del i arabkvinnornas självständiga rörelse som på så sätt historiskt präglar de första hållpunkterna i deras frigörelse.

Den självständiga kvinnorörelsen

Det står klart att då vi talar om kvinnorörelsen, som inte är blandad, inbegriper vi alla kvinnor som organiserar sig sinsemellan, på en eller annan nivå, för att kämpa mot förtrycket som detta samhälle utsätter dem för. Det arabiska samhället, vars särdrag vi har försökt visa, har givit upphov till kvinnogrupperingar som inte nödvändigtvis har någon motsvarighet i de utvecklade kapitalistiska länderna med borgerlig demokrati. De är: kvinnogrupperna bland de politiska fångarnas familjer; kvinnogrupperna bland studenterna; de nationella kvinnoförbunden; kvinnogrupperna i immigrationen; de fackliga kvinnokommissionerna... lika många delar av den rörliga och ännu föga strukturerade verklighet som kallas kvinnorörelsen (vilket alltså utesluter de borgerliga kvinnoorganisationerna, såsom de nationella marockanska och tunisiska kvinnoförbunden som vi redan har talat om).

Det som skiljer den nuvarande och den tidigare kvinnorörelsen åt är inte bara dess utbredning och dess internationella aspekt, utan också dess varaktighet och dess mål. Medan den egyptiska kvinnorörelsen 1925 var knuten till erövrandet av en borgerlig rättighet (kvinnlig rösträtt som erhöles 1956), medan alla de proletära kvinnorörelserna mer eller mindre var knutna till revolutionära perioder (den ryska revolutionen t ex...), karaktäriseras den nuvarande kvinnorörelsen av sin heterogenitet, av att den börjar tränga in i flera sociala skikt (framför allt i mellanskikten i den arabiska bourgeoisin, eftersom det endast är de kvinnorna som har möjligheten att leva annorlunda), och av det faktum att den inte är knuten till någon speciell organisation, även om olika strömningar förekommer inom den.

Här öppnar vi en parentes om de sahariska kvinnornas nationella förbund, och de palestinska kvinnornas; för att precisera vad som utmärker dem. Dessa två organisationer kan inte definieras som borgerliga ty deras strider utkämpas onekligen inom det anti-imperialistiska området och området för nationell frigörelse. Men det faktum att de lyder direkt under officiella organisationer (Polisariofronten och OLP) visar på ett objektivt sätt deras begränsningar och deras beroende: de kan alltså inte definieras som självständiga förbund. Detta är klart ur ideologisk ståndpunkt. Den sahariska arabiska demokratiska republiken (RASD) har, liksom i det förflutna, antagit Islam som nationell ideologisk och politisk måttstock. Den islamska familjen upprätthålls alltså med all dess betvingande makt, i äktenskapsbanden, uppfostran, sexualiteten. Det är likadant för de palestinska kvinnorna; på grund av deras starka politiska beroende kan dessa kvinnor inte ifrågasätta (om de önskar det) olika aspekter av sitt specifika förtryck, ty det skulle vara att skapa en motsättning till deras officiella organisation. Allt eftersom kampen, och den politiska mognaden, framskrider kommer dessa kvinnor säkerligen

att få konkreta möjligheter att omintetgöra alla de konservativa aspekter som ännu består.

Inåtriktningen, snedvridningen som ägt rum i vissa kvinnogrupper i Europa har inte i något fall fört med sig att de arabiska kvinnorna ifrågasätter principen om en icke blandad kvinnoorganisation. De länder där kvinnorörelsen har urartat mest, är i själva verket de länder där den mest har präglats av sitt ursprung i småbourgeoisin, eftersom man nästan helt och hållet varit i avsaknad av klasstrider. För många kvinnor har dock medvetandet om deras specifika förtryck och möjligheten att kollektivt börja bekämpa det visat sig vara avgörande för deras permanenta engagemang på proletariatets sida. De icke blandade kvinnogrupperna är av mycket stor betydelse ty de är på samma gång den plats där kvinnorna kan uttrycka sig och kämpa, och det medel som kommer att tvinga arbetarledningarna att ta kvinnornas krav på allvar.

Att kvinnorna organiserar sig sinsemellan, på alla nivåer och särskilt i företagen, på fabriker etc, kan, och endast detta, ifrågasätta sexismen och lägga grunden för den kamp som måste fullföljas efter omstörtningen av den kapitalistiska staten. De djupa subjektiva skiljelinjerna som löper genom alla sociala skikt: värnandet om de patriarkaliska värdena och övertygelsen hos en majoritet av arbetarna om att uppdelningen i roller är en naturlig företeelse kommer inte att försvinna som genom ett trollslag när den ekonomiska grunden undanröjs.

Den icke blandade kvinnoorganiseringen kommer mycket säkert att förbli en nödvändig utgångspunkt i kampen mot alla former av uppdelning mellan könen. För även om kvinnorna idag lyckas få vissa krav uppfyllda (att staten tar hand om barnkrubborna t ex), kommer detta inte att vara tillräckligt för att undanröja det förtryck som nu löper genom samhället.

Kvinnorörelsen kan inte vara självständig i förhållande till arbetarnas intressen, även om den är självständig på organisationsplanet (icke blandade strukturer som inte är knutna till någon organisation). Kvinnogrupperna i alla dess former (föreningar, kommissioner etc) har inte någon existensgrund om de inte, genom sina mål och den strid de för redan nu, rent allmänt ansluter sig till arbetarrörelsens kamp. Detta förutsätter att de tar del av arbetarnas globala sammanstötningar med arbetsgivarna och den borgerliga staten eller monarkin som i Marocko.

De arabiska kvinnogrupperna i den franska immigrationen måste inte bara stöda invandrararbetarnas krav mot den stora floran av rasistiska åtgärder och lagar, utan också ansluta sig till den typen av kamp. Kvinnorna ska delta i egenskap av invandrare (stopp för invandringen, indragning av arbetstillstånd, låga löner etc), och i egenskap av kvinnor. Detta utesluter idén om en kvinnorörelse som samlar alla kvinnor. Det finns inte något kvinnligt väsen som gör att alla kvinnor som genom ett mirakel blir progressiva, anti-kapitalistiska eller revolutionärer. Det finns klassintressen, och det är just i den riktningen som kampen för kvinnornas frigörelse utvecklas.

Att utveckla en självständig kvinnoorganisation bland arbetarklassen, bland bönderna (som är fattiga och mycket viktiga i arabländerna) är den enda garantin för att kvinnorörelsen inte ska förbli en mer eller mindre närstående bundsförvant till arbetarrörelsen, utan tvärtom vara en aktiv och stridbar del av den.

Under varje epok är det den härskande klassens idéer som dominerar, d v s att den klass som har den materiella makten i samhället samtidigt har den största spirituella makten. Den klass som förfogar över de materiella produktionsmedlen förfogar samtidigt och just på grund av detta över de spirituella produktionsmedlen...

Karl Marx

Kvinnan i Iran

(Redaktionell tillskrift till den svenska utgåvan 1982)

Vi ska också kort behandla utvecklingen i Iran.

För att sätta stopp för en utveckling av revolutionen i Iran har Khomeini gått i spetsen för attacker mot olika grupper som tidigare stod främst i kampen mot shahen. I varje större fråga har prästerskapet gått mot progressiva förändringar, eftersom den islamska regeringens behov står i motsättning till kraven på samhällseliga framsteg. I försöken att ombilda det iranska samhället hotar följaktligen allt massagerande indirekt det islamska projektet, såvida det inte direkt kontrolleras av prästerna eller deras agenter.

Framgångarna för prästerskapets politiska styre hänger alltså på dess förmåga att tygla eller slå ner all självständig kamp som uppstått i och med shahregimens kris och sammanbrott: de olika nationaliteternas kamp för självbestämmande, kampen för demokratiska rättigheter, kvinnornas kamp för jämlikhet och slutligen arbetarnas och böndernas ekonomiska och politiska kamp.

Oundvikligen uppstod motsättningar i frågan om kvinnans rättigheter efter prästerskapets maktövertagande. Islam vidmakthåller otvetydigt reaktionära och förtryckande regler och lagar för kvinnan. Varje försök att tillämpa dem har mött energiskt motstånd från de kvinnor som hade hoppats att shahregimens fall skulle inleda en ny era av blomstring för deras rättigheter.

”Ned med Khomeini”, ”Nej till en ny diktatur”, ”Nej till slöjan”, fick Khomeini som svar när han så gav sig på kvinnorna med diktat att alla kvinnor skall bära slöja, skild skolgång för pojkar och flickor, nej till abort annat än vid hälsorisk och andra reaktionära påfund.

På den internationella kvinnodagen den 8 mars 1979 slog kvinnorna tillbaka. I 10 000-tals demonstrerade de på Teherans gator för att visa att de inte tänkte acceptera reaktionära påbud från det manliga prästerskapet runt ayatollah Khomeini. Lördagen den 10 mars kulminerade demonstrationerna i en jättemanifestation med mer än 50 000 kvinnor. Även i prästerskapets heliga stad Qom demonstrerade kvinnor mot de islamska ledarnas diktat.

När de beslöjade kvinnorna deltog i olika aktioner före shahens fall så hade det en mot-sägelsefull bakgrund. När shahens fader organiserade den iranska staten och ”moderniserade” den, lät han utfärda ett påbud om att kvinnan inte längre skulle bära slöja. Det hade funnits rörelser bland kvinnorna själva i samma riktning. Men de hade undertryckts av regimen, som sett en vidare fara i denna kvinnoaktivitet. När så den hårt centraliserade shah Pahlavistaten försökte genomföra sitt påbud, uppfattade många kvinnor det som förödmjukande i synnerhet som dessa åtgärder ibland genomdrevs med tvång. De fortsatte att bära slöja i protest.

Bruket av slöjor vid upproren spelade också en annan roll. Med den fientlighet från stora grupper av män mot kvinnornas aktivering gjorde det lättare för många kvinnor att dölja sig, att försvara sig.

Men det som igår kunde uppfattas som en symbol för motstånd har idag åter blivit en symbol för förtryck.. Samma sak gäller för Khomeini själv. I går en nationell symbol för kampen, idag en symbol för ett nytt förtryck som legitimeras med revolutionära fraser om kamp mot västerländska ideal. Kvinnokampen pressas tillbaka. Slöjan visar åter ett dolt ansikte.

Bilaga 1: Marockansk familjelagstiftning

(Utdrag ur del 1 av *Droit musulman* av Andr Colomer, Editions La Porte, 1963).

Äktenskapet

Första kapitlet

Vigsel och förlovning

§1 . Vigseln är det förbund genom vilket en man och en kvinna ingår en laglig förbindelse av varaktig natur, med avsikt att leva i trohet och renhet och föröka släktet genom att på fasta grundvalar bilda en familj under mannens överhöghet, och som ger makarna möjlighet att genomföra sina skyldigheter i trygghet, frid, kärlek och respekt.

§2. Förlovning eller äktenskapslöfte är ej likvärdigt med vigsel. Detsamma gäller uppläsandet av Fatihah samt seder och bruk vid gåvoutbytet.

§3. Båda parter kan bryta förlovningen. Fästmannen kan återfordra sina gåvor, om han inte är orsak till brytningen.

Andra kapitlet

Villkoren för vigseln och dess konstituerande beståndsdelar.

§4. 1. Äktenskapet ingås genom utbytet av medgivande, uttryckt i ord som enligt definition eller sedvänja innebär äktenskap.

2. En part som inte är i stånd att tala kan uttrycka sitt medgivande giltigt i skrift, om denne är skrivkunnig, i annat fall med hjälp av begripliga tecken.

§5. 1. Äktenskapets giltighet är beroende av närvaron av två oudouls vid utbytet av medgivande mellan brudgummen eller hans ställföreträdare och brudens giftoman.

2. Bruden måste tillförsäkras en hemgift. Det är förbjudet att sluta avtal utan denna punkt.

3. I undantagsfall kan domaren få vetskap om något som strider mot äktenskapet och för att klargöra detta använda sig av alla lagliga metoder.

§6. Båda parter måste vara vid sina sinnens fulla bruk, giftasvuxna och fria från alla juridiska hinder.

§7. Det är domarens sak att godkänna äktenskap för en galen eller svagsint person, på grundval av intyg från flera psykiater som fastställer att äktenskapet är till gagn för den sjukes behandling, och på villkor att den andra parten är informerad om förhållandet och ger sitt samtycke.

§8. Mannen har rätt att ingå äktenskap vid arton år fyllda. Men om det är fråga om stora problem kan man begära åldersdispens hos domaren. Kvinnan har rätt att ingå äktenskap vid femton år fyllda.

§9. Förmyndare måste ge sitt samtycke till äktenskapet före den lagliga myndighetsåldern. Om förmyndaren vägrar samtycke och alla parter vidhåller sin inställning ska domaren ta ställning.

§10. 1. Giftomannen och den blivande maken kan låta sig representeras av en annan person vid äktenskapets ingående.

2. Domaren kan inte personligen genomföra en vigsel mellan sin egen myndling och sig själv eller någon av sina släktingar i rakt upp- eller nedstigande led.

Tredje kapitlet

Giftomannaskap

§11. Giftomän är i följande ordning: sonen, fadern eller av denne i testamente utnämnd giftoman, brodern, brorsonen, farfadern, därefter andra släktingar enligt graden av släktskap med företräde för köttsliga släktingar; fosterfadern, domaren och slutligen varje muselman som är av manskön, vid sina sinnens fulla bruk och giftasvuxen.

§12. 1. Giftomannaskapet är en rättighet som gynnar kvinnan: giftomannen kan inte genomföra vigseln utan fullmakt från kvinnan, om det inte gäller äktenskapligt åläggande, så som nämns i fortsättningen.

2. Kvinnan ingår inte själv äktenskapet utan låter sig representeras av sin giftoman.

3. Kvinnlig förmyndare måste utse ombud av manligt kön till uppdraget att ingå äktenskapet i myndlingens namn.

4. Förmyndaren, även fadern, har inte rätt att gifta bort en giftasvuxen flicka, även om hon är jungfru, utan hennes tillstånd och medgivande, om inte kvinnan ifråga riskerar att föra ett osedligt liv; då kan domaren utöva rätten till åläggande till äktenskap för att placera henne under beskydd av en man i jämlik ställning och i stånd att försörja henne.

§13. Om giftomannen förhindrar kvinnans äktenskap (genom att vägra att uppträda som ställföreträdare) ger domaren befallning om vigsel och, i fall av vägran, gifter bort kvinnan själv mot en likvärdig hemgift med en man i likvärdig ställning.

§14. 1. De jämbördiga förhållanden som krävs vid ett påbudet äktenskap kan endast åberopas av kvinnan eller hennes giftoman.

2. De jämbördiga förhållandena värderas på vigselfdagen enligt seden.

§15. Endast kvinnan kan använda sig av den rätt som hänger samman med åldersförhållandet som ska råda mellan makarna.

112 Fjärde kapitlet

Hemgiften

§16. Hemgiften är all egendom som skänkes av mannen som visar hans önskan att ingå äktenskap i avsikt att grunda en familj och att upprätta fasta grundvalar för hemmet och tillgivenheten.

§17. 1. Allt som lagligt kan göras till föremål för skuldförbindelse kan uppföras som hemgift.

2. Det finns ingen övre eller undre gräns för hemgiftens storlek.

§18. Hemgiften är kvinnans egendom; hon gör vad hon vill med den. Mannen har ingen rätt att som motprestation till hemgiften avkräva henne husgeråd, möbler eller kläder.

§19. Det är inte tillåtet för giftomannen - fadern eller annan person - att mottaga någonting för egen räkning från fästmannen.

§20. 1. Det är tillåtet att avtala om att hemgiften ska betalas, delvis eller i sin helhet, i förväg eller vid ett uppgjort datum.

2. Hemgiften måste vara betald, helt eller delvis vid äktenskapets fullbordan.

3. Mannens död eller äktenskapets fullbordan ger kvinnan rätt till hela hemgiften.

§21. Mannen kan inte kräva av hustrun att äktenskapet ska fullbordas innan han har överlämnat den del av hemgiften som hon har rätt att kräva. När kvinnan har gått med på att fullborda äktenskapet kan hon inte längre utkräva hemgiften annat än som tillgodohavande; äktenskapet kan inte upplösas på grund av att hemgiften inte betalas.

§22. Den hustru som mannen förskjuter av fri vilja före äktenskapets fullbordan har rätt till hälften av hemgiften. Den hustru vars äktenskap annulleras har inte rätt till någonting av hemgiften. Samma gäller då en av makarna får äktenskapet upplöst på grund av sådan brist som föranleder upphävande. Hela hemgiften måste betalas då äktenskapet upplöses eller annulleras efter fullbordan.

§23. Om en myndig kvinna går med på att gifta sig med en hemgift som understiger en jämlik hemgift kan inte giftomannen förhindra detta.

§24. När makarna är oense om huruvida den del av hemgiften som hustrun har rätt att begära har blivit överlämnad ska hustrun bli trodd på sitt ord om oenigheten uppstår före äktenskapets fullbordan, om oenigheten uppstår efter äktenskapets fullbordan ska mannen bli trodd på sitt ord.

Femte kapitlet

Äktenskapshinder

§25. Det finns äktenskapshinder av två typer: permanenta och tillfälliga.

Permanent hinder uppstår genom blodsfrändskap, släktskap genom gifte, släktskap genom mjölk, genom sexuella förbindelser under avhållsamhetsperioden - även om äktenskap ingås senare - genom bannlysning.

Tillfälliga hinder är ännu ej upplösta äktenskap och avhållsamhetsperioder.

§26. En man får av släktskapsskäl inte gifta sig med: sina släktingar i rakt upp- och nedstigande led, sina systrar och systrars och bröders avkomlingar, sina fastrar och mostrar, sina föräldrars fastrar och mostrar, far- eller morföräldrarnas fastrar och mostrar.

§27. En man får på grund av släktskap genom gifte inte gifta sig med hustruns släktingar i rakt uppstigande led, från och med äktenskapets ingående: inte heller med hustruns avkomlingar om föreningen med hustrun har blivit fullbordad; inte heller med hustruna till hennes släktingar i upp- och nedstigande led oberoende av släktskapsgrad, från och med äktenskapets ingående.

§28. 1. Digivning medför samma hinder som blodsfrändskap och släktskap genom gifte.

2. Endast det ammade barnet och ej dess syskon betraktas som avkomling till amman och hennes man.

3. Digivning innebär äktenskapshinder endast om man med säkerhet vet att den har ägt rum vid fem skilda tillfällen under dibarnets två första år. Man räknar endast digivning som av hävd betraktas som fullständig digivning.

§29. Tillfälliga hinder gäller:

I. Äktenskap med två kvinnor som, om de vore av olika kön, inte skulle kunna gifta sig med

varandra, samma gäller äktenskapet med två systrar, med en kvinna och hennes faster eller moster, vare sig det gäller köttslig släktskap, på fädernet, på mödernet eller genom mjölken; undantag är äktenskap med en kvinna och modern eller dottern till en tidigare make.

2. Äktenskapet med fler kvinnor än lagen medger.

3. En mans äktenskap med en kvinna som han tidigare tre gånger har förskjutit, om inte kvinnan under mellantiden har ingått lagligt äktenskap med en annan man, och Cidda har följt på detta.

4. Om den tre gånger förskjutna kvinnan gifter sig med en annan man upphäver detta oåterkalleligheten i den tredje förskjutningen. Om hon på nytt gifter sig med sin första man, återfår denne rätten att förskjuta henne tre gånger.

5. Äktenskap mellan en muslimsk kvinna och en icke muslimsk man.

6. Äktenskap med en gift kvinna eller en kvinna i tillstånd av *Cidda* eller *istibra*.

§30. 1. Månggifte är förbjudet om det finns risk för ojämlikhet mellan hustrurna. 2. När en man tar en andra hustru tillkommer det den första hustrun - om hon inte hade gett sitt tillstånd till detta vid vigseln - att föra sin sak till domaren för en värdering av den skada hon lidit.

Äktenskapet med den andra hustrun ingås inte förrän denna har fått veta att mannen redan är gift.

§31. Det är tillåtet för hustrun att införa i äktenskapskontraktet att mannen inte ska ta sig en andra hustru och att hon ska ha rätt att kräva äktenskapets upplösning vid löftesbrott.

Sjätte kapitlet

De olika typerna av äktenskap och reglerna för dem.

§32. 1. Äktenskapet är giltigt när alla dess konstituerande beståndsdelar och betingelserna för dess inrättande finns tillstädes.

2. Äktenskapet är oriktigt när någon av betingelserna för dess inrättande saknas.

§33. Det riktiga och giltiga äktenskapet uppvisar alla makarnas ömsesidiga rättigheter och skyldigheter.

§34. Makarnas ömsesidiga rättigheter och skyldigheter är:

1. Äktenskaplig samlevnad

2. Ett ömsesidigt gott förhållande, respekt och välvilja, liksom skyddande av familjens intressen.

3. Arvsrätt mellan makarna.

4. Familjerättigheter som barnens legitima härstamning och släktskap genom gifte.

§35. Hustruns rättigheter i förhållande till mannen är:

1. Det lagliga underhållet, d v s mat, kläder, bostad och sjukvård.

2. Rättvisa och likställighet i fall av månggifte.

3. Möjlighet att besöka släktingar och ta emot dem inom det passandes gränser.

4. Hel och full myndighet att sköta sin egendom utan någon kontroll från mannen eftersom

denne inte har någon myndighet över hustruns egendom.

§36. Mannens rättigheter i förhållande till hustrun är:

1. Trohet.
2. Lydnad inom det passandes gränser.
3. Ammande av barnen så långt som möjligt.
4. Hemmets skötsel och organisering.
5. Respekt gentemot mannens föräldrar och hans nära släktingar inom det passandes gränser.

§37. 1. Ett äktenskap som är ogiltigt på grund av felaktighet vid dess ingående ska annulleras även om så sker före eller efter fullbordandet: i det senare fallet ska den överenskomna hemgiften betalas ut. Det äktenskap som är felaktigt på grund av brott mot hemgiftsbestämmelserna kan endast annulleras före sin fullbordan, i vilket fall hemgiften inte betalas ut; efter fullbordan giltigförklaras äktenskapet genom att hemgiften betalas.

2. Ett äktenskap som är ogiltigt på grund av en felaktighet som *idjmac* anses böra medföra ogiltighet, exempelvis äktenskap med en kvinna som mannen är släkt med genom gifte i en förbjuden grad är ogiltigt både före och efter sin fullbordan. Men kvinnan måste följa *istibra'* och faderskapet fastställs om god tro har varit för handen.

När det gäller äktenskap vars ogiltighet är omstridd (enligt ortodox rit) upplöses det av *talaq* såväl före som efter fullbordan; kvinnan måste följa *ciddah*. Faderskapet fastställs; makarnas arvsbestämmelser förblir gällande om någon avlider före äktenskapets upplösning.

§38. Om äktenskapet är behäftat med något villkor som är oförenligt med dess lagliga ordning eller mål, då blir detta villkor ogiltigt men äktenskapet förblir i kraft. Bland villkor som strider mot äktenskapets mål befinner sig inte exempelvis ett villkor från kvinnans sida att ägna sig åt landets offentliga angelägenheter.

Sjunde kapitlet

Tvister mellan makarna.

§39. Vid tvister mellan makarna angående egendom i hemmet ska mannen bli trodd på sin edsförsäkran angående egendom som vanligen tillhör männen; kvinnan ska bli trodd på sin edsförsäkran angående egendom som vanligen tillhör kvinnor. Om det är fråga om varor ska de tillskrivas den av makarna som utövar handel. Om det gäller egendom som kan tillhöra både män och kvinnor ska de fördelas sedan båda makarna avlagt ed.

§40. När en av makarna avlider, och en tvist angående egendomen i hemmet uppstår mellan den kvarlevande maken och den avlidnes arvingar - är det bestämt villkoren för föregående paragraf att arvingarna intar platsen efter den avlidne.

Åttonde kapitlet

De formella förberedelserna för äktenskapet.

§41. Äktenskapskontraktet upprättas av två Coudouls efter uppvisande av följande dokument:

1. Ett intyg från myndighet med de blivande makarnas namn, ålder, adress och förmyndares namn.
2. Ett dokument som intygar mannens civilstånd.

3. Ett dokument som visar att den blivande makans tidigare äktenskap är upplöst, att hennes avhållsamhetsperiod är avslutad och att hon är fri från juridiska hinder.

§42. Äktenskapskontraktet måste uppta:

1. Båda makarnas namn, härstamning, adress, ålder, att de är vid sina sinnens fulla bruk samt förmyndarens namn.
2. Äktenskapets ingående med ort och datum, att makarna och förmyndaren har handlat med full kännedom om sakförhållandena.
3. En fullständig redogörelse för hustruns situation: om hon är jungfru eller ej, faderlös eller ej, om hon är föräldralös, huruvida hon har förmyndare genom testamente eller förordnad av domstol, om hon är förskjuten kvinna eller änka som har genomgått sin avhållsamhetsperiod.
4. Intyg från myndighet försett med nummer.
5. Hemgiftens storlek, vad som ska betalas kontant och vad som ska ske på avbetalning, om den del som ska betalas genast har överlämnats i närvaro av *Coudouls* eller om det finns kvitto på tidigare inbetalning.
6. På äktenskapskontraktet ska också finnas underskrift av *Coudouls* och domarens sigill.

§43. Äktenskapskontraktet förs över i domstolens äktenskapsregister. En kopia skickas till civilregistret. Originalen överlämnas till hustrun eller hennes ställföreträdare inom femton dagar. Mannen har rätt till en kopia av kontraktet.

Bilaga 2: Tunisisk familjelagstiftning.

(De 36 första paragraferna)

Första boken

Äktenskap — Förlovning.

§1. Äktensapslöfte och utbyte av löften utgör inget äktenskap och domaren kan inte förmå parterna att genomföra det.

§2. Om han inte själv har dragit sig tillbaka, eller annat har avtalats, har maken rätt att återfå de gåvor han skänkt fästmon.

Om äktenskapet

§3. Äktenskapet ingås endast genom de båda makarnas medgivande. Villkor för att äktenskapskontraktet ska vara giltigt är närvaron av två hedervärda vittnen och fastställande av en hemgift åt hustrun.

§4. Äktenskapet fastställs endast genom att en korrekt handling upprättas enligt regler i särskild lag.

När det gäller äktenskap som ingås i utlandet ska bevis framläggas enligt de lagar som gäller i ifrågavarande land.

§5. Båda parter måste vara giftasvuxna och fria från äktenskapshinder.

Kvinnan är giftasvuxen vid femton år fyllda och mannen vid arton år fyllda.

Om någon av parterna är yngre kan äktenskapet endast ingås genom speciellt tillstånd från

domaren som ska ha förvissat sig om att den blivande maken är könsmogen.

§6. Förmyndares tillstånd krävs för äktenskap om mannen eller kvinnan inte har uppnått laglig myndighetsålder. Om förmyndaren vägrar tillstånd och de båda blivande makarna står fast vid sitt beslut ska domaren avgöra.

§7. Den som är omyndigförklarad på grund av slösaktighet kan endast ingå giltigt äktenskap med förmyndarens tillstånd.

§8. Giftoman är den närmaste släktingen på faderns sida. Han måste vara av manligt kön, myndig och vid sina sinnens fulla bruk.

Fadern eller hans ombud är förmyndare för minderårig av båda könen. Domaren är förmyndare för den som saknar sådan.

§9. Mannen och kvinnan kan ingå äktenskapet personligen eller genom fullmakt. Denna rätt har också giftomannen.

§10. Inga särskilda villkor krävs av giftomannens ombud som nämns i föregående paragraf. Men han kan inte i sin tur överlämna fullmakten till en tredje person utan tillstånd från den person som har förordnat honom.

För att fullmakten ska vara giltig måste en korrekt handling vara upprättad, som uttryckligen upptar namnen på de blivande makarna.

Valfrihet genom särskild bestämmelse.

§11 . Villkor kan införas i äktenskapskontraktet. Om villkoret inte uppfylls kan den som infört det kräva att äktenskapskontraktet upphävs genom skilsmässa utan att detta upphävande ger rätt till gottgörelse, om skilsmässan inträffar före äktenskapets fullbordan.

Hemgiften.

§12. Hemgiften kan bestå av all egendom eller tjänst som är laglig och kan omvandlas i pengar.

Hemgiften får inte vara för liten. Det finns ingen övre gräns. Det är hustruns egendom som hon fritt får disponera över.

§13. Om mannen inte har betalat hemgiften kan han inte tvinga hustrun att fullborda äktenskapet.

Efter äktenskapets fullbordan är hemgiften endast en fordran som hustrun kan utkräva. Att mannen inte betalar kan inte medföra skilsmässa.

Äktenskapshinder

§14. Det finns två typer av äktenskapshinder; permanenta och tillfälliga. Permanent hinder uppstår genom släktskap, släktskap genom gifte, digivning och tredubbel skilsmässa.

Tillfälliga hinder är annat äktenskap och uppskovet vid änkestånd.

§15. Kvinnor förbjudna genom släktskap är mannens släktingar i rakt upp- och nedstigande led, avkomlingar till föräldrarnas syskon, avkomlingar i första led av alla släktingar i uppstigande led, oberoende av grad.

§16. Kvinnor förbjudna genom gifte är hustrurnas släktingar i rakt uppstigande led från äktenskapets ingående samt hustrurnas avkomlingar från och med äktenskapets fullbordan,

hustrurna till släktingar i uppstigande led oberoende av grad, hustrur till avkomlingar oberoende av grad, från äktenskapets ingående.

§17. Digivning medför samma hinder som släktskap och släktskap genom gifte. Endast det ammade barnet och ej dess syskon betraktas som avkomlingar till amman och hennes man.

Digivning medför äktenskapshinder endast om den förekommer under barnets två första levnadsår.

§18. Månggifte är förbjudet.

Månggifte medför fängelsestraff på ett år och böter på 240 000 francs eller endera.

§19. En man får inte gifta sig med en kvinna som han redan är skild från tre gånger.

§20 Äktenskap med en gift kvinna eller en kvinna i änkestånd är förbjudet.

Om ogiltigt äktenskap och dess följder.

§21. Ett äktenskap är ogiltigt om det innefattar villkor som motsäger kontraktets innebörd eller som innefattas i §3 första stycket och första stycket i §§5, 15, 16, 17, 19 och 20 i denna lag.

§22. Ett ogiltigt äktenskap annulleras utan skilsmässa. Upprättande av kontraktet medför ensamt inga följder. Om det ogiltiga äktenskapet fullbordas medför detta endast följande:

- a) Hustruns rätt till den uppgjorda hemgiften eller den hemgift som domaren bestämmer.
- b) Fastställande av faderskap.
- e) Hustrun måste iaktta perioden av änkestånd från och med separationen.

Makarnas ömsesidiga skyldigheter

§23. Mannen måste behandla hustrun med välvilja och leva i ett gott förhållande med henne. Han ska undvika att skada henne.

Han ska stå för hushållets utgifter och sörja för hustruns behov enligt sina möjligheter och hustruns situation.

Hustrun i sin tur måste respektera mannens rättigheter som familjeöverhuvud och lyda honom inom dessa gränser.

Hustrun måste uppfylla sina äktenskapliga plikter enligt seder och bruk. Om hon har medel ska hon bidra till hushållets utgifter.

§24. Mannen har ingen bestämmanderätt över hustruns egendom.

Om tvister mellan makarna

§25. Om båda makarna klagar över dålig behandling från den andra parten utan att kunna bevisa detta och om domaren inte kan avgöra vilken av parterna som bär skulden ska han utse två skiljedomare.

De båda skiljedomarna ska undersöka situationen. Om de kan försona makarna gör de detta, och i alla händelser ska de redovisa sitt uppdrag inför domaren.

§26. Om makarna tvistar om egendom i hemmet och inga bevis kan framläggas ska mannen efter edsavläggelse tillskrivas de lösören som vanligen tillhör män, och kvinnan, också efter

edsavläggelse, ska tillskrivas de lösören som vanligen tillhör kvinnor. Om det rör sig om varor ska dessa tillskrivas, under ed, den av makarna som ägnar sig åt handel. Vad gäller lösören som kan tillhöra både män och kvinnor ska makarna avlägga ed gemensamt och sedan dela upp lösöret.

§27. Om en av makarna avlider och tvist om hushållets lösören uppkommer mellan den överlevande maken och den avlidnes arvingar ska rättsinnehavarens situation vara lika med den avlidnes enligt föreskrifterna i föregående paragraf.

§28. Om äktenskapet blir upplöst före sin fullbordan ska mannens gåvor till hustrun efter äktenskapets ingående återställas i befintligt skick, även om detta innebär förändring. Efter äktenskapets fullbordan sker inget återlämnande.

Andra boken

Om skilsmässa

§29. Skilsmässan innebär upplösning av äktenskapskontraktet.

§30. Skilsmässa kan endast äga rum inför domstol.

§31. Domstolen utfärdar skilsmässa

1. På mannens eller hustruns begäran enligt de skäl som finns angivna i denna lag.
2. Med båda makarnas medgivande.
3. På mannens önskan eller på hustruns begäran avgör domaren den ersättning som tillfaller hustrun som gottgörelse för skada hon lidit eller den summa som åligger henne att betala mannen som gottgörelse.

§32. Domstolen utfärdar skilsmässa först efter att med alla medel den har till sitt förfogande ha forskat i orsakerna till tvisten mellan makarna och ha misslyckats i sina försök till medling.

Domaren ska vidta alla brådskande åtgärder vad gäller makarnas bostad, mat och barnens trygghet.

§33. Skilsmässa som utfärdas före äktenskapets fullbordan ger hustrun rätt till hälften av den fastställda hemgiften.

Tredje boken

Änkeståndet

§34. En kvinna som skiljer sig efter äktenskapets fullbordan eller blir änka före eller efter äktenskapets fullbordan måste iaktta det änkestånd som definieras i följande paragraf:

§35. En frånskild kvinna som inte är gravid ska iaktta ett änkestånd på tre hela månader; för en änka är tiden fyra månader och tio dagar. Den gravida kvinnans änkestånd avslutas i och med barnsörden. Ett år från och med skilsmässan eller makens död kan perioden pågå som längst.

§36. En frånvarande mans hustru är likställd med änkan vad gäller änkeståndet som löper från och med den dom som fastställer frånvaron.

Noter

1. *Koranen*, ”Kvinnornas sura”, översatt av Åke Ohlmarks, Forum 1976.
2. Mazdaism: en religion som grundas på den kosmiska motsättningen mellan gott och ont.
3. Vi stöder oss här på de referenser som den österländske historikern Maxime Rodinson givit: *Mahomet*, Éd. du Seuil, 1968. Svensk utgåva 1981 *Muhammed* av Gidlunds förlag.
4. Engels, *Friedrich Familjens, Privategendomens och statens ursprung*. Engels bygger sina uppgifter i huvudsak på Lewis H. Morgans forskningsresultat i *Ancient Society*, London 1877.
5. Bichr Fares, *L'Honneur chez les Arabes avant l'Islam*, Librairie d'Amérique et d'Orient, Adrien Maisonneuve, 1932.
6. Bichr Fares, *La femme et la pensée arabo-islamique*, en avhandling som presenterades vid Sorbonneuniversitetet, s.21.
7. ”Gahilyya” eller en epok av okunnighet i förhållande till Islam. Hedendom, i motsats till Islam och synonymt med tiden före Islam, enligt Bichr Fares, op.cit.
8. J. Henninger, *La société bédouine*, publikation från Roms universitet, 1959. *Patrilineärt släktskap*: Erkännande av fadersbanden mellan barnet och moderns make. *Matrilineärt släktskap*: Släktsambanden räknas utifrån modern. *Patrilokalt äktenskap*: Ett sammanlevande par bosatt i mannens och hans moders släkts grupp. *Matrilokalt*: Sammanlevande par bosatt i hustruns grupp.
9. Bichr Fares, *La femme...*, s.11.
10. Se Clastre, *La société contre l'Etat*, U. de Minuit, 1974.
11. Claude Meillassoux, *Femmes, greniers et capitaux*, Maspero, s.51.
12. ”Morowa”: termens etymologiska innebörd omfattar, enligt M. Rodinson, mod och uthållighet.
13. ”Nugaba”: *Les hommes robustes*, jämför Bichr Fares.
14. Arl-Asdhani, *Al-Aghani*, del 21, s.64.
15. *Al Kara't ul arabyya: Agâni*, s.97, citerat av Bichr Fares, op.cit.
16. Henri Lammens, *Le Berceau de l'Islam*, första delen: *L'Arabie occidentale à la veille de l'Hégire*, s.298, Romae sumptibus pontifici Instituti Biblici, 1914.
17. *Ibid.*, s.297.
18. *Ibid.*, s.298
19. Bohari (K) Sahil: I, 21; II, 120, citerat av H. Lammens, op.cit., s.299.
20. Qureishit eller shit: Arabisk stam och Meckas aristokrati.
21. Konkubiner: älskarinna, bihustru.
22. *Koranen*. (Larousse: de tillgångar maken gav sin hustru att förfoga över om hon överlevde honom.)
23. En period av ekonomisk utveckling under den förislamiska epoken.
24. H. Lammens, op.cit., s.283.

25. Ibn Habib, *Al-Muhabbar*, s.324.
26. L. Cheikho, *Riyad al-adab fi marabi sawa'r al-arab*, Beirut, 1897.
27. AZI-Bahbiti, *Farih-as-su'r al'arabi*, s.160.
28. Hidjra: ung. 16 juli 622 i den kristna tideräkningen. Det datum då man påbörjade den muselmanska almanackan, präglad av Profetens och hans följeslagares utvandring från Mecka till Medina.
29. Kaba: Kubformad helgedom som innehåller en svart sten av meteoritslag. Redan innan Islam gav araberna den speciell vördnad. Den tjänade också som helig tillflyktsplats dit ingen fick förföljas. Idag tillägnar Islam den, under vallfarten till Mecka, en speciell rit.
30. Maxime Rodinson, op. cit.
31. Chadidja organiserade karavaner som gick till Syrien och hämtade varor som sedan såldes på marknaderna i Mecka.
32. *Koranen*, sura 108.
33. Ramadan: fastemånaden.
34. *Koranen*, sura 96.
35. *Koranen*, sura 92.
36. *Koranen*, sura 74.
37. Citerat av Maxime Rodinson i *Mahomet*, Éd. du Seuil.
38. Paragraf 2 i den text som bevarats av de arabiska arkiven, citerat av M. Rodinson, op.cit.
39. Bonapartism: av Louis Bonaparte skildrad av Karl Marx i *Louis Bonapartes Artonde Brumaire*. Diktatur som skenbart regerar ”ovanför” klassintressena, i verkligheten i den härskande klassens tjänst.
40. Den muselmanska traditionen ger anledning att tro att de inblandade männen ställde upp frivillig på begäran av varje stam ledare. Denna uppfattning är trolig, eftersom bakhållen och krigen gav de stridande ett ganska betydelsefullt byte.
41. Maxime Rodinson, op.cit.
42. Omma: församling.
43. Polyandri: kvinnans månggifte, äktenskap mellan en kvinna och flera män. Polygami: månggifte. Polygyni: mannens månggifte.
44. Ceremonier kring Kaba. Se not 29.
45. Intagningen av Mecka kallades Al Fath, vilket på arabiska betyder öppningen, domen (jfr Maxime Rodinson, op.cit.).
46. *Koranen*, sura 4.
47. *Koranen*, sura 33.
48. *Koranen*, sura 33.
49. Voyeism: av franska *voyeur*, ungefär *tittare*. Person som erfar sexuell lust vid att betrakta andras sexualhandlingar.

50. *Koranen*, sura 24.
51. Jfr C. Meillassoux.
52. *Koranen*, sura 33.
53. I Maxime Rodinson, op.cit.
54. *Koranen*, sura 33.
55. Allmosan, en religiös plikt i slutet av månaden Ramadan.
56. *Koranen*, IV, Om mannens och kvinnans plikter.
57. Ibn Sa'd, *At-tabaqat*, volym 8, s.145.
58. *Koranen*.
59. A.F.L. Beeston, *The So-called Harlots of Hadramawat*, i *revue Oriens*, volym 5, 31 juli 1952, Lieden. (På svenska: *De så kallade skökorna från Hadramaut*.)
60. Qâss: folkliga berättare.
61. Hidjas: provins i västra Saudiarabien, med Mecka som centralort.
62. Nada Tomiche, *La femme en Islam*, i *Histoire mondiale de la femme*, band III, s.100.
63. Biblisk person. Son till Jakob och Rakel, tjänare till en faraon. Josefs frestelse skildras av *Koranen*, men i en annan form. *Koranen*: Josef, sura 12.
64. A. Bouhdiba, *La Sexualité en Islam*, P.U.F., 1975.
65. Jfr *Nada Tomiche*, op.cit., s.113.
66. I *Nada Tomiche*, op.cit.
67. Poem av Djamil, citerat av *Nada Tomiche*, op.cit.
68. Se Ch. Pelllat, *Les esclaves chanteuses de Gahiz*, i *Arabica*, X., häfte 2, juni 1963, s.121-144, citerat av *Nada Tomich*, op.cit.
69. Ordagrant: barnets mor.
70. Fadela M'Rabet, *La femme algérienne*, följd av *Les Algériennes*, Cahiers libre nr 141-142, utgivare F. Maspero.
71. De fyra juridiska skolorna i sunnitiska Islam.
72. Olika skolor inom Islam.
73. I *Fadela M'Rabet*, op.cit., s.148.
74. C. Meillassoux, op.cit.
75. Försvunna ur cirkulationen: jämfört med utbytet av kvinnor i de primitiva samhällena.
76. "Nikah": på arabiska, äktenskap. I *A. Bouhdiba*, op.cit.
77. Germaine Tillon, *Le Harem et les Cousins*, Éd. du Seuil, 1966. Endogami: ingifte inom en släkt eller stam.
78. *Le Monde*, 7 april 1964, i *Fadela M'Rabet*, op.cit., bilagorna s.283.
79. I *Fadela M'Rabet* op.cit.

80. Andr Colomer, *Le Droit musulman*, jfr bilagan.
81. J.-Paul Charnay, *Condition féminine et rapports sociaux dans l'Islam contemporain*, i *Cahiers de l'Orient contemporain*, band LXXX, VIII, Od. 69.
82. Ghazali, *Ih'ya* L.XII, kap III.
83. Y. Linant de Bellefonds, *La répudiation dans l'Islam d'aujourd'hui*, *Revue internationale du droit comparé*, 1962, nr 3.
84. Låt oss komma ihåg att man i Iran anser att menstruationen gör kvinnan oren. För att återfå sin "renhet" måste hon vid periodens slut tvätta sig enligt bestämda anvisningar. Menstruationen får kvinnan att avbryta fastan och bönen.
85. O. Pesle, *La Femme dans le droit, la religion et les moeurs*, Éd. de la Porte, 1946.
86. I Maghrib, speciellt i Marocko, som vi känner bättre till, roar sig mannen med vadslagning i samband med kortspel. Spelets insats är förskjutningen av hans hustru. När den en gång uttalats träder denna förskjutning i kraft.
87. *Révolution africaine* nr 100 och 101 (16 dec. 1964, 2 jan. 1965) i Fadela M'Rabet, op.cit., s.180.
88. Roussier, *Le Mariage et sa dissolution dans le statut local agérien*, citerat av Fadela M'Rabet, op.cit., s.180.
89. *Koranen* 4, 127.
90. Germaine Tillon, i *Le Harem et les Cousins*, op.cit., s.177 och 178.
91. I Fadela M'Rabet, op.cit., s.169.
92. Michaud och Poujoulat, *Correspondance d'Orient*, band VII, s. 85 och 86, citerat av Nada Tomiche, op.cit., s.144.
93. A. Bebel, *Kvinnan och Socialismen*, citerat av Alexandra Kollontaj, i *Marxisme et Révolution sexuelle*, s.69.
94. A. Bouhdiba, op.cit.
95. Eftersom vi inte har några aktuella siffror nöjer vi oss med att ge siffror från 1967, ur A. Bouhdiba, op.cit.
96. Ch. Bousquet, *La Morale de l'Islam et son éthique sexuelle*.
97. Magaly Morsy, *La femme et la politique au Maroc*, i *Revue française d'études méditerranéennes*, nr 24, andra året, dec. 1976.
98. Attilio Gandio, *La Révolution des femmes en Islam*, 1957, Éd. René Julien.
99. Jacques Berque, *Les Arabes d'hier à demain*, Éd. du Seuil, 1969, s.345.
100. *Le combat des Saharouies ou la libération des femmes dans le désert*, i *La Revue d'en face*, nr 1, maj 1977, s.33.
101. Broschyr från den algeriska kvinnogruppen *Algeriennes en lutte*, januari 1972.
102. Utdrag ur anteckningar av Klara Zetkin i Lenin, *l'Emancipation de la femme*, Editions sociates, 1966. [på svenska: [Samtal med Lenin om kvinnofrågan](#)]
103. Jämför *Le rôle de la femme dans la lutte nationale palestinienne*, OLP, departementet för

information och nationell inriktning, Beirut, Libanon.